

Tiina Kuokkanen

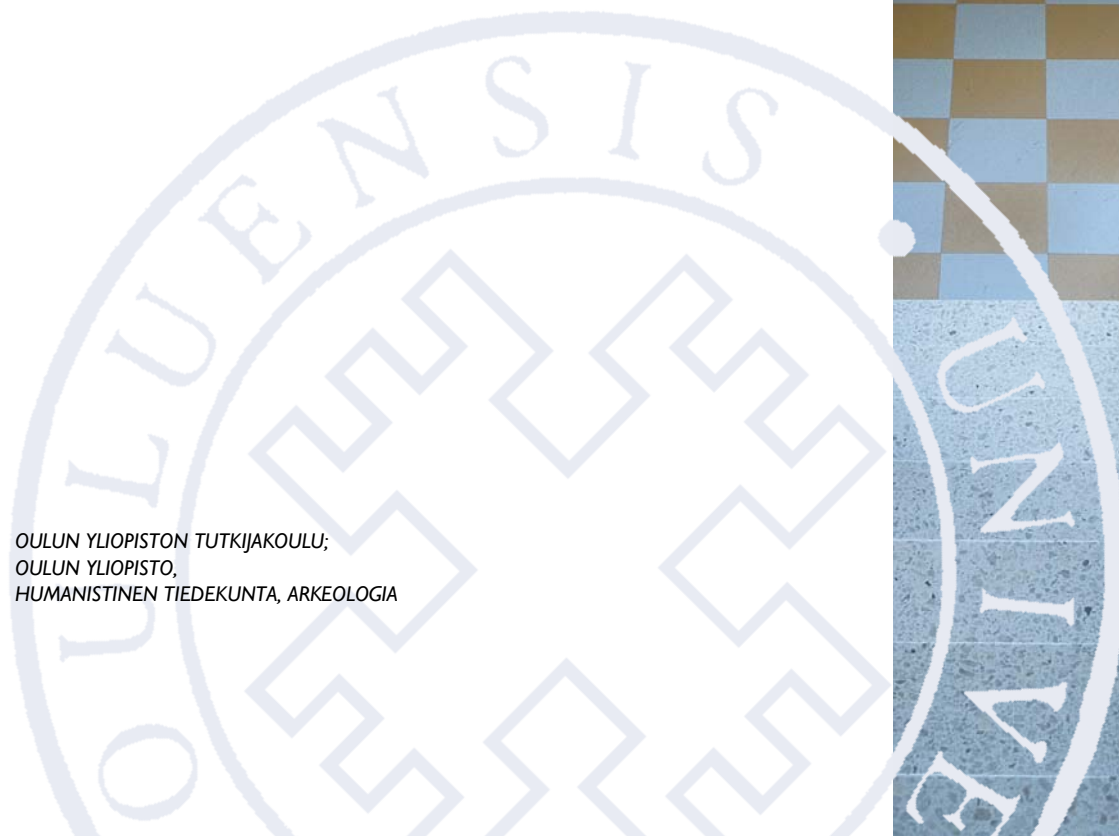
VAATETUKSEN LUOKKA JA SUKUPUOLI 1600–1800- LUKUJEN OULUSSA

HISTORIALLISEN AJAN ARKEOLOGIAN NÄKÖKULMA

OULUN YLIOPISTON TUTKIJAKOULU;
OULUN YLIOPISTO,
HUMANISTINEN TIEDEKUNTA, ARKEOLOGIA

B

HUMANIORA

ACTA UNIVERSITATIS OULUENSIS
B Humaniora 137

TIINA KUOKKANEN

**VAATETUKSEN LUOKKA JA
SUKUPUOLI 1600–1800-LUKUJEN
OULUSSA**

Historiallisen ajan arkeologian näkökulma

Esitetään Oulun yliopiston ihmistieteiden tohtorikoulutus-
toimikunnan suostumuksella julkisesti tarkastettavaksi
Linnanmaan Keckmaninsalissa (HU106) 19. maaliskuuta
2016 klo 12.00

OULUN YLIOPISTO, OULU 2016

Copyright © 2016
Acta Univ. Oul. B 137, 2016

Työn ohjaajat
Yliopistonlehtori Timo Ylimaunu
Professori Vesa-Pekka Herva
Yliopistonlehtori Seija Jalagin

Esitarkastajat
Professori Kirsi Vainio-Korhonen
Dosentti Visa Immonen

Vastaväittäjä
Dosentti Anu Lahtinen

ISBN 978-952-62-1111-4 (Paperback)
ISBN 978-952-62-1112-1 (PDF)

ISSN 0355-3205 (Printed)
ISSN 1796-2218 (Online)

Kannen suunnittelu
Raimo Ahonen

JUVENES PRINT
TAMPERE 2016

**Kuokkanen, Tiina, Class and gender of clothing in 17th - 19th century in Oulu.
An historical archaeology perspective**

University of Oulu Graduate School; University of Oulu, Faculty of Humanities, Archaeology
Acta Univ. Oul. B 137, 2016

University of Oulu, P.O. Box 8000, FI-90014 University of Oulu, Finland

Abstract

This material culture study focuses on the residents of Oulu via small clothing-related items (buttons, buckles, pins). The source material is comprised of not only excavation material, but also of the probate inventories of the townsfolk. Gender archaeology, previously unused in Finnish urban archaeology, is used as the theoretical framework. This study discusses early modern clothing from the perspective of identity with particular emphasis on gender and class; why did townsfolk dress as they did in the 18th century Oulu?

Although clothing was mainly tied to class and gender in early modern Oulu, on a personal level there was room for negotiation and transgression. Classes were an integral part of society in the 18th century, and the abolishment of the class system was still ahead. However, the signs of the formation of the middle class and the deterioration of the strict class boundaries are visible in the research material. Sumptuary laws notwithstanding, identity could be expressed through clothing, in particular with small details, and clothing gave people some leeway to negotiate their position in the community.

Keywords: 18th century, buckles, buttons, class, clothing, gender, historical archaeology, identity, Oulu, pins, urban archaeology

Kuokkanen, Tiina, Vaatetuksen luokka ja sukupuoli 1600–1800-lukujen Oulussa. Historiallisen ajan arkeologian näkökulma

Oulun yliopiston tutkijakoulu; Oulun yliopisto, Humanistinen tiedekunta, Arkeologia

Acta Univ. Oul. B 137, 2016

Oulun yliopisto, PL 8000, 90014 Oulun yliopisto

Tiivistelmä

Valtaosassa 1700-luvun pukeutumista käsittelevässä suomalaisessa tutkimuskirjallisuudessa pukeutuminen jaetaan säätyläisten ja rahvaan pukuun. Tässä materiaalisesta kulttuurista ammentavassa historiallisen ajan arkeologian tutkimuksessa näkökulma on toinen; keskiössä on kaupunkilaisten pukeutuminen uuden ajan kynnyksellä. Tutkimus ei lähde liikkeelle säädyistä, vaan pukeutumisesta kertovasta kaivausaineistosta ja kaupunkilaisten perukirjoista. Tutkimus kohdentuu Suomen historiallisen ajan arkeologiassa vain vähän huomiota saaneisiin esineryhmiin (napit, neulat, soljet) yhdistäen arkeologisen ja dokumentaarisen lähdemateriaalin. Teoreettisena viitekehysenä käytetään Suomen kaupunkiarkeologiassa aiemmin hyödyntämätöntä sukupuoliarkeologiaa. Tutkimus käsittelee varhaismodernia pukeutumista identiteetin näkökulmasta keskittyen erityisesti sukupuoleen ja luokkaan; miksi 1700-luvun Oulussa pukeuduttiin niin kuin pukeuduttiin?

Vaikka varhaismodernissa Oulussa ihmisten pukeutuminen oli pitkälti sääty- ja sukupuolisdonnaista, henkilökohtaisella tasolla oli tilaa neuvottelulle ja rajanylityksille. Säädyt olivat 1700-luvulla olennainen osa yhteiskuntajärjestystä ja säätyjärjestelmän lakkauttamiseen oli vielä runsaasti aikaa, mutta merkit keskiluokan muodostumisesta ja tiukkojen säätyrajojen mureneemisesta ovat havaittavissa tutkimusaineistossa. Ylellisyysasetuksista huolimatta omaa identiteettiä oli mahdollista ilmaista pukeutumisella, erityisesti pienillä yksityiskohdilla, ja pukeutumisen avulla ihmisten oli jossain määrin mahdollista neuvotella omasta asemastaan yhteisössä.

Asiasanat: 1700-luku, historiallisen ajan arkeologia, identiteetti, kaupunkiarkeologia, luokka, napit, neulat, Oulu, pukeutuminen, soljet, sukupuoli

Timolle

Kiitokset

Ensimmäiseksi haluan kiittää työni ohjaajia Timo Ylimaunua, Vesa-Pekka Hervaa ja Seija Jalaginia asiantuntemuksesta ja avusta koko väitöskirjaprojektini ajan. Haluan kiittää myös työni esitarkastajia Kirsi Vainio-Korhosta ja Visa Immosta heidän esittämistään arvokkaista kommentteista. Suuret kiitokset ansaitsevat myös koko historiallisen arkeologian tutkimusryhmä, teoreettisiin pohdintoihin innostanut teoriapiiri sekä tietysti kaikki kanssakirjoittajani. Konservattoriamme Jari Heinosta haluan kiittää avusta ja hyvistä hermoista hukkuneiden esineiden metsästyksessä. Janne Ikäheimolle kiitokset pysäytyslaiteopastuksesta ja Markku Kuorilehdolle arkisto-opastuksesta. Pohjois-Pohjanmaan museon henkilökuntaa ja erityisesti Eija Konttijärveä haluan kiittää avusta museon varastolla.

Tutkimukseni rahoituksesta kiitän Oulun yliopistoa, Oulun yliopiston humanistista tiedekuntaa, Oulun yliopiston tutkijakoulua, Timo Ylimaunun johtamaa ja Suomen Akatemian rahoittamaa *Kaupunki, raja ja materiaallinen kulttuuri* -projektia, Suomen Kulttuurirahastoa sekä Suomalaista Konkordia-liittoa.

Suurimmat kiitokset kaikesta saamastani tuesta ansaitsee puolisoni Timo Mäntyvaara. Kiitos kannustuksesta myös rakkaat ystäväni, olette parhaita.

Oulussa 17.1.2016

Tiina Kuokkanen

Osajulkaisut

- I Lipkin S & Kuokkanen T (2014) Man buried in his everyday clothes – dress and social status in the early modern Oulu. Teoksessa Lipkin S & Vajanto K (toim) Focus on Archaeological Textiles: Multidisciplinary Approaches. Monographs of the Archaeological Society of Finland 3: 40–53. Osoitteessa: http://www.sarks.fi/masf/masf_3/masf_3.html
- II Kuokkanen T, Kallio-Seppä T, Nurmi R & Ylimaunu T (2015) An approach to personal adornments in the early modern gender performance. *Interarchaeologia* 4: 29–44 (painossa).
- III Salmi A-K & Kuokkanen T (2014) Bones, buttons and buckles: Negotiating class and bodily practices in early modern Oulu. *Post-Medieval Archaeology* 48(1): 182–206.
- IV Kuokkanen T, Mutka K & Ylimaunu T (2015) Nappeja, solkia ja asetuksia: Lainsäädännön vaikutus pukeutumiseen varhaismodernissa Oulussa. *Artefactum* 5. Helsinki, Artefacta, 2.2.2015. Osoitteessa: <http://www.artefacta.fi/artefactum>

Sisällys

Abstract	
Tiivistelmä	
Kiitokset	9
Osajulkaisut	11
Sisällys	13
1 Johdanto	15
2 Teoreettinen viitekehys	25
2.1 Judith Butlerin performanssiteoria.....	25
2.2 Identiteetti.....	28
2.2.1 Sukupuoli.....	28
2.2.2 Luokka, sääty ja status.....	30
3 Materiaali	33
3.1 Kaivausaineistot.....	33
3.1.1 Pikisaari.....	34
3.1.2 Virastotalo.....	35
3.1.3 NMKY:n tontti.....	36
3.1.4 Tuomiokirkon tontti.....	36
3.1.5 Muut aineistot.....	37
3.2 Kirjalliset lähteet.....	37
4 Metodi	41
4.1 Tutkimusaineiston valinta.....	41
4.2 Esinetutkimus.....	41
4.2.1 Napit.....	43
4.2.2 Soljet.....	44
4.2.3 Neulat.....	45
4.3 Perukirjat.....	45
5 Tulokset ja pohdinta	49
5.1 Mysteerimies nro 10 – vaatetus identiteetin ja ajankuvan heijastajana.....	49
5.2 Pukeutuminen ja siihen liittyvät esineet osana sukupuoli- identiteettiä.....	55
5.2.1 Nappien käyttäjät, kauppiat ja valmistajat.....	55
5.2.2 Solkien käytöstä ja esinetutkimuksen haasteista.....	58
5.2.3 Neula – kenen käytössä, mihin tarkoitukseen.....	60
5.2.4 Yhteenveto.....	63

5.3	Pukeutuminen ja siihen liittyvät esineet osana luokkaidentiteettiä	64
5.3.1	Pukeutumista koskeneet ylellisyysasetukset – niiden tulkinta ja käytännön todellisuus	64
5.3.2	Napit ja soljet osana luokka- ja sukupuoliperformanssia	69
5.3.3	Kaivaus- ja perukirja-aineistot kertovat erilaista tarinaa	77
5.3.4	Yhteenvedo.....	78
6	Johtopäätökset	81
	Lähteet ja kirjallisuus	85
	Osajulkaisut	101

1 Johdanto

Tämä tutkimus käsittelee varhaismoderneja¹ oululaisia ja heidän pukeutumistaan. Tutkimusaineisto muodostuu sekä arkeologisesta materiaalista että historiallisista lähteistä. Arkeologinen materiaali koostuu pienistä pukeutumiseen liittyvistä metalliesineistä, napeista, neuloista ja soljista, jotka ovat peräisin Oulussa suoritetuilta kaupunkikaivauksilta ja ajoittuvat suurimmaksi osaksi 1700-luvulle. Tutkimuksen tärkeimmät historialliset lähteet ovat kaupunkilaisten perukirjat 1700-luvun lopusta.

Tutkimusympäristö ja -historia

Historiallisen ajan arkeologian esinetutkimuksessa painotus on ollut pitkään tunteutuksessa ja luokittelussa (esim. Noël Hume 1969) sekä tietyissä esineryhmissä, kuten keramiikassa, liitupiipuissa ja lasissa. Alueellisesti on keskitytty Pohjois-Amerikkaan ja näkökulma on usein ollut kolonialismin vaikutuksessa sekä kulutustutkimuksessa. Kooltaan pieniä esineitä on väheksytty, koska niiden sisältämää tulkinnan potentiaalia ei ole ymmärretty. Pienet esineet ovat hukkuneet suuriin kategorioihin. Luokitus ”henkilökohtaiset esineet” sisältää valtavan määrän erilaisia esineitä, jolloin kyseistä luokkaa kokonaisuutena käsiteltäessä ei päästä käytännössä käsiksi yhteenkään esineryhmään. (Beaudry 2006, Cochran & Beaudry 2006, DiPaolo Loren & Beaudry 2006.)

Vaikka jo James Deez (1977) otti klassikkoteoksessaan *In Small Things Forgotten: The Archaeology of Early American Life* pienet esineet huomioon, hänen tutkimuksessaan kooltaan pienet esineet olivat vielä myös tutkimuksellisesti pienessä osassa. Tutkimuksen keskiössä olivat suuret linjat ja muuttuva maailmankuva, jossa kulttuurin ja identiteetin monimuotoisuus jäivät huomiotta. Puutteistaan huolimatta tutkimus oli historialliselle arkeologialle merkittävä niin metodologisesti kuin teoreettisestikin, eikä vähiten nostamalla tavallisten ihmisten elämän tutkimuksen arvoiseksi eliitin tutkimuksen rinnalle. (Deezin tutkimuksen kritiikistä ks. esim. Hall 2000, Cochran & Beaudry 2006, DiPaolo Loren & Beaudry 2006). Tavallisten ihmisten elämään ja identiteetin tutkimukseen sekä henkilökohtaisella että sosiaalisella tasolla päästään käsiksi pienten pukeutumiseen liittyvien esineiden kautta. Aiemmassa tutkimuksessa pienten esineiden käsittely painottui oletetun käyttötarkoituksen mukaiseen luokitteluun (ks. esim. South 1977), jota käytetään

¹ Varhaismodernilla ajalla tarkoitan tässä tutkimuksessa ajanjaksoa noin 1500-luvulta 1800-luvun alkuun.

jossain määrin edelleen. Tällainen luokittelu jättää huomiotta esineiden vaihtoehtoiset käyttömahdollisuudet sekä merkitykset (Cochren & Beaudry 2006). Tässä tutkimuksessa on lähdetty liikkeelle luokittelusta siihen kuitenkin takertumatta.

Pienet, pukeutumiseen liittyvät esineet sisältävät runsaasti vielä hyödyntämättä tietoa menneisyydestä. Nuo esineet kertovat vaatetuksesta, joka puolestaan kertoo identiteetistä ja ruumiillisuudesta. Tämä tutkimus seuraa monitieteisyydestä ammentavaa tutkimustraditiota, jossa huomioidaan esineiden merkitys identiteetin rakentamisessa ja itsensä esittämisessä ja jossa tunnistus on olennaista mutta tulkinta sitä tärkeämpää. Samoin olennaista on huomioida esineen sosiaalinen konteksti, koska sitä kautta päästään tekemään tulkintoja esineiden merkityksistä. (Yentsch 1994, Miller & Tilley 1996, Wilkie 2006, White 2005, 2009a, 2009b, 2013, Beaudry 2006, Cochren & Beaudry 2006, DiPaolo Loren & Beaudry 2006, White & Beaudry 2009.) Tärkeän teoreettisen taustan sosiaalitieteistä lainaavassa historiallisen ajan arkeologian esinetutkimuksessa muodostavat post-prosesualismi sekä jo 1980-luvulla toteutetut Arjun Appadurain (1986) ja Daniel Milleirin (1987) tutkimukset, joissa siirryttiin esinekeskeisestä tutkimuksesta kohti ihmiskeskeistä tulkintaa.

Pukeutumista käsittelevä arkeologinen tutkimus on pitkään painottunut rekonstruointiin ja konservointiin. Viimeisen viidentoista vuoden aikana on kuitenkin alettu pohtia pukeutumisen merkitystä kokonaisvaltaisemmin, osana sekä henkilökohtaista identiteettiä että sosiaalisia suhteita (esim. Sørensen 2000, Joyce 2005, Lipkin 2012). Tässä tutkimuksessa ihmisen monista osasista rakentuvaa identiteettiä tarkastellaan erityisesti sukupuolen ja luokan näkökulmista. Tutkimuksen teoreettinen tausta on sukupuoliarkeologiassa, jota ei ole Suomessa aiemmin hyödynnetty historiallisen ajan kaupunkiarkeologisessa tutkimuksessa (ks. myös Kuokkanen 2006). Kansainvälisesti sukupuoliarkeologista näkökulmaa on käytetty lukuisissa kaupunkiarkeologisissa tutkimuksissa (ks. esim. Scott 1991, Seifert 1994, Rotman 2005).

Suomalainen historiallisen ajan arkeologian pukututkimus on viime aikoihin saakka painottunut voimakkaasti keskiaikaan (esim. Harjula & Jokela 2003, Kirjavainen 2003, 2007, Immonen 2006; 2009, Harjula 2008). Keskiaikaan painottuminen on ollut trendinä pukututkimuksessa myös kansainvälisesti niin arkeologiassa (esim. Egan & Pritchard 2002, Vestergaard Pedersen 2008) kuin historiassakin (esim. Andersson 2006, Aneer 2009). 2000-luvulla varhaismodernia aikaa käsittelevä tutkimus on kuitenkin saanut yhä enenevässä määrin huomiota (esim. McNeil & Riello 2005, Hamilton 2007, Styles 2007, Ringgaard 2008, Lemire & Riello 2008, DiPaolo Loren 2009, 2010, Lemire 2009).

Viime vuosina varhaismodernia pukeutumista on käsitelty useissa suomalaisissa kandidaatin- ja pro gradu -tutkielmissa sekä artikkeleissa (esim. Kuokkanen ym. 2009, Riutankoski 2010, Kuokkanen & Lipkin 2011, Mutka 2012, Palomaa 2012). Opinnäytetöissä pääpaino on usein ollut tunnistuksessa ja luokittelussa yhteen esineryhmään keskittyen. Tässä tutkimuksessa käsitellään kolmea pukeutumiseen liittyvää esineryhmää, joista kahta (solkia ja neuloja) ei ole suomalaisessa historiallisen ajan arkeologian piirissä tutkittu juuri lainkaan. Kirjallisten lähteiden osalta on hyödynnetty Suomen arkeologisessa pukututkimuksessa aiemmin hyödyntämätöntä materiaalia eli perukirjoja. Tämä tutkimus yhdistää konkreettiset esi- neet ja niistä tehdyn kirjallisen dokumentaation aiempaa laajemmin sekä pohtii dokumentaarisen arkeologian mahdollisuuksia suomalaisessa pukututkimuksessa.

Taidehistorioitsija Riitta Pylkkänen (1955, 1970, 1982, 1984) on 1600–1700-lukuihin keskittyvässä tutkimuksessaan perehtynyt muotipukuun ja säätyläisten asuihin. Hän käyttää lähdemateriaalinaan niin kirjallista aineistoa, kuten perukirjoja, kuin säilynyttä esineaineistoaakin. Rahvaan pukeutumista ovat puolestaan tutkineet kansatieteilijät Ildikó Lehtinen ja Pirkko Sihvo (2005), Toini-Inkeri Kaukonen (1985), Uuno Taavi Sirelius (1990/1915) sekä Bo Lönnqvist (1979, 2008). Pukuhistoriallisessa ja kansatieteellisessä tutkimuksessa lähtökohtana on aiemmin ollut sääty. Tämän tutkimuksen keskiössä on lähtökohtaisesti kaikkien kaupunkilaisten pukeutuminen ja sen yhteys henkilökohtaiseen identiteettiin ja sosiaaliseen asemaan.

Varhaismoderni Oulu

Oulun kaupunki perustettiin vuonna 1605 vanhalle markkinapaikalle Pohjanlahden rannalle. 1700-luvun alussa se oli maalaismainen pikkukaupunki, jolle kauppa ja merenkulku olivat tärkeitä. Vuosisadan alku oli Oululle monella tapaa myrskyisää aikaa. Kaupungissa kärsittiin sekä suurista tulipaloista ja katovuosista että Suuren pohjan sodan aiheuttamista rasituksista. Kaikista suurimman rasituksen kaupungille aiheutti isoviha (1713–1721). Ne, jotka kykenivät, pakenivat sotaa jopa Tukholmaan saakka. Takaisin kaupunkiin väki alkoi palata vähitellen isovihan lopulla. Uudenkaupungin rauhan jälkeen sekä kaupungin jälleenrakennus että sen elinkeinoelämän elvytys aloitettiin nopeasti. Kaupungin kehitys lähti uuteen nousuun. (Halila 1953: 12–16, Virkkunen 1953: 596–654, Satokangas 1987: 101, Vahtola 1987: 98–99, Ahonen 1988: 45–48.) Merkittävin yksittäinen tapahtuma kaupungin

kehitykselle oli tapulioikeuksien saaminen vuonna 1765. Vaikka tärkein kauppakumppani oli yhä Tukholma, myös kaupankäynti suoraan ulkomaille oli nyt sallittua. (Halila 1953: 189, Satokangas 1987, Palola 2005: 49–51.)

Kokonaisuutena 1700-luvun loppu ja 1800-luvun alku olivat Oululle menestyksekkästä aikaa. Erityisen noususuhdanteinen tilanne oli vuosina 1776–1781. Maailmanpolitiikan sotaisia vaihe edisti laivojen käsittelyssä tarvittavien tervan ja pien kauppaa ja hinnat kohosivat kysynnän kasvaessa. Vuonna 1776 Oulun asemaa hallintokaupunkina vahvisti pääsy maaherrankaupungiksi. Tapulioikeuksien saaminen ei ollut kuitenkaan välitön avain menestykseen. Ankara kato vuonna 1765 sekä rahan arvon epävakaa tilanne aiheuttivat 1760-luvun loppuun laman. Samoin 1780-luvun lopulla koettiin maailmanmarkkinoista johtunut notkahdus. (Halila 1953: 64, 242–263, Palola 2005: 48–52.)

Isonvihan aikaa lukuun ottamatta kaupunkilaisten määrä kasvoi koko 1700-luvun ja 1800-luvun alun ajan. Vuonna 1723 oululaisia oli 358, mutta vuonna 1731 jo 718 henkeä. Väestönkasvu kiihtyi entisestään tapulikaupunkioikeuksien saannin jälkeen. Vuonna 1780 kaupunkilaisia oli 2480 ja 1800-luvun alussa 3483 henkeä. Suurin osa väestöstä oli rahvaaseen kuulunutta työväkeä; sen sijaan käsityöläisiä oli suhteessa vähän. Esimerkiksi vuonna 1767 työläisiä, kuten piikoja, renkejä, työmiehiä ja merimiehiä, oli noin 65 % väestöstä. Vaikka heidän varsinainen säätyyhteiskunnan mukainen sosiaalinen ryhmänsä oli rahvas, on palkkatyössä tai palkkatyön omaisessa työsuhteessa toimineista henkilöistä mielestäni aiemman tutkimuksen mukaisesti perusteltua käyttää termiä työläinen erotuksena muista rahvaaseen kuuluneista ryhmistä. Kauppiaita oli noin kuusi prosenttia, virkamiehiä alle yksi prosentti. Suhteessa muihin väkiryhmiin käsityöläisten ja virkamiesten määrä kohosi vuosisadan loppua kohden. Aatelisia Oulussa ei ollut lainkaan. (Halila 1953: 153–165, 340, Satokangas 1987: 111–113.)

Oulun kaupunkiarkeologinen tutkimus

Oulussa on suoritettu 1900-luvun alusta lähtien lukuisia historiallisen ajan kaupunkiarkeologisia tutkimuksia, joista suurin osa on tehty 2000-luvulla (ks. Kallio-Seppä 2013). Tutkimuksia on suoritettu tutkimus-, koe- ja pelastuskaivauksina sekä valvontoina. Erityisesti 2000-luvulla ne ovat olleet seurausta Oulun keskustan aktiivisesta uudisrakentamisesta. Koska kaupungin keskusta on pysynyt paikallaan perustamisesta saakka, maanrakennustyöt ovat usein sijoittuneet alueille, joilla on säilynyt 1600- ja 1700-lukujen maakerroksia. Keskusta-alueella 2000-luvulla suo-

ritettujen tutkimusten taustalla on ollut Museoviraston inventointi (Ikonen & Mökön 2002). Siinä määriteltiin alueet, joilla on todennäköisesti säilynyt 1600- ja 1700-lukujen kerroksia ja joiden maanrakennustyöt on toteutettava niin, että alueet tulevat arkeologisesti tutkituiksi. Kyseisiin alueisiin kohdistuneet tutkimukset ovat tuottaneet pääosin 1600-luvun alusta 1800-luvun alkuun sijoittuvaa löytöaineistoa, joka painottuu 1700-lukuun (Kallio-Seppä 2013). Oulun kaupunkiarkeologiasta on julkaistu yleisluonteinen teos, jossa tutkimuksia esitellään lyhyesti (Kallio & Lipponen 2005).

FT Titta Kallio-Seppä (2013) on hyödyntänyt aktiivisen kaivaustoiminnan antia perehtyessään väitöskirjassaan julkisen kaupunkitilan kehitykseen ja vallankäyttöön vuosina 1600–1820. Hänen tutkimuksessaan arkeologista aineistoa ovat löydetty rakenteet, mutta tärkeässä osassa ovat myös kirjalliset dokumentit, kartografiset lähteet ja aikalaiskuvaukset. Tutkimuksen keskiössä ovat julkisen tilan rajat ja niiden muutokset. Siinä missä yksi oman tutkimukseni ulottuvuus on lakien ja asetusten vaikutus ihmisten pukeutumiseen ja tätä kautta identiteettiin, Kallio-Seppä on analysoinut kruunulta tulleiden ohjeiden vaikutusta kaupunkitilan muutoksiin. Hänen mukaansa Oulun kaupunkitila muotoutui topografian vaikutuksesta kaupallisen ja uskonnollisen keskuksen ympärille. Kaupunkitilaan liittyi voimakkaasti myös ranta-alueista ja lammista johtunut kosteus, jonka vuoksi katujen päällystäminen puurakenteilla on Oululle tyypillistä.

Suurin osa Oulun kaupunkikaivausten löytöihin kohdistuneesta tutkimuksesta on ollut kandidaatin- ja pro gradu -tutkimuksia.² Kallio-Sepän väitöskirja on ainoa Oulussa suoritettujen kaivaustutkimusten antia laajasti hyödyntävä tutkimus. Pohjoissuomalaisessa kontekstissa Oulun kaupunkiarkeologinen tutkimus linkittyy yhteen Tornion kaupunkiarkeologisen tutkimuksen kanssa. Oulun yliopistossa on tehty molempia kaupunkeja käsitteleviä tutkimuksia.³ Tornion aineistosta on syntynyt useita opinnäytteitä, mukaan lukien kolme väitöstutkimusta (Ylimaunu 2007, Puputti 2010, Nurmi 2011). Tornioista kaivettua esineistöä on käsitellyt esinebiografisessa väitöstutkimuksessaan FT Risto Nurmi (2011). Hänen työssään painottuvat liitupiiput, keramiikka ja rahat.

Oulussa on kenttätutkimusten tuottamaa esineistöä tutkittu sen runsauteen nähden suhteellisen vähän, eikä siitä ole aiemmin tehty väitöskirjatasoista tutkimusta.

² Esim. Maijanen 2003, Sala 2007, Hänninen 2008, Ikonen 2008, Korpi 2008, Mutka 2008, Heikkilä 2011.

³ Tornion kaupunkiarkeologisesta tutkimushistoriasta ks. Nurmi 2011: 22–23.

Tilanne on kuitenkin muuttumassa, sillä FM Marika Hyttinen (2014) tutkii parhailaan Pikisaaren esinemateriaalia väitöstutkimuksensa tiimoilta. Aiemmassa tutkimuksessa on liitupiippuja käsitelty kahdessa⁴ ja keramiikkaa yhdessä⁵ opinnäytteessä. Pukeutumiseen liittyvää esineistöä ovat käsitelleet opinnäytetoissään HuK Terhi Kumpula (2005), FM Mariko Palomaa (2012), FM Katja Mutka (2012) ja FM Matleena Riutankoski (2013). Esineistöltään sekä osin myös teoreettiselta taustaltaan lähimmäksi omaa tutkimustani tulevat Mutkan nappeihin ja Palomaan päähine- ja hiuskoristelöytoihiin paneutuvat pro gradu -tutkimukset, joita molempia olen ohjannut. Palomaan työn keskiössä ovat tekstiilit ja pään alueen löydöt; oma tutkimukseni keskittyy metalliesineisiin. Mutkan työn keskiössä on nappien luokittelu: millaisia nappeja varhaismodernin kauden Torniossa, Oulussa ja Pietarsaaressa käytettiin. Myös hän on pohtinut nappeja identiteetin ilmaisun välineinä. Erona omaan tutkimukseeni ovat aineiston rajausta sekä identiteetin tutkimuksen näkökulma. Sukupuoliarkeologista näkökulmaa ei ole aiemmin hyödynnetty suomalaisessa kaupunkiarkeologisessa tutkimuksessa.

Tutkimuksen tavoite, rajausta ja tutkimuskysymykset

Tärkeimmät tutkimuskysymyksetni ovat:

1. Miten pukeutumisella esitettiin ja tuotettiin identiteettiä 1600–1800-lukujen Oulussa? Erityisen tarkastelun kohteena ovat sukupuoli- ja luokkaidentiteetti. Miten ihmiset ilmensivät itseään ja statustaan pukeutumisellaan ja siihen liittyvällä esineistöllä?
2. Sukupuolta ei ole suomalaisessa kaupunkiarkeologisessa tutkimuksessa juurikaan huomioitu; kuinka sitä on mahdollista tutkia varhaismodernista pukeutumiseen liittyvästä löytöaineistosta?
3. Millainen oli ruumiillisten käytänteiden (*bodily practices*) kuten pukeutumisen merkitys luokkaidentiteetin muodostumisessa? Oliko säätyjärjestelmän vallitessa mahdollista neuvotella omasta paikasta yhteisössä?
4. Miten lainsäädäntö, kirkko ja sosiaaliset normit vaikuttivat ihmisten pukeutumiseen? Millainen oli pukeutumista voimakkaasti kontrolloineiden ylellisyysasetusten ja tuontikieltojen vaikutus käytännössä?

⁴ Makkonen 1991, Kivioja 2010.

⁵ Luostarinen 2006.

Tämän tutkimuksen tavoite on tuottaa uutta tietoa varhaismoderneista oululaisista, heidän pukeutumisestaan ja sillä tuotetuista merkityksistä analysoimalla Suomessa aiemmin vain vähän huomiota saaneita esineryhmiä, lähestymällä niitä Suomessa vähän käytetystä teoreettisesta näkökulmasta sekä hyödyntämällä erilaisia lähderyhmiä.

Tutkimuksen aikarajauksen määrittää 1600–1800-luvuille sijoittuva kaivausmateriaali. Koska suurin osa esineistöä ajoittuu 1700-luvulle, myös tutkitut perukirjat on valittu 1700-luvulta. Maantieteellisesti tutkimus rajautuu Oulun keskusta- ja aivan sen läheisyydessä sijaitsevaan Pikisaareen. Tutkimuksessa eivät ole mukana kaikki Oulun keskustan historiallisen ajan kaupunkiarkeologiset kohteet, vaan mukaan on valittu neljä pääaineistoa ja niiden tuottamaa tietoa täydentämään kolme määrällisesti niitä suppeampaa aineistoa.

Kyseiset neljä pääaineistoa on valittu sillä perusteella, että ne sisältävät määrällisesti eniten pukeutumiseen liittyvää esineistöä suhteessa muihin Oulun kaupunkikaivauksiin. Kaikissa kohteissa on kaivettu vähintään kahtena vuonna, joten konteksteista on saatavilla enemmän tietoa kuin kohteista, joissa on kaivettu vain yhtenä vuotena tai joissa on suoritettu ainoastaan arkeologista valvontaa.

Esineistöissä tutkimus keskittyy metallisiin kiinnittimiin, koska ne ovat harvoja arkeologisen aineiston pukeutumisesta kertovia esineistä; esimerkiksi kankaat säilyvät Suomen maaperässä yleensä huonosti. Kiinnittimistä on tutkimusaineistoksi valittu napit, neulat ja soljet, jotka osittain samaan tarkoitukseen valmistettuina muodostavat loogisen kokonaisuuden. Kaikilla tutkituilla esineryhmillä on sekä käytännöllinen että koristeellinen funktio. Sen sijaan pääasiallisesti koristautumiseen tarkoitettut esineet, kuten helmet ja korut, on joitain yksittäistapauksia lukuun ottamatta rajattu työn ulkopuolelle. Näin siksi, että perinteisesti pääasiallisesti koristautumiseen liittyvät esineet ovat saaneet jo aiemmin tutkimuksessa kohtuullisesti huomiota (ks. esim. Lehtinen 1994, Immonen 2006, 2012, Paavola ym. 2012), kun taas koristautumisen ja käytännöllisyyden välimaastoon sijoittuvat varhaismodernit arkiesineet ovat myös suomalaisessa tutkimuksessa jääneet pitkälti huomiotta.

Työn rakenne

Esittelen tässä lyhyesti tutkimukseen sisältyvät artikkelit numerojärjestyksessään, näissä artikkeleissa käsitellyt aineistot ja niihin liittyvät tutkimustehtävät. Artikkeleiden numerointi synopsiksessa perustuu löyhästi artikkelien teemojen käsittelyyn

luvussa tulokset ja pohdinta. Jotta kyseisessä luvussa vältyttäisiin ainoastaan toistamasta artikkeleissa esiin saatuja tuloksia, on tulokset ja pohdinta -luku rakennettu tutkimuksen tärkeimpien teemojen, ei artikkelien mukaisesti. Tällaisen rakenteen valitsemiseen vaikutti myös tutkimuksen teemojen kietoutuminen toisiinsa. Suurinta osaa tutkimuskysymyksistä on käsitelty kaikissa artikkeleissa. Artikkeleiden numerointi synopsiksessa ei ole sama kuin niiden kirjoitusjärjestys. Aineiston laajuuden, tutkimustulosten ja niistä kumpuavan keskustelun perusteella miellän artikkelit III ja IV tämän väitöstutkimuksen pääartikkeleiksi.

Artikkeli I, *Man buried in his everyday clothes – dress and social status in the early modern Oulu*, keskittyy kuvailemaan yhtä valtavirrasta poikkeavaa miehen hautausta Oulun tuomiokirkon kirkkotarhasta sekä kuvailee yleisellä tasolla varhaismoderneja hautausapoja. Artikkelissa pohditaan, mitä hauta-asut kertovat sekä haudatun identiteetistä että hänet haudanneesta yhteisöstä ja mitä voimme päätellä tällaisesta muihin saman hautausmaan vainajiin verrattuna poikkeavasta hautauksesta. Kahden kirjoittajan välinen työnjako on sujunut niin, että FT Sanna Lipkin on keskittynyt aineiston tekstiileihin, minä metallisiin kiinnittimiin keskustelun ja johtopäätösten ollessa yhteisiä pohdintoja. Esineaineisto ajoittuu pääasiallisesti 1700-luvulle.

Artikkeli II, *An approach to personal adornments in the early modern gender performance*, on johdatus sukupuoli-identiteetin ja pienten pukeutumiseen liittyvien esineiden tutkimukseen sekä filosofi Judith Butlerin performanssiteoriaan ja sen soveltamismahdollisuuksiin varhaismodernissa suomalaisessa aineistossa. Tutkimusaineistona on Oulun NMKY:n tontin materiaali. Artikkelissa keskustellaan pukeutumisesta osana sukupuoliperformanssia sekä pukututkimuksen mahdollisuuksista suomalaisessa historiallisen ajan arkeologian tutkimuksessa. Artikkelissa on monta kirjoittajaa, mutta pääasiallinen vastuu artikkelin kaikilla osa-alueilla on ollut minulla. Koska kyseessä on ensimmäinen vertaisarvioitu artikkelini, jota Kallio-Seppä, Nurmi ja FT Timo Ylimaunu ohjasivat antaen runsaasti kommentteja artikkelista sen eri vaiheissa, koen heidän olleen myös kanssakirjoittajia.

Artikkeli III, *Bones, buttons and buckles: Negotiating class and bodily practices in Early Modern Oulu*, käsittelee ruumiillisten käytänteiden merkitystä luokkaidentiteetistä neuvoteltaessa, tapausesimerkkeinä pukeutuminen ja ruokakulttuuri. Tutkimus pohtii, kuinka lain ja asetuksin säädellyn sääty-yhteiskunnan aikana vaatetus ja ruoka toimivat luokkaidentiteetin rakennuspalikoina. Artikkelin aineisto muodostuu kuudesta oululaisesta kaupunkikaivauskohteesta, joista viiden, Byströmin talon tontin, Oulun Lyseon lukion tontin, Franzenin puiston, Pikisaaren

kaivausten ja Virastotalon tontin materiaalit sisältävät pukeutumiseen liittyvää esineistöä. Tutkimuksen eläinluuaineistot ovat olleet FT Anna-Kaisa Salmen vastuulla. Omalla vastuullani olivat pienet pukeutumiseen liittyvät metalliesineet, joissa painotus on ollut erityisesti napeissa ja soljissa. Keskustelu ja johtopäätökset ovat molempien esittämien ajatusten summa.

Artikkeli IV, *Nappeja, solkia ja asetuksia: Lainsäädännön vaikutus pukeutumiseen varhaismodernissa Oulussa*, käsittelee ylellisyysasetusten vaikutusta pukeutumiseen. Aineisto koostuu sekä Pikisaaresta löydetyistä pukeutumiseen liittyvästä esinemateriaalista, jossa painostus on napeissa ja soljissa, että oululaisten perukirjoista. Yksi tämän artikkelin tavoitteita on esittää, millaista uutta tietoa tutkitavasta ilmiöstä voidaan löytää yhdistämällä kaksi erityyppistä lähdeaineistoa, kaivausten esineaineisto ja kirjalliset dokumentit. Artikkelissa analysoidusta esinemateriaalista olemme Mutkan kanssa molemmat tutkineet kaikki napit, muu pukeutumiseen liittyvä esineistö on ollut minun vastuullani samoin kuin kirjalliset lähteet. Artikkelin keskusteluosio ja johtopäätökset ovat kaikkien kirjoittajien tuotosta, kuitenkin niin, että päävastuu on ollut minulla.

2 Teoreettinen viitekehys

Tässä tutkimuksessa aineistoa tulkitaan sekä sukupuoliarkeologista teoriaa käyttäen että erityisesti Butlerin performanssiteoriaa hyödyntäen. Sukupuoliarkeologista tutkimusta on tehty maailmalla jo 1960-luvulta saakka, mutta aiempaa laajempaan tietoisuuteen sukupuoliarkeologia ponnahti Margaret Conkeyn ja Janet Spectorin vuonna 1984 ilmestyneen *Archaeology and the Study of Gender* -artikkelin myötä, jossa kritisoitiin arkeologiassa vallinnutta mieskeskeisyyttä. Sukupuoliarkeologialla on ollut tiivis yhteys feminismiin ja sen kehitykseen. Conkeyn ja Spectorin artikkelissa voidaan havaita feminismissä tuolloin vaikuttaneet teemat; mieskeskeisyyden kritiikki ja naisten näkyväksi tekeminen (Gilchrist 1999: 4–6, Sørensen 2000: 16–19). Tänä päivänä sukupuoliarkeologian tavoitteet ovat moninaisemmat. Sukupuoliarkeologian, samoin kuin feministisen metodologian (ks. esim. Liljeström 2004: 21) tavoitteena on kyseenalaistaa menneisyyttä koskevia ajatusmalleja, joista on muodostunut itsestäänselvyyksiä. Feministisen metodologian ohella sukupuoliarkeologian kehitykseen on vaikuttanut post-prosessualismi, joka pyrkii välttämään asioiden luokittelua ja pohtii sen sijaan niiden tapauskohtaista vaihtelevuutta (ks. esim. Hodder 1992: 84–85, Sørensen 2000, 18).

2.1 Judith Butlerin performanssiteoria

Yksi sukupuoliarkeologian tavoitteista on pyrkiä ymmärtämään menneisyyden sukupuolijärjestelmän rakenteita paikallisesti, ilman yleistyksiä, niitä nykyisten mallien mukaan tulkitsematta (ks. esim. Nelson 1997: 55, Conkey & Spector 1998: 11, Gilchrist 1999: 1). Myös Butlerin performanssiteorian tavoitteena on kiinnittää huomio sukupuolijärjestelmän rakenteisiin. Butlerin mukaan sukupuoli on performanssi, mikä tarkoittaa sukupuolen olevan toistoa vaativia tekoja, joiden kautta sitä rakennetaan. Performanssiteoriaan liittyy vahvasti myös ajatus sukupuolen diskursiivisesta rakentumisesta tekojen toisteisuuden kautta. (Butler 1990: 16, 24, 140, Butler 1993: 67–68, ks. myös Butler 2004: 1–2.) Koska sukupuoliperformanssin tekoihin, kuten pukeutumiseen, liittyy materiaalisuutta, voidaan sukupuoliperformanssin todeta olevan materiaalista (Perry & Joyce 2001: 65–67). Sukupuoliperformanssi on helpoin havaita silloin, kun henkilö toimii vallitsevia normeja vastaan, kuten hänen käyttäessään vastakkaisen sukupuolen vaatetusta (Butler 1990: 37), mutta samalla tavoin sukupuolta esitetään jokapäiväisellä vaatetuksella.

Yhdysvaltalaista varhaismodernia pukeutumista ja siihen liittyviä pieniä esineitä tutkineiden arkeologien Diana DiPaolo Lorenin ja Mary C. Beaudryn (2006:

263) mukaan pukeutuminen ei ole vain ruumiin verhoamista vaatteilla, vaan se on yksi identiteetin tärkeimmistä ilmentymistä. Arkeologit Genevieve Fisher ja DiPaolo Loren (2003) ovat puolestaan kuvanneet vaateesta sosiaalisesti ihoksi, jonka avulla yksilö voi olla osa ryhmää tai erottautua siitä. Itsensä esittämisen lisäksi pukeutuminen on muille esiintymistä ja muiden kanssa kommunikoimista. Fisherin ja DiPaolo Lorenin käsitykset vaateuksesta tulevat siis hyvin lähelle Butlerin performanssiteorian käsitystä sukupuolesta ja siihen liittyvästä materiaalisuudesta performanssina ja kielenä. Butlerin performanssiteorian soveltamista arkeologiaan pohtineiden Elizabeth M. Perryn & Rosemary A. Joycen (2001: 63–64) mukaan Butlerin teoria korostaa sukupuolijärjestelmän muuttuvaa luonnetta ja kontekstisidonnaisuutta. Juuri tämän vuoksi se on mielestäni käyttökelpoinen työkalu identiteetin tutkimukseen. Se kehottaa välttämään taipumusta tulkita menneisyyden yhteisöjä nykynormien mukaisesti ja muistuttaa asioista rakenteiden taustalla, ja siitä millaiset tekijät vaikuttivat sukupuolijärjestelmien muodostumiseen.

Klassikkoasemastaan huolimatta Butlerin sukupuolijärjestelmää koskevaa teoretisointia on kritisoitu muun muassa sen vaikeatajuisuudesta ja aiempien tutkijoiden ajatusten kopioinnista (ks. esim. Nussbaum 1999). Ajatusta sukupuolen muodostumisesta vuorovaikutuksessa ja sosiaalisissa käytänteissä eli sukupuolen muodostumisesta tekemisen kautta ovat Butlerin lisäksi käsitelleet useat tutkijat (ks. esim. Garfinkel 1967, West & Zimmerman 2002). Sukupuolen performatiivisuutta koskevassa teoreettisessa keskustelussa on noussut esiin erityisesti feministiteoreetikko Karen Baradin (2003, 2007) Butlerin performanssiteoriaan kohdistama uusmaterialistinen kritiikki (ks. esim. Immonen 2014). Baradin kritiikin kohteena on ollut etenkin Butlerin käsitys materiaalisuudesta kielellisenä ilmiönä, mutta myös Butlerin keskittyminen ruumiin pinnan rakentumiseen sekä biologian huomiotta jättäminen.

Kuten sukupuolentutkija Sari Irni (2013: 10–11, 14) on todennut, kritiikkiä, jota Barad on Butlerin performanssiteoriaan kohdistanut, voidaan tulkita monella tapaa. Irnin tulkinnan mukaan Baradin ja Butlerin ajatuksissa on paljon samaa eikä kyse ole Baradin kohdalla vain Butlerin kritiikistä, vaan Butlerin ajatusten eteenpäin viemisestä. Butlerin mielestä keho vaikuttaa kieleen, joten hän ei jätä biologiaa huomiotta (Butler 1993: 68). Materiaalisuuden käsitteellistämiseen vaikuttaa Butlerin mukaan merkityksenanto (Butler 1993: 68), minkä voi mielestäni tulkita tarkoittavan kulttuuria. Irnin mukaan Baradin ja Butlerin tutkimuksista voidaan löytää samantyyppisiä ajatuksia materiaalisuuden käsitteellistämisestä kulttuurisen

merkityksenannon avulla. Myöskään Baradin mielestä materiaalisuutta ei voi käsitteellistää ilman kulttuurisia merkityksiä. Irni tulkitsee Baradin havaitsevan Butlerin tavoin kielen ja kulttuurin yhteyden.

Baradin uusmaterialistiseen ajatteluun kuuluu halu palata tosiasioiden äärelle (Barad 2003: 801). Uusmaterialistisen näkökulman edustajat ovat nostaneet esiin samantyyppisiä vaatimuksia tuoreimmassa teoreettisessa keskustelussa myös arkeologiassa. On vaadittu esineiden nostamista keskiöön sen sijaan että keskitytään ihmisiin ja kieleen sekä esineiden ylitulkintaan. (ks. esim. Olsen 2003, 2012, Witmore 2014.) Toisaalta arkeologian uusmaterialistit eivät ole valmiita unohtamaan tulkintaa kokonaan vaan haluavat tuoda esiin uusia näkökulmia ihmisen ja esineen suhteeseen. Arkeologi Bjørnar Olsen (2012: 22–23, 29) on vaatinut esineiden käsittelyä esineinä ja korostanut arkiesineiden merkitystä sen sijaan että keskityttäisiin pohtimaan, mitä on esineen taustalla ja kuinka sitä voidaan tulkita. Tämä tutkimus keskittyy arjen esineisiin, mutta ei käsittele niitä ”vain” esineinä vaan tulkintaa hyödyntäen. Vaikka tämän tutkimuksen teoreettinen tausta on post-prosessualismissa, lainaa tutkimus siis joiltain osin myös uusmaterialismilta. Asian voi mielestäni nähdä niin, etteivät post-prosessualismi ja uusmaterialismi ole välttämättä ristiriidassa keskenään, vaan kyse on siitä, mitä asioita tutkimuksessa halutaan korostaa. Oma suhtautumistani uusimpaan arkeologiassa käytyyn keskusteluun kuvaa arkeologi Cornelius Holtorfin (2012: 57) tulkinnallisen arkeologian puolesta esittämä argumentti:

”Menneisyyden tulkinta on olennainen mauste arkeologian sopassa. Ilman tulkintaa esineet sopassa jäävät mauttomiksi” (kirjoittajan vapaa suomennos).

Tässä tutkimuksessa Butlerin performanssiteoriaa sovelletaan sukupuolen lisäksi myös luokkaan, toiseen merkittävään yhteiskunnan sosiaaliseen todellisuuteen vaikuttavaan järjestelmään. Butlerin performanssiteorian mukaisesti tulkittuna varhaismodernissa Ruotsissa pukeutumista säädelleet ylellisyysasetukset olivat osa sekä sukupuolta että luokkaa määrittänyttä toimintaa (ks. myös Hunt 1996). Tar kastelen ylellisyysasetusten vaikutusta pukeutumiseen myös Suzanne M. Spencer-Woodin (2010) sosiaaliseen toimintaan liittyvän valtateorian kautta, sillä ylellisyysasetuksiin liittyy useita vallankäytön muotoja. Spencer-Wood on kritisoinut historiallisen ajan arkeologiassa usein käytettyjä vallan teorioita niiden sukupuolittuneisuudesta ja vallan käsitteen yksinkertaistamisesta. Valta on usein käsitetty filosofi Michel Foucault'n (1977) näkemyksen mukaisesti valvontana ja kontrollointina. Tästä näkemyksestä kumpuavissa tulkinnoissa valta on usein nähty samalla myös

järjestäytyneenä ja hierarkkisena ilmiönä, jossa valta ilmenee ylhäältä alas suuntautuvana dominointina ja on tällöin useimmiten patriarkaalista.

Vallan käsitteen yksinkertaistamista ovat kritisoineet Spencer-Woodin lisäksi useat arkeologit, kuten Daniel Miller ja Christopher Tilley (1984) sekä Lynn Meskell (1996). Spencer-Woodin mukaan valta on monimutkainen ilmiö, jossa on myös ei-hierarkkinen taso. Ylhäältä alas suuntautuva dominointi on vain yksi vallan muoto. Tällaista valtaa hän kutsuu nimellä ”valta toisen yli” (*powers over*). Alhaalta päin tulevaa valtaa, joka kohdistuu ylhäältä tuleviin käskyihin, hän kutsuu nimellä ”valta alta” (*powers under*). Yhteisön samalla tasolla harjoittamaa kanssaihmiisiin kohdistamaa valtaa hän kutsuu nimellä ”valta yhdessä” (*powers with*). (Termien suomennokset Kallio-Seppä 2013). Spencer-Wood on käyttänyt vallasta monikkomuotoa havainnollistaakseen siihen liittyviä monia toimijoita.

2.2 Identiteetti

Identiteetti voidaan määritellä lukuisilla tavoilla, mutta arkeologiassa yksi usein käytetty tapa hahmottaa identiteetin muodostumista on jakaa käsite henkilökohtaiseen ja sosiaaliseen identiteettiin, jotka ovat vuorovaikutuksessa toisiinsa (ks. esim. White 2005, Meskell 2007). Henkilökohtaisella identiteetillä tarkoitetaan ihmisen käsitystä itsestään, sosiaalisella identiteetillä ihmistä ryhmän osana. Identiteetti käsittää useita osa-alueita, kuten sukupuolen, luokan, iän, uskonnon ja etnisyyden, jotka ovat tai voivat olla muuttuvia tekijöitä, ja näin ollen myös identiteetin käsite on muuttuva. Identiteetin voidaan nähdä muodostuvan osana sosiaalista kanssakäymistä. Samoin sen voidaan nähdä muodostuvan suhteessa johonkin ryhmään; olemme osa jotain tiettyä ryhmää, emme jotain toista. Näin ollen identiteetti muodostuu myös suhteessa toiseuteen. (Hall 1999, Diaz-Andrew & Lucy 2005.) Tämä tutkimus käsittelee sukupuoleen ja luokkaan liittyvää identiteettiä sekä henkilökohtaisen että sosiaalisen identiteetin näkökulmista. Tutkimuksessa pohditaan ihmisen käsitystä itsestään sekä omana yksilönään että yhteisön osana, eli kuinka pukeutumisella esitettiin ja tuotettiin sekä henkilökohtaista että sosiaalista identiteettiä.

2.2.1 Sukupuoli

Sukupuolen määrittelystä, siitä mitä biologinen ja sosiaalinen sukupuoli (*sex/gender*) tarkoittavat, on kiistelty pitkään. Sukupuoli voidaan nähdä kulttuurin normien mukaan rakentuneeksi opituksi käyttäytymiseksi, tai toisaalta se voidaan nähdä

biologiaan perustuvana jaotteluna. (ks. esim. Nelson 1997, Gilchrist 1999). Sukupuolen jaottelua sosiaaliseen ja biologiseen sukupuoleen on kritisoitu usealla perusteella. Meskell (1999: 69) huomauttaa, kuinka tällainen erottelu jättää huomiotta ihmisen kehon ja mielen välisen yhteyden, jolloin jää tavoittamatta ihminen kokonaisuutena. Butler (1990: 6–7) on kritisoinut jaottelua, koska hänen mielestään molemmat kategoriat ovat rakennettuja, eikä sukupuolisuutta täysin tavoiteta jaottelun vuoksi. Tällä hetkellä sukupuoliarkeologian kiperin kysymys ei ole väitellä siitä, onko sukupuoli biologista vai sosiaalista, vaan tutkia sukupuolisuuden ilmentymiä, mitä sukupuolella eri yhteyksissä käsitetään ja mitä sukupuolet merkitsivät (ks. esim. Hurcombe 2000, Schmidt & Voss 2000, Voss 2005, Brumfiel 2006, Hollimon 2006, Rotman 2009). Yksinkertaisuudessaan tämä tarkoittaa sukupuolen huomioimista tutkimuksessa, jolloin tutkittavasta yhteisöstä voidaan muodostaa aiempaa monipuolisempi kuva, mikä on tavoitteena myös tässä tutkimuksessa. Nykyinen tutkimusilmapiiri kuvastaa omaa käsitystäni sukupuolesta. Ajatus siitä, että sukupuoli on performanssi, että se on tekemistä ja rakennettua, ei mielestäni sulje pois ajatusta siitä, että se on myös biologista. Tämän tutkimuksen tarkoitus ei ole pohtia biologisen ja sosiaalisen sukupuolen eroa, vaan keskittyä käsittelemään esineiden merkitystä sukupuolen rakentumisessa. Mielestäni Butlerin performanssiteoria on sen saamasta, osittain aiheellisestakin, kritiikistä huolimatta sovellettavissa historiallisen ajan arkeologian tutkimukseen eritoten siksi, että se auttaa kyseenalaistamaan vallinneen yhteiskuntajärjestyksen.

Aiemmassa identiteettiä sukupuoliarkeologian näkökulmasta käyttäneessä tutkimuksessa ajateltiin olevan mahdollista tavoittaa vain yksi identiteetin osa-alue kerrallaan (ks. esim. Nelson 1997). Nykyään käytetympi ajatus on tuoda tutkimuksessa esiin useita identiteetin osa-alueita (ks. esim. Meskell 2007), minkä näen paitsi identiteetin tutkimusta eteenpäin vievänä myös tutkimuksellisesti välttämättömänä ajatuksena. Vaikka tutkimusta lähdetään tekemään identiteetin yhdestä osa-alueesta käsin, siihen liian tiukasti kiinnittyminen voi hämärtää kokonais kuvaa. Olen toki aiempien sukupuoliarkeologioiden kanssa samaa mieltä siitä, ettei yhdessä tutkimuksessa ole mahdollista perehtyä täysipainoisesti kaikkiin identiteetin osa-alueisiin, minkä vuoksi tässä tutkimuksessa on keskeisenä huomion kohteena kaksi toisiinsa kiinteästi nivoutuvaa identiteetin osa-aluetta, sukupuoli ja luokka, mutta myös muut identiteettiin vaikuttavat tekijät huomioidaan.

Koska pukeutuminen on ruumiillinen toiminto, sitä käsittelevä tutkimus koskettaa myös ruumiillisuuden teemaa. Varhaismodernissa maailmassa ihmiskeho alettiin hahmottaa yksilöllisenä kokonaisuutena, jota kontrolloitiin ja säädeltiin

monella tapaa (Foucault 1977, Elias 1982, Chartier 1989, Revel 1989). Sukupuolittuneet ja luokkasidonnaiset lait ja tavat vaikuttivat siihen, kuinka ihmisten tuli pukeutua.

2.2.2 Luokka, sääty ja status

Varhaismodernissa Ruotsissa luokan perusta oli sääty. Yksinkertaistaen esitettynä yhteiskunta muodostui neljästä valtiopäiväsäädystä: aatelistosta, papistosta, porvaristosta ja talonpojista, sekä säätyjen ulkopuolisesta väestöstä. Käytännössä säädyllä tarkoitetaan kuitenkin useimmiten yhteiskunta- eli sosiaalisäätyjä, joihin kuului valtiopäiväsäätyjä suurempi joukko ihmisiä. Esimerkiksi apupapit ja kotipapit kuuluivat papistoon sen yhteiskuntasäätymerkityksessä, mutta eivät valtiopäiväsäätymerkityksessä. Kaikki yhteiskuntasäätyihin kuuluneet olivat säätyläisiä, mutta heillä kaikilla ei ollut valtiopäiväsäätyjen poliittista valtaa. Käyttäessäni tutkimuksessani termiä sääty, tarkoitan sillä yhteiskuntasäätyä. Säätyläistö muodosti yhteiskunnan pintakerroksen, herrasväen, ja suurin osa talonpojista ja yhteiskuntasäätyihin kuulumattomista rahvaan. (Wirilander 1974: 15–19, 35–36.) Vielä 1700-luvun alussa ylimpiin säätyihin kuuluivat ainoastaan aatelisto ja papisto, mutta vuosisadan loppua kohden osa porvaristosta kohosi heidän kanssaan samaan asemaan (ks. esim. Melkersson 1997, Korhonen 2002).

Kruunu ja kirkko mielsivät säätyjärjestelmän Jumalan luomaksi pysyväksi instituutioksi, jossa jokaisella säädyllä oli oma paikkansa. Yhteiskuntasäätyjä hahmotettiin uskonnollisen kolmisäätyopin kautta, jonka mukaan Jumala on asettanut kolme säätyä: hengellisen, maallisen ja huoneen hallituksen. Näillä kaikilla hallituksilla käsitettiin olevan omat tehtävänsä, mutta ne nivoutuivat kiinteästi toisiinsa. Sekä hengellisen hallituksen (eli kirkon) että maallisen hallituksen (eli hallitsijan ja virkamiesten), kuin myös huoneen hallituksen (eli perheen piirissä miehen) alkuperän ja näin ollen vallan käsitettiin olevan peräisin Jumalalta. Hallituksia yhdistivät syntiä vastaan taistelu sekä usko hierarkkisiin ja patriarkaalisiin valtarakenteisiin. (Wirilander 1972: 25–29, ks. myös esim. Kaartinen 2006: 21–22, Pylkkänen 2006: 78, Karonen 2009: 26.) Vallinnut sääty-yhteiskunta ilmeni myös pukeutumisen kautta. Ihmisen pukeutumisen tuli heijastaa hänen sosiaalista asemaansa. Oli kyettävä erottamaan rahvas säätyläisistä, joilla oli oikeus pukeutua alempiaan näyttävämmiin. Säätyjen pukeutuminen erosi toisistaan niin kankaissa, väreissä kuin koristeissakin. (ks. esim. Pylkkänen 1970: 38–45, Pylkkänen 1982: 27–37, Kaukonen 1985: 11–13, Lehtinen ja Sihvo 2005: 7–10.)

Koska sääty ei ollut ainoa henkilön sosiaalista asemaa määrittänyt tekijä, ope-roidaan tässä tutkimuksessa myös käsitteillä luokka ja status. Kaikki kolme käsi-tettä liittyvät ihmisen asemaan yhteisössään ja vaikuttavat toisiinsa, mutta jokai-seen käsitteeseen liittyy omat erityispiirteensä. Tässä tutkimuksessa luokka toimii yläkäsitteenä, jonka käyttö mahdollistaa sekä henkilökohtaisen että sosiaalisen identiteetin samanaikaisen tarkastelun. Luokan nostaminen yläkäsitteeksi on mie-lestäni perusteltua seuraavista syistä: Sääty-käsite on ongelmallinen tutkittaessa varhaismodernia Ruotsia ja luokka-käsite on vakiintuneessa käytössä aiemmassa ihmisen identiteettiä ja sosiaalisia ryhmiä käsitelleissä historiallisen ajan arkeolo-gian tutkimuksissa (ks. esim. Mrozowski 2006, Wurst 2006). Historioitsija Kaarlo Wirilander (1974: 66) kuvaa osuvasti sääty-käsitteen ongelmallisuutta:

”Säädyn ei tarvinnut tällöin kuitenkaan vastata valtiosäätyä eikä edes sosiaa-lisäätyäkään vaan se saattoi olla näiden lisäksi mikä muu yhteisö tahansa.”

Minkä muun yhteisön tahansa voi mielestäni tulkita tarkoittavan luokkaidentiteet-tiä. Suomalaisessa historian tutkimuksen piirissä on 1700-luvun yhteiskuntaa kä-sittelevässä tutkimuksessa käytetty luokka-käsitettä vain pintapuolisesti. Useissa varhaismodernia Ruotsia käsittelevissä tutkimuksissa kuitenkin käytetään luokka-käsitettä, puhutaan esimerkiksi ylä- ja alaluokasta (ks. esim. Kaartinen 2006: 118) sekä keskiluokasta (ks. esim. Karonen 2009: 23, Sennefelt 2015: 189). Näin ollen käsite ei ole vieras myöskään historiantutkimukselle, vaan se kaipaa mielestäni tar-kempaa määrittelyä ja käyttömahdollisuuksien pohdintaa: missä määrin erityisesti yhdysvaltalaisessa historiallisen ajan arkeologiassa käytetty käsite on sovelletta-vissa varhaismodernia ruotsalaista yhteiskuntaa käsittelevään tutkimukseen.

Yhteiskuntaluokka käsitteenä on peräisin sosiologiasta ja modernin yhteiskun-nan tutkimuksesta. Kun historiallisen ajan arkeologian tutkimuksessa määritellään luokka-käsitettä, palaudutaan usein sosiologi Erik Wrightin alun perin Karl Marxin ajatuksiin pohjaavaan määritelmään luokasta ryhmänä, jonka sijoittumiseen yhteis-kunnallisella arvo-asteikolla vaikuttaa etenkin joukon taloudellinen asema, mutta myös status (ks. esim. Wurst 2006, Mrozowski 2006). Statusta ja luokkaa onkin käytetty joissakin tutkimuksissa synonyymeina (Wurst 2006). Sosiologi Max We-berin (1978) näkemyksen mukaan luokka puolestaan perustuu taloudelliseen ja sta-tus sosiaaliseen järjestelmään. Hän korostaa statusta säätyyn perustuvana asemana. Vaikka sosiaalinen status perustuu Weberin (1978) mukaan säätyyn, on olemassa neuvotteluvara, eikä sääty pelkästään määritä henkilön statusta. Weber erottaa kä-sitteinä luokan ja statuksen, kun taas Wrightilla luokka on käsite, johon sekä status

että taloudellinen asema vaikuttavat. Wrightin mukaan luokka-asemasta käyty neuvottelu on tärkeää erityisesti keskiluokalle. (Wright 1985, Wright 1993: 29, ks. myös Mrozowski 2006:13.)

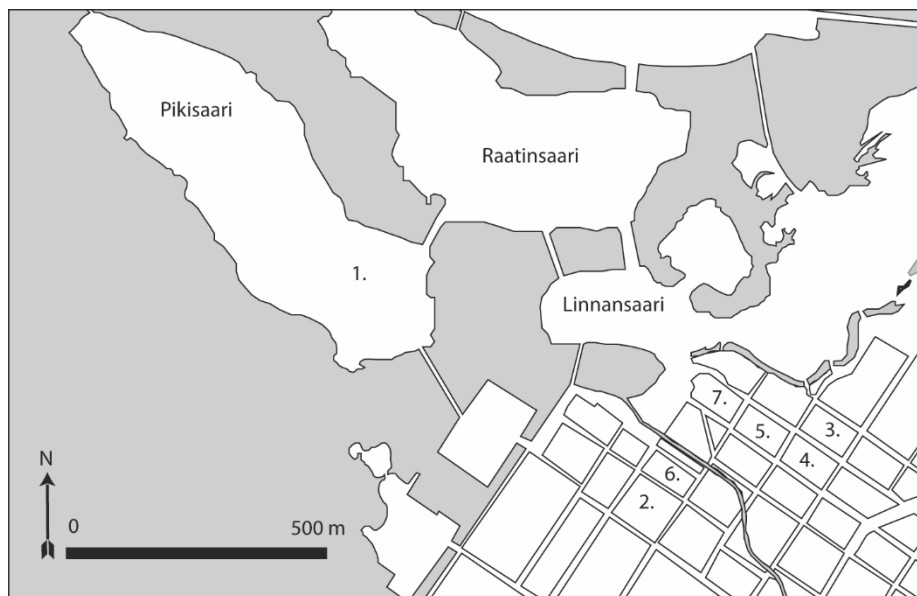
Yksi tämän tutkimuksen tarkoituksista on pohtia luokan, säädyn ja statuksen suhdetta ja merkitystä tutkimusaineiston valossa. Nämä, sekä Wrightin että Weberin luokkamääritelmässään esiin nostamat käsitteet, ovat mielestäni avainkäsitteitä sovellettaessa modernin yhteiskunnan tutkimuksesta peräisin olevaa luokka-käsitettä varhaismodernin yhteisön tutkimukseen.

3 Materiaali

Tutkimusaineistoni koostuu sekä Oulun kaupunkiarkeologisten kaivausten löydöistä että perukirjoista. Olen sisällyttänyt työhöni seitsemän kaupungissa vuosina 1986–2007 toteutettua arkeologista kaivausta tai kaivauskokonaisuutta, joiden tutkimus on kohdentunut 1600–1800-lukuihin ja joiden löytömaterialiin sisältyy puuteutumiseen liittyvää esineistöä.

3.1 Kaivausaineistot

Tutkimuksen esinemateriaali koostuu neljästä pääaineistosta; Pikisaaren, Virastotalon, NMKY:n tontin ja Oulun tuomiokirkon tontin kokonaisuuksista. Näiden kokonaisuuksien lisäksi työni sisältää materiaalia kolmesta kaivauskohteesta, joiden esineistön määrä on pääaineistoja huomattavasti suppeampi. (Kuva 1). Yksityiskohtaiset kuvaukset kaivauksista karttoineen löytyvät kutakin kaivausta käsittelevästä tai käsittelevistä raporteista.

Kuva 1. Tässä tutkimuksessa käsiteltävät Oulun kaupunkiarkeologiset kohteet: 1. Pikisaari, 2. Virastotalo, 3. NMKY:n tontti, 4. Tuomiokirkko, 5. Franzenin puisto, 6. Byströmin talon tontti, 7. Oulun Lyseon lukion tontti. (Kartta T. Kuokkanen).

3.1.1 *Pikisaari*

Pikisaari on Oulun keskustan läheisyydessä sijaitseva esiteollinen alue, jossa on toiminut pienehköjä tuotantolaitoksia 1640-luvulta 1900-luvun alkuun saakka (Virkkunen 1953: 223, Hautala 1976: 198–199, Rossi 2005: 197). Alueelle leimallisen pientuotannon lisäksi saarella on sijainnut myös laivanveistämö, viinanpolttimo, meritulli, kauppapaikka, aittoja, tuulimylly sekä asutusta viimeistään 1800-luvun puolivälistä (Snellmann 2000/1737, Hautala 1975: 280–281, Rossi 2005: 200).

Aluetta on tutkittu arkeologisin kaivauksin vuosina 2002, 2006, 2007 ja 2011 (Alatarvas, Arminen & Lipponen 2003, Herva 2006, Ylimaunu 2008, Hyttinen 2012). Tässä tutkimuksessa ovat mukana kolmen ensimmäisen tutkimusvuoden aineistot, jotka ovat olleet käytettävissä tämän väitöstutkimuksen käynnistyessä marraskuussa 2008. Vuosina 2002–2007 tutkitun alueen laajuus oli yhteensä 142 m². Vuoden 2002 kaivausten tavoitteena oli määrittää historiallisen teollisuusalueen laajuus. Kaivauksissa löydettiin keskeiset pienpolttoalueet sekä niihin liittyviä rakenteita, joita tutkittiin tarkemmin vuosina 2006 ja 2007. Alueen kaivausaineisto on runsas ja monipuolinen ja ajoittuu 1700–1800-luvuille.

Esinemateriaaliltaan Pikisaaren aineisto on yksi tutkimusaineistoni laajimmista, nappi- ja solkiaineistoltaan se on kaikista laajin. Aineisto sisältää runsaasti myös muita vaatteiden kiinnitykseen, koristukseen sekä valmistukseen liittyviä esineitä. Materiaali sisältää 102⁶ nappia, joista suurin osa on messingistä valmistettuja ja 1700-luvulle ajoittuvia. Erilaisia solkia aineisto sisältää 12 kappaletta ja hakasten osia 28 kappaletta. Myös ne ajoittuvat nappien tapaan 1700-luvulle ja ovat materiaaliltaan useimmiten kupariseoksia. (Artikkelit III ja IV). Neuloja materiaali sisältää ainoastaan kaksi; hopeisen nuppineulan sekä mahdollisen rautaisen parsineulan.

⁶ Artikkelin III taulukossa 3 sekä artikkelin IV tekstissä esiintyy inhimillisen laskentavirheen vuoksi lukumäärä 101. Artikkelin III taulukossa 4 sekä artikkelin IV taulukoissa esineiden yhteenlaskettu lukumäärä on kuitenkin oikein 102. Löytönumerolla KM2007122:82 on kaivausraportin mukaan kolme nappia, jotka on toimitettu konservointiin. Kyseisellä numerolla on kuitenkin tallessa vain yksi nappi. Tästä siis johtuu ero oman tutkimukseni ja kaivausraportin nappien määrässä. Olen huomioinut työssäni vain napit, jotka olen konkreettisesti päässyt itse dokumentoimaan tai joista on konservointikorteissa saatavilla riittävä määrä tietoa tutkimusta varten.

3.1.2 Virastotalo

Ensimmäinen tieto niin kutsutun Virastotalon korttelin rakennuskannasta on kauppias Fredrik Westmanin vuonna 1769 rakennuttamasta kivitalosta, joka muutettiin kymmenen vuotta myöhemmin maaherran virka-asunnoksi. Ennen tontin rakentamista paikalla sijaitsi Länkisen eli Hjärpen lampi, joka kuivattiin asuinkortteleiden tieltä. (Kallio-Seppä 2013: 123–130.) Nykyään korttelissa sijaitsee Oulun kaupungin virastotalo Oulu 10, jonka rakentamisen vuoksi korttelissa suoritettiin kaivaustutkimuksia vuosina 2004, 2006 ja 2007 (Lipponen 2004, Kallio 2007, Oikarinen 2008, Hyttinen & Oikarinen 2008). Tutkitun alueen laajuus oli yhteensä 513 m². Vuoden 2004 kaivaukset selvittivät korttelin arkeologisen jäämistön laajuutta. Tuolloin löydettiin sekä rakenteita että kulttuurikerroksia, joiden tutkimuksia jatkettiin 2006. Silloin tavoitteena oli sekä lammen täyttökerrosten että täytön jälkeisen rakentamisen tutkiminen. Kaivauksissa löydettiin 1800–1900-lukujen kulttuurikerroksia, 1700–1800-lukujen puisia rakenteita sekä merkkejä täytön jälkeisestä rakentamisesta. Tutkimuksia jatkettiin vuonna 2007, jolloin löydettiin puisia rakenteita 1670-luvulta 1800-luvulle. Löydetty esineistö painottuu 1700-luvulle ulottuen osin 1800-luvun alkuun.

Kaivausten laajuuteen ja esineistön kokonaismäärään nähden pukeutumiseen liittyvien esineiden määrä on suhteellisen vähäinen; aineisto sisältää 12 nappia⁷, mahdollisesti kaksi solkea⁸ ja neljä neulaa (Artikkeli III). Suurin osa napeista ja kaikki neulat ovat kupariseoksisia. Tallessa oleva solki on rautaa. Nappiaineistossa on mukana kaksi nappia (KM2007027:1318 ja KM2007027:1652), jotka ovat löytöluettelossa, mutta ovat menneet sen jälkeen hukkaan. Analyyseissa on mukana myös solkea muistuttava metalliesine (KM2007027:956), joka on mainittu löytöluettelossa, mutta jota ei löydy esinevarastosta eikä konservoinnista.

⁷ Artikkelin III taulukoista 3 ja 4 puuttuu yksi aineistoon kuuluva, mutta numeroimaton nappi. Virastotalon kaivauksilta vuonna 2007 löydetty napit on esitetty taulukossa 4 väärillä päänumeroilla. Oikeat numerot ovat KM2007027:58, KM2007027:774, KM2007027:1318 ja KM2007027:1652. Kaksi viimeiseksi mainittua nappia ovat tutkimuksessani mukana vain kaivausraportin tietojen tarkkuudella, sillä en ole päässyt dokumentoimaan kyseisiä nappeja, koska ne ovat menneet konservoinnin jälkeen hukkaan.

⁸ Olen tulkinut metallisen solkea muistuttavan esineen KM2007027:956 soljeksi kaivausraportin tietojen perusteella. En ole kuitenkaan itse dokumentoinut solkea, koska se on hukassa. Soljen materiaalista ei ole olemassa varmaa tietoa, toisin kuin artikkelin II sivulla 190 kerrotaan. Tässä on tapahtunut ilmaisuvirhe. Solki KM2007027:1479 on rautainen vyönsolki.

3.1.3 NMKY:n tontti

Niin kutsuttu NMKY:n tontti sijaitsee kaupungin keskustassa aivan tuomiokirkon vieressä. Nikodemus Tessin vanhemman kartan perusteella kortteli oli kaavoitettua kaupunkialuetta jo vuonna 1649. Paikalla suoritettiin vuosina 1986 ja 1987 laajin siihen mennessä Pohjois-Suomessa toteutettu kaupunkiarkeologinen kaivaus, jonka tutkittu ala oli 378 m² (Mäkivuoti & Mäkivuoti 1990, Mäkivuoti 1991, Mäkivuoti 2005). Tutkimuksen tarkoituksena oli löytää 1600-luvulle ajoittuvia ja sitä vanhempia rakenteita. Keskeisimmät löydetty rakenteet sekä suurin osa ajoittavista esinelöydöistä sijoittuvat 1600-luvun alkuun. Tontilta löydetty esinemateriaali sisältää 19 nappia, 22 neulaa⁹, seitsemän hakasen osaa sekä viisi solkea¹⁰ (Artikkeli II). Suurin osa napeista ja hakasen osista sekä puolet tunnistetuista solkimateriaaleista on erilaisia kupariseoksia. Nuppineulat ovat hopeisia. Erityisesti vuoden 1986 aineiston esineistä osa on huonosti säilyneitä.

3.1.4 Tuomiokirkon tontti

Oulun tuomiokirkon tontilla on kirjallisten lähteiden perusteella sijainnut kirkko aina kaupungin perustamisesta lähtien. Virallisesti kirkkoon ja sitä ympäröineelle kirkkomaalle haudattiin kaupunkilaisia 1780-luvulle saakka. (Virkkunen 1953: 460, Palola 2000: 46, 117–119.) Tontilla suoritettiin kirkon ja kirkkotarhan kunnostamisen yhteydessä arkeologisia tutkimuksia vuosina 1996 ja 2002 (Kehusmaa 1997, Sarkkinen & Kehusmaa 2002). Tutkimuksissa kirkkomaalle ja kammiohautoihin haudattuja vainajia dokumentoitiin noin 500 yksilöä, jotka olivat 17 kammiohaudassa ja noin 300 ruumishaudassa. Arkeologisesti tutkitun alueen laajuus oli yhteensä valtaisan 2040 m². Tästä alasta arkeologisin kaivauksin ja sovelletuin arkeologisin menetelmin tutkittiin 740 m², valvontana noin 400 m² sekä väljästi valvotuna valvontana 900 m². Tässä työssä tutkittu aineisto on suurimmaksi osaksi peräisin haudoista. Vain pieni osa on irtolöytöjä. Valvontojen yhteydessä ei löytynyt pukeutumiseen liittyvää esineistöä. Aineisto sisältää runsaasti koristautumiseen sekä kankaiden kiinnittämiseen käytettyä esineistöä kuten päähineitä, pääkoristeita, helmiä ja neuloja. Artikkelissa I esitetyt tulokset koskevat ainoastaan vuonna 1996

⁹ Tutkimuksessa eivät ole mukana löytöluettelossa tunnuksella OMP-86 numerolla 408 dokumentoidut kaksi pronssineulaa, koska tällä numerolla löytyy varastoituna ainoastaan keramiikkaa, ei kyseisiä neuloja.

¹⁰ Tunnuksella OMP-86 numerolla 880 dokumentoitu vyönsolki on mukana tutkimuksessa, koska siitä löytyy tarvittavat tiedot löytöluettelosta, vaikka esinettä ei löydy varastosta.

dokumentoidun haudan numero 10 esineistöä sekä saman vuoden aineiston kuolinpukujen neuloja. Artikkelissa analysoidun aineiston lisäksi tässä tutkimuksessa ovat mukana kaikki tuomiokirkon tontilta vuosien 1996 ja 2002 kaivauksissa löytyneet napit, neulat ja soljet. Hauta-asuissa kiinnittiminä käytettyjä neuloja löydettiin 30¹¹ haudasta. Nappeja aineisto sisältää neljätoista kappaletta¹². Kaikki kolme löytynyttä solkea ovat peräisin samasta haudasta. (Artikkeli I).

3.1.5 Muut aineistot

Neljän edellä esitellyn pääaineiston lisäksi tutkimukseni sisältää kolme kaivetulta alueeltaan ja pukeutumiseen liittyvältä materiaaliltaan edellisiä suppeampaa kokonaisuutta. Franzenin puisto sijaitsee Oulun tuomiokirkon viereisessä korttelissa. Aluetta tutkittiin arkeologisesti vuonna 2003 yhteensä 33 neliömetrin alalta (Majanen 2003). 1600–1800-luvuille ajoittuva löytömateriali sisältää yhden napin, neulan sekä vyönsoljen osan. Byströmin talon tonttia, joka on kuulunut korttelialueeseen viimeistään 1700-luvun alussa, tutkittiin vuonna 2004 (Kallio 2004). Kaivetun alueen laajuus oli noin 26 m². Esinemateriaali ajoittuu 1600-luvun loppuun ja 1700-luvun alkuun ja sisältää sormuksen sekä neulan. Pokkitörmällä sijaitsevaa Oulun Lyseon lukion tonttia tutkittiin vuonna 2007 noin 59 neliömetrin laajuudelta (Kallio-Seppä 2007). Löydetty esineistö ajoittuu 1600–1700-luvuille ja pitää sisällään napin sekä seitsemän neulaa. (Artikkeli III).

3.2 Kirjalliset lähteet

Tutkimuksen tärkein kirjallinen lähdeaineisto koostuu Oulun maakunta-arkistossa säilytettävistä kaupunkilaisten alkuperäisistä perukirjoista vuosilta 1760, 1765, 1770, 1775 ja 1780. Otantavuodet on valittu 1700-luvun lopusta, mihin myös esinemateriaali painottuu artikkelissa, jossa perukirjoja on käytetty lähteenä. Tutkimuksessa ei ole käytetty koko saatavilla olevaa perukirja-aineistoa kyseisiltä vuosikymmeniltä, koska yhteensä vuosina 1760–1789 perunkirjoitus on suoritettu 578 henkilöstä. Noin suureen alkuperäiseen perukirja-aineistoon perehtyminen tämän

¹¹ Vuoden 1996 aineisto sisältää neuloja 17 haudasta ja yhdestä irtolöydöstä, vuoden 2002 aineisto sisältää neuloja 13 haudasta sekä neljästä irtolöydöstä. Yksi hauta voi sisältää useita hautauksia, joissa voi olla käytetty neuloja useaan tarkoitukseen.

¹² Aineistoon on sisällytetty Oulun tuomiokirkon kaivauksilta vuonna 2002 löytynyt numeroimaton nappi (kullattu, ankkurikoriste, venäläinen teksti), jota ei ole kaivausraportin löytöluettelossa, mutta jonka olen itse dokumentoinut.

tutkimuksen yhteydessä olisi ollut aikataulullisesti mahdollista. Aineistoon oli siis käytännössä välttämätöntä perehtyä otannan avulla. Otanta on tehty viiden vuoden välein, jolloin tutkittu aineisto kattaa noin 15 % koko olemassa olevasta aineistosta. Perukirjoista on selvitetty, minkä verran ja minkälaisia kiinnostimia miehet ja naiset väestöryhmittäin omistivat. Pidän tätä otantaa riittävänä näiden kysymysten selvittämiseen, koska otannassa perukirjojen väestöryhmittäiset lukumäärät ovat samassa suhteessa kuin kaikkien perukirjojen kokonaismäärässä (Artikkeli IV, taulukot 1a ja 1b). Tutkittu aineisto sisältää yhteensä 78 asiakirjaa, joista 37 on miesten, 34 naisten ja seitsemän avioparin yhteistä perukirjaa.¹³ Aineistossa eivät ole mukana sellaiset asiakirjat, jotka koostuvat pelkästään perinnönjaosta, koska ne ovat asiakirjoina erityyppisiä kuin perukirjat eivätkä ne yleensä sisällä yhtä tarkkaa tietoa vaateuksesta kuin varsinaiset perukirjat. Tällaisia asiakirjoja otantavuosiin sisältyy kuusi kappaletta.

Artikkelissa IV on jaoteltu 1700-luvun oululaiset väestöryhmittäin, jotta on ollut mahdollista tehdä vertailua tutkimuskirjallisuuteen, sillä historioitsija Aimo Halila (1953) käyttää Oulun kaupunginhistoriassa kyseistä jaottelua. Halilan päätyminen väestöryhmään hänen käsitellessään ihmisten sosiaalista asemaa kuvaa mielestäni käsitteen säätö epätarkkuutta. Väestöryhmä kertoo ihmisen yhteiskunnallisesta asemasta säätöä tarkemmin, erotellen esimerkiksi porvaristoon kuuluneet käsityöläiset omaksi ryhmäkseen. Se ei kuitenkaan luokan tavoin huomioi henkilökohtaista statusta ja sosiaalisesta asemasta käytyä neuvottelua.

Perehtyäkseni pukeutumista koskevaan lainsäädäntöön ja erityisesti nappeja ja solkia koskeneisiin ylellisyysasetuksiin olen käyttänyt R. G. Modéen vuosina 1742, 1746, 1761 sekä 1774 alkuperäisistä kuninkaallisista asetuksista kokoamia asetuskokoelmia¹⁴, vuonna 1749 julkaistua kuninkaallista asetuskokoelmaa¹⁵ ja digitaalisessa muodossa saatavilla olevia vuosien 1720–1733¹⁶ ja kesäkuun 1766¹⁷ asetusten suomennoksia. Alkuperäisten ylellisyysasetusten käyttö rajautuu vuosiin 1720–1766, jolloin pukeutumisen ohjaaminen asetuksin oli ankarinta. Vuoden 1767 jälkeen julkaistujen asetusten osalta olen tukeutunut tutkimuskirjallisuuden antamaan tietoon (Jahnsson 1904: 187, Ek 1959: 108–109, Pylkkänen 1982: 35–37, Vainio-Korhonen 1998: 43).

¹³ Oulun kaupungin raastuvanoikeuden arkisto (myöhemmin Ouka Ra) Aie8–12. Oulun maakunta-arkisto (myöhemmin OMA).

¹⁴ Modée 1742, 1746, 1761, 1774.

¹⁵ Utdrag utur alle ifrån 1749 års slut utkomme handlingar, --- till 1747 års slut.

¹⁶ Asetuksen [1720–1733] suomennos 1733.

¹⁷ Asetuksen [26.6.1766] suomennos 1766.

Oulusta on olemassa useita 1700- ja 1800-luvuille sijoittuvia aikalaiskuvauksia, mutta niistä suurin osa ei sisällä lainkaan pukeutumiskuvauksia, kuten tutkimusmatkailijoiden Giuseppe Acerbin (1802) ja Edward Daniel Clarken (1838) kertomukset. Ainoa poikkeus ovat paikallisen kirjailijan Sara Wacklinin (1989/1844–1854 & 2005/1844–1854) 1700–1800-lukujen vaihteeseen sijoittuvat muistelmat *Sata muistelmaa Pohjanmaalta*¹⁸, jotka antavat yksityiskohtaista tietoa kaupunkilaisten pukeutumisesta ja tapakulttuurista. Lähteenä Wacklinin muistelmat sijoittuvat historian ja kirjallisuuden välimaastoon, sillä niiden kirjoittamisen aikaan ei vielä erotettu toisistaan historiaa ja kirjallisuutta (Kinnunen 2015). Vaikka kaikki muistelmien tapahtumat eivät ole välttämättä historiallisesti tosia, olen lähentynyt tutkimuksessani olettamuksesta, että kuvaukset pukeutumisesta perustuvat kirjailijan omiin havaintoihin ja käsityksiin. Näin ollen ne kertovat aikalaispuvuista ja -tavoista, joskin tarinankerronnan suomin vapauksin.

¹⁸ Alkuperäisteos: *Hundraå minnen från Österbotten*. Tässä työssä olen tyytynyt käyttämään suomenkielisiä painoksia, koska kyseessä ei ole tärkein kirjallinen lähdeaineistoni.

4 Metodi

4.1 Tutkimusaineiston valinta

Aluksi selvitin olemassa olevien kaivausraporttien perusteella, millaisia kohteita Oulun keskusta-alueella on tutkittu ja minkä verran niistä löytyy pukeutumiseen liittyvää metalliesineistöä. Vaikka Oulussa on viime vuosikymmeninä suoritettu runsaasti sekä arkeologisia kaivaustutkimuksia että valvontoja, kaikki aineistot eivät sisällä pukeutumiseen liittyvää metalliesineistöä. Tutkimusaineiston valinnassa kaksi tärkeintä perustetta ovat olleet, että kaivausalueet sijaitsevat Oulun keskustassa ja niissä on tutkittu varhaismodernia kontekstia. Ainoastaan Pikisaaren materiaali on peräisin muualta kuin aivan kaupungin keskustasta. Se on kuitenkin valittu mukaan tutkimukseen ainutlaatuisuutensa vuoksi, koska se sisältää muihin Oulun kaupunkikaivauskohteisiin verrattuna kaikkein eniten nappeja, neuvoja ja solkia. Lisäksi alue sijaitsee aivan kaupungin keskustan välittömässä läheisyydessä.

Tässä tutkimuksessa analysoinnin lähtökohtana on käytetty esineiden luokittelua. Näkökulmaa on kuitenkin laajennettu perinteisestä typologioihin nojaavasta analyysistä kohti laajempaa tulkintaa, jossa huomioidaan esineen merkitys sen valmistusprosessista kaupankäynnin kautta vaihtoehtoihin käytötapoihin. Esineen merkityksen laajasti huomioiva tulkintatapa on lähes välttämätön tulosten aikaansaamiseksi tutkimuksessa, jossa tutkimusaineisto muodostuu useista eri kokonaisuuksista, joiden kaivaukset on dokumentoitu osin eri menetelmillä.

4.2 Esinetutkimus

Esinetutkimuksen ensimmäinen vaihe oli pukeutumiseen liittyvien kiinnittimien dokumentointi. Koska esineistön tunnistamisen tarkkuudesta kaivausten raportointivaiheessa ei ollut varmuutta, tämän tutkimuksen yhteydessä on käyty läpi kaivausten koko sellainen metalliesineistö, joka voisi kokonsa, materiaalinsa tai kuvauksensa perusteella liittyä pukeutumiseen. Esineistöä tutkiessa kävi kuitenkin selväksi, että esineiden tunnistus ja materiaalien määrittäminen oli tehty kentällä ja raportointivaiheessa huolella. Pienmetalliesineistöä ei löytynyt lisää nappeja, solkia eikä neuvoja jo raportoitujen lisäksi. Löytöjen dokumentointi tätä tutkimusta varten oli kuitenkin tarpeellista tarkkojen mittojen, painojen sekä koristelujen selvittämiseksi. Olen itse sekä mitannut että punninnut koko aineiston ja tehnyt samassa yhteydessä alustavan materiaalimäärittäksen. Materiaalimäärittysten pohjana ovat

olleet kaivausraporttien tiedot. Kokonaisuudessaan esineaineisto on analysoitu vähintään kahteen kertaan; aluksi dokumentoinnin yhteydessä sekä myöhemmin kunakin artikkelin kirjoittamisen yhteydessä.

Esineiden dokumentoinnin yhteydessä kävi ilmi, että erityisesti tällaista metallista pienesineistöä tutkittaessa oman haasteensa tutkimukseen tuo esineiden katoaminen. Kaikki raporteissa mainitut esineet eivät olleet varastoituna niille kuuluville paikoille. Tämä johtuu ainakin osittain siitä, että esineet on voitu ottaa muusta kokonaisuudesta erilleen konservointia varten, missä yhteydessä ne ovat joutuneet väärään paikkaan. Erityisesti kaivausvuosissa vanhimpien aineistojen ongelma oli, että esineen todellinen numerointi poikkesi raportoidusta. Esimerkiksi NMKY:n tontin kaivausraportin esineluettelossa numerolla 408 on dokumentoitu pronssinen nuppineula. Varastosta kyseisellä numerolla löytyy kuitenkin keramiikkaa. Suurin osa hukassa olleista esineistä löytyi jossain vaiheessa tätä tutkimusta.¹⁹ Onko edelleen hukassa olevat esineet sisällytetty mukaan tähän tutkimukseen, riippuu esineistä olemassa olevista tiedoista. Mikäli esineistä on saatu joko kaivausraportin esineluettelosta tai konservointikortista riittävästi tietoa niiden analysointia varten, on kyseiset esineet sisällytetty tutkimukseen. Mikäli esineet on mainittu raportissa ainoastaan nimillä, mutta niistä ei löydy muuta dokumentaatiota mitoista, painoista, materiaaleista eikä koristeluista, enkä ole missään vaiheessa tutkimusta saanut kyseisiä esineitä omakohtaisesti tutkittavikseni, en ole myöskään sisällyttänyt niitä aineistoon.

Haasteensa kaupunkiarkeologiseen esinetutkimukseen tuovat myös eri kenttätöyömetodein toteutetut kaivaukset sekä näin ollen myös eri tavoin ja eri tarkkuuksilla muotoillut kaivausraportit ja niiden esineluettelot. Kaivauksissa tuotetun tiedon heterogeenisuus ja siitä seuraava käytettävyyden ongelma konkretisoituvat esinetutkimuksessa siten, että aineistoja on hankala vertailla keskenään. (ks. myös Oikarinen 2015.) Pääsääntö on kuitenkin, että mitä uudemmassa aineistosta on kyse, sitä tarkempi on kaivausraportti. Museoviraston 2000-luvulla suorittamat kaivaukset on dokumentoitu kaikki samalla tavoin, mikä helpottaa tiedon etsimistä niistä. Sen sijaan NMKY:n tontin 1980-luvulla suoritettujen pelastuskaivaukset on dokumentoitu täysin toisentyypisesti. Niissä ei ole käytetty stratigrafista kaivaustapaa, mikä vaikeuttaa esineiden sitomista kontekstiinsa. Tässä ei toki ole kyse pelkästä tavasta tehdä kaivausdokumentaatiota, vaan myös siitä, miksi kaivetaan ja mihin keskitytään. Pelastuskaivauksissa lähtökohtana eivät ole tutkimuskysymykset,

¹⁹ Edelleen hukassa olevista esineistä tarkemmin kappaleessa 3.

vaan useimmiten rakentamista suunniteltaessa esiin tuleva tarve dokumentoida kohde ennen kuin se tuhoutuu (ks. myös Kallio-Seppä 2013).

Kolme neljästä pääaineistokokonaisuudestani (Pikisaari, Virastotalo, NMKY:n tontti) on syntynyt pelastuskaivausten seurauksena. Varsin usein pelastuskaivauksissa keskitytään rakenteiden tutkimiseen, mikä ei voi olla vaikuttamatta siihen, että esineistöä löydetään vähemmän verrattuna tutkimuksellisista lähtökohdista toteutettuihin kaivauksiin. Erityisesti tämä ongelma koskee pieniä esineitä, ja vielä pelastuskaivauksia voimakkaammin se koskee valvontoja. Se, että valvonnoissa löytyy todella vähän nappeja, neuvoja ja solkia, on yksi syy siihen, miksi olen jättänyt Oulussa suoritetuissa valvonnoissa löydetyt kiinnittimet tutkimukseni ulkopuolella. Toinen syy on keskittymiseni laajempiin kokonaisuuksiin. Valvonnoissa eniten löydetty metallinen kiinnitin on nappi, joita yleisimmin on löytynyt ei yhtään tai vain yksi kappale per valvonta, huolimatta siitä, että tutkimusalueet ovat valvonnoissa usein muihin kaivaustutkimusalueisiin verrattuna huikean laajoja (ks. esim. Kallio 2005, Hyttinen 2006). Solkien löytyminen valvonnoista on nappejakin harvinaisempaa. Kaikista Oulussa suoritetuista valvonnoista oli vuoteen 2007 mennessä dokumentoitu vain yksi solki (Hyttinen 2006). Toki löytöjen määrään vaikuttaa oleellisesti se, millaisesta kohteesta on kyse, mitä on mahdollista löytää. Silti kaivaustyypillä on varmasti myös vaikutuksensa siihen mitä löydetään. Tässä tutkimuksessa käsitellyistä aineistoista selkeästi eniten pukeutumiseen liittyviä kiinnittimiä on löytynyt pääasiallisesti opetuskaivauksina toteutetuilta Pikisaaren kaivauksilta. Pikisaaren vuoden 2007 kaivauksilla löydöt seulottiin pintamaata lukuun ottamatta (Ylimaunu 2008: 1). Tällaiseen toimintaan ei pelastuskaivauksilla yleensä ole aikaa.

4.2.1 Napit

Nappien analysoinnin perustana on ollut niiden luokittelu koon, materiaalin, muodon, valmistustavan, koristelun sekä kannan mallin perusteella. Olen luokitellut napit niiden ominaisuuksien perusteella, koska ominaisuudet kertovat esineen käytöstä; esimerkiksi koon ja muodon perusteella voidaan päätellä millaiseen vaatteeseen nappia on mahdollisesti käytetty. Kannan malli puolestaan kertoo esineen käytännöllisyydestä kiinnittimenä. Esineiden luokittelussa on käytetty vertailuun sekä ruotsalaisia (Helander 2003), brittiläisiä (Epstein 1968, 1990, Epstein & Safro 1991, Bailey 2004, Meredith & Meredith 2010, Read 2010) että yhdysvaltalaisia (Olsen 1963, South 1964, Noël Hume 1969, White 2005: 55–57, 63–65) typologioita ja keräilijöiden oppaita. Koska suomalaisista napeista ei ole olemassa typologioita,

on esineiden analyysissä käytetty vertailuun sekä kotimaista arkeologista (Sarkkinen 1998, Riutankoski 2010, Mutka & Riutankoski 2011, Mutka 2012) että kansatieteellistä tutkimusta (Sirelius 1990/1915, Kaukonen 1985, Lehtinen & Sihvo 2005), jossa on käsitelty varhaismoderneja nappeja. (Artikkelit II–IV). Identiteetin tutkimuksessa nappien informatiivisimmiksi ominaisuuksiksi nousevat esineen materiaali, koko ja koristelu, jotka kertovat sekä esineen rahallisesta että esteettisestä arvosta ja niiden välityksellä käyttäjänsä sosiaalisesta asemasta. Pikisaaren nappien materiaalimäärityksessä on käytetty Oulun yliopiston arkeologian laboratorion kannettavaa röntgenfluoresenssianalysointia (Artikkeli IV). Osa nappien röntgenfluoresenssimittauksista on FM Katja Götzin suorittamia.

Myös esineiden ajoituksissa on käytetty apuna typologioita ja keräilijöiden op-paita. Ajoituksen avaintekijöitä ovat esineen muoto, kannan tyyppi sekä löytökonteksti. Napeista voidaan tehdä niiden luokittelujen perusteella kuitenkin vain suunta-antavia ajoituksia. Nappien tarkka ajoittaminen luokittelujen perusteella on käytännössä mahdotonta, sillä useat nappityypit ja koristeaiheet ovat olleet käytössä vuosisatoja. Tämän vuoksi nappien ajoituksessa sekä koko kaivauskontekstin että stratigrafisten kerrosten ajoituksella on suuri merkitys. Näiltä osin olen nojannut kaivausraporttien informaatioon. Koska tutkimusaineisto on peräisin eri menetelmillä ja eri tarkkuuksilla kaivetuista kohteista, ei kaikissa tapauksissa esineiden ajoitus kaivausraporttien tietojen perusteella ole mahdollista.

4.2.2 Soljet

Solkien esineryhmästä tämän tutkimuksen keskiössä ovat kengän- ja polvihousun-soljet. Luokittelun tärkein peruste on ollut esineen muoto, mikä kertoo soljen käyttötarkoituksesta. Olenaisia luokitusperusteita ovat olleet myös soljen koko, koristelu ja materiaali, jotka kertovat sekä esineen käyttötarkoituksesta ja käyttäjästä että ajoituksesta. Erityisesti polvihousun- ja kengänsolkien ajoittaminen on poikkeuksia lukuun ottamatta nappien ajoitusta helpompaa, koska niiden muotisesonki ajoittuu pääasiallisesti 1700-luvulle. Solkien luokittelussa on käytetty vertailuun kotimaista pääosin kansatieteellistä tutkimuskirjallisuutta (Pylkkänen 1970, Vuorela 1975, Kaukonen 1985, Sirelius 1990/1915, Sarkkinen 1998, Lehtinen & Sihvo 2005), ruotsalaista tutkimuskirjallisuutta (Jäfvart 1938, Hazelius-Berg 1952), brittiläisen arkeologi Ross Whiteheadin (2003) typologioita, brittiläisten pukuhistorioitsijoiden Phillis Cunningtonin (1964) ja C. Willet Cunningtonin (Cunnington & Cunnington 1972) pukututkimusta sekä arkeologi Carolyn L. Whiten (2005; 2009) yhdysvaltalaiseen aineistoon perustuvia luokitteluita. Polvihousun-, kengän- ja

vyönsolkien sekä kannusremmien solkien tunnistuksessa, luokittelussa ja ajoituksessa on tehty vertailua Museoviraston kansatieteellisen osaston kokoelman varhaismoderneihin solkiin. Pikisaaren solkien materiaalmääritykset on tehty Oulun yliopiston arkeologian laboratorion kannettavalla röntgenfluoresenssianalysaattorilla (Artikkeli IV).

4.2.3 Neulat

Neuloissa tärkeimmät luokitteluperusteet ovat olleet esineiden materiaali ja mitat, mikäli neulat on pystytty mittaamaan. Valtaosa neuloista on pystytty jaottelemaan karkeasti kiinnitysneuloihin eli niin kutsuttuihin nuppineuloihin ja ompeluneuloihin. Suurin osa neula-aineistosta on peräisin Oulun tuomiokirkon tontin materiaalista. Näistä neuloista on pyritty mahdollisuuksien mukaan määrittämään, ovatko neulat peräisin naisen, lapsen vai miehen haudasta ja mitä osaa hauta-asusta neulat ovat kiinnittäneet. (Artikkeli I).

4.3 Perukirjat

Perukirja on virallinen asiakirja, johon luetteloitiin vainajan koko omaisuus, niin varat kuin velat. Perunkirjoitus suoritettiin sekä verotusta että omaisuuden jakoa varten. Perunkirjoituksen tekeminen tuli Ruotsin valtakunnassa pakolliseksi vuonna 1734. Vaikka perunkirjoitusten määrä kyseisen vuoden jälkeen lisääntyi, lain tulkinnan mukaan pakolliseksi perunkirjoituksen suorittaminen katsottiin vain, mikäli edesmennyt henkilö oli leski tai naimisissa. Vainajan puoliso sai lain mukaan pitää 1/20 omaisuudesta ilman sen merkitsemistä perukirjaan. Myös kihlasormuksen ja pitovaatteet sai jättää perunkirjoituksen ulkopuolelle. (Markkanen 1988: 22, 25.) Jonkin verran vaatteita ja näin ollen myös mahdollisia kiinnittimiä on tämän vuoksi jäänyt perukirjatutkimuksen ulottumattomiin. Tästä puutteesta huolimatta perukirjat ovat esineistön tarkan kuvailun ansiosta oivallinen lähdeaineisto tutkittaessa varhaismodernia pukeutumista. Tässä tutkimuksessa käytetään lähteenä alkuperäisiä perukirjoja, jotka sisältävät yksityiskohtaista tietoa vaatetuksesta, toisin kuin julkaistut perukirjaluettelot. Alkuperäisiin asiakirjoihin vaatteet ja asusteet on luetteloitu tarkasti, sillä perukirjaan tuli luetteloida kaikki kuolinpesän esineet. Aiemman tutkimuksen mukaan tavaroiden salaaminen perunkirjoituksen tekijöiltä ei muodostanut ongelmaa. Myöskään viive vainajan kuoleman ja perunkirjoituksen ajankohdan välillä ei aiheuttanut omaisuuden katoamista. (Markkanen 1988: 22, 57–59.)

Silti perukirjatutkimuksen suurin lähdekriittinen ongelma on aineiston edustavuus. Tämän tutkimuksen kohdalla edustavuusongelma koskee sekä sitä, kenen omaisuudesta perunkirjoitus tehtiin, että sitä, kuinka arvokkaasta kiinnittämisestä oli kyse. Perunkirjoitus tehtiin sitä todennäköisemmin, mitä rikkaammasta vainajasta oli kyse (Markkanen 1988: 52–54). Tutkimuksen otantavuosien henkilömäärät eri väestöryhmistä ovat samassa suhteessa kuin koko vuosikymmenen perukirjoissa. Mikäli verrataan kaupunkilaisten väestöryhmällistä jakautumista perunkirjoitusten väestöryhmittäiseen jakautumiseen, työläiset ovat hieman aliedustettuina (Artikkeli IV). Aiemman tutkimuksen perusteella tiedetään, että perukirjat eivät painotu iäkkämpiin kaupunkilaisiin, vaan perukirja-aineisto kuvaa kaikenikäisiä aikuisia kaupunkilaisia ja painottuu työikäisiin (Markkanen 1988: 59). Koska tutkimusaineiston perunkirjoitettujen henkilötiedot ovat usein puutteelliset, perukirjojen mahdollista iän mukaista painottumista ei voi tämän aineiston perusteella havaita.

Vaikka perunkirjoitettujen vainajien henkilötiedot voivat olla asiakirjoissa puutteelliset, edesmenneen sukupuoli ja useimmiten myös hänen sosiaalinen asemansa käyvät niistä ilmi. Ruotsissa perunkirjoituksen tultua pakolliseksi velvoite koski samalla tavoin sekä edesmenneiden miesten että naisten omaisuuden dokumentoimista. Jos velvoitetta jätettiin noudattamatta, siihen oli todennäköisesti syynä henkilön varattomuus, ei hänen sukupuolensa. Koska sekä miesten että naisten kuolinpesät dokumentoitiin, tarjoaa säilynyt aineisto mahdollisuuden tutkia sukupuoleen ja esineistöön liittyviä kysymyksiä.

Kansainvälisessä historiallisen ajan arkeologian piirissä tämä on suuri etu. Esimerkiksi Yhdysvalloissa, missä dokumentaarinen arkeologia on jo vakiinnuttanut asemansa (ks. esim. Beaudry 1988), perukirja-aineiston painottuminen miehiin kaventaa aineistolle esitettävien kysymysten kirjoa. Perukirjat painottuvat miesten omaisuuteen, koska naisilla ei ollut laillista asemaa (Leone & Shackel 1987: 47). Mielestäni asia ei ole näin yksinkertainen, sillä myös Ruotsissa naimattomat naiset olivat miehen holhouksen alaisia ja naimisissa olevalla naisella aviomies oli hänen edusmiehensä. Ainoastaan leskeksi jääneet naiset olivat lain silmissä itsenäisiä toimijoita. (Ruotsin valtakunnan vuoden 1734 laki, naimakaaren 9. & 10. luku, perintökaaren 19. luku.) Näin ollen mies hallitsi myös vaimonsa omaisuutta. Käytännössä naisilla oli kuitenkin omaisuutta, sillä hallintaoikeus koski ennen kaikkea kiinteää omaisuutta ja naimattomat naiset saivat itse hallita omalla työllään ansaitsemiaan tulojaan (Vainio-Korhonen 1998: 36–37, Vainio-Korhonen 2007: 126–127, 2009: 65–66). Erona maiden välillä oli siis harjoitettu käytäntö, ei niinkään naisten laillinen asema. Toisaalta omaisuus on Yhdysvalloissa kirjattu peru-

kirjoihin eri logiikalla kuin Ruotsissa. Yhdysvalloissa perukirja on ollut enemmänkin kotia kuin henkilökohtaista omaisuutta koskeva asiakirja, jolloin vaateista ei ole luetteloitu yhtä tarkasti kuin Ruotsissa. (White 2005: 26–27.)

Tässä tutkimuksessa perukirjoista etsittävää tietoa on määrittänyt valittu arkeologinen aineisto, pukeutumiseen liittyvät kiinnittimet, ensisijaisesti napit ja soljet. Kiinnittimet on luetteloitu perukirjoihin joko jalometallien joukkoon, tai arkipäiväisemmistä metalleista valmistetut esineet osana vaateista. Koska perukirjoihin arvokkain omaisuus, eli maaomaisuus ja jalometallit, kirjattiin erityisen tarkasti, jalometalliset kiinnittimet kirjattiin niihin näin ollen todennäköisemmin kuin halvemmista metalleista valmistetut esineet (Artikkeli IV).

5 Tulokset ja pohdinta

5.1 Mysteerimies nro 10 – vaatetus identiteetin ja ajankuvan heijastajana

Oulun tuomiokirkon tontilla suoritetuissa kaivauksissa on dokumentoitu noin viisisataa vainajaa (Kehusmaa 1997, Sarkkinen & Kehusmaa 2002, Sarkkinen 2005), jotka on pääsääntöisesti lähetetty viimeiselle matkalleen keskenään samantyyppisessä asutuksessa. Vuoden 1996 kaivausaineiston perusteella suurin osa haudatuista on puettu yksinkertaiseen, mahdollisesti neuloilla kiinnitettyyn hauta-asuun tai kääriinliinaan. Noin 30 % haudauksista sisältää pukeutumiseen liittyvää esineistöä, kuten tekstiilien ja päähineiden jäännöksiä. Valtaosa haudauksista ei sisällä mitään merkkejä pukeutumisesta tai muusta henkilökohtaisesta esineistöstä. (Artikkeli I.)

Selkein esimerkki muista poikkeavasta haudauksesta on vuonna 1996 dokumentoitu miehen hauta numero 10. Siinä vainaja on puettu tavallisiin²⁰ vaatteisiin ja lisäksi mukaan on laitettu pieniä jokapäiväiseen elämään liittyviä esineitä kuten puukko ja liitupiippu. Tapa, jolla vainaja on haudattu, kertoo hänen identiteetistään; hänessä on ollut jotain sellaista, minkä vuoksi hänet on haluttu haudata toisin kuin muut. (Artikkeli I.) Toisaalta hauta-asu ei kerro pelkästään vainajan henkilökohtaisesta identiteetistä, vaan myös hänet haudanneesta yhteisöstä, yhteiskunnasta ja ajasta. Hautauksessa yhdistyvät sekä vainajan identiteetti että hänet haudanneiden sukulaisten käsitykset hänen identiteetistään. Hautaus kertoo paitsi vainajan suhtautumisesta uskuntoon ja kuolemaan myös hänen sukulaistensa käsityksestä samoista asioista kuin myös sukulaisten käsityksestä soveliaasta haudauksesta. (Tarlow 2002, Mytum 2004.)

Kolmas vaikuttava tekijä olivat yhteiskunnan taholta tulleet ohjeet ja määräykset. Vuonna 1686 säädetty uusi kirkkolaki oli linjassa ylellisyysasetusten kanssa. Laissa todettiin seuraavasti:

”Haudauksessa kunkin tulee ojentautua annettujen asetusten mukaan, käyttäytyä säätynsä mukaisesti ja huopua kalliista ruumisarkusta ja ruumiin puettamisesta (Rimpiläinen 1971: 207–208).”

²⁰ Tavallisella vaatteella tarkoitan elävän henkilön juhla- tai jokapäiväiseen käyttöön tarkoitettua vaatetta erotuksena ainoastaan vainajan pukemiseen tarkoitettua vaatteesta.

Arkkujen koristelu ei ollut enää sallittua, kuten ei myöskään jalokivien, kullan, hopean, käätyjen eikä helmien käyttö vainajien vaatetuksessa. Uusi laki vaikutti 1600–1700-lukujen vaihteessa käyttöön tulleeseen aiempaa yksinkertaisempaan kuolinpukuun. (Pylkkänen 1955: 35, Rimpiläinen 1971: 198–199, 207–208.)

Kuten artikkelissa I toteamme, tämän todennäköisesti 1700-luvun alkuun ajoittuvan vainajan hautauksessa on mahdollisesti käytetty niin hienoja kankaita ja asusteita kuin hänen asemalleen on ollut sopivaa. Korkeasta sosiaalisesta asemasta kertovat miehen mahdollisesti hienosta tuontipellavasta valmistettu paita sekä paidan silkkinen irtokaulus. Korkeahkoa yhteiskunnallista asemaa voivat indikoida myös hänen vaatetuksessaan käytetyt kiinnittimet, jotka ovat ainoat soljet koko tuomiokirkon aineistossa. Polvihousujen kiinnittämiseen nahkahihnoilla käytetyt kuparisekoitesoljet sekä pieni koristeltu kuparisekoitteinen vyönsolki ovat olleet kohutuullisen arvokkaasta, mutta eivät kaikkein arvokkaimmista materiaaleista valmistetut. Hienoimmat ja arvokkaimmat soljet valmistettiin yleensä hopeasta. Toisaalta voidaan pohtia, mitä miehen hautauksesta puuttuu. Tyypillisiä yksityiskohtia miehen muotipuvussa olivat tuolloin sekä napit (ks. kpl 5.2.1) että soljet (ks. Artikkelii II), jotka eroavat malliltaan tämän herran soljista. Hänen korkeahkoa sosiaalista asemaansa viestivä vaatetus ei kuitenkaan ollut viimeisimmän muodin mukainen.

Sen sijaan samanlaisia solkityyppejä kuin tämän miehen polvihousunsoljissa on käytetty, on ollut käytössä Karjalassa (Sirelius 1990/1915: 211–216). Venäjänkauppa oli osa pohjoissuomalaisista kaupankäyntiä ja karjalaiset kauppiat suuntasivat matkansa Ouluun säännöllisesti (Virkkunen 1953: 156, 243–255, Lehtinen & Sihvo 2005: 13, 35). Merkkejä venäläisten läsnäolosta kaupungissa on löydetty myös muista kaivausaineistoista (Artikkeli IV). Historioitsija Johannes Snellmanin (2000/1737: 61) 1700-luvun alun kuvauksessa Oulun kirkkomaasta ja hautauksista mainitut puiset muistomerkit voivat viitata karjalaiseen tapaan rakentaa suoja vainajalle (Kallio-Seppä 2013: 69–70). Syitä tämän miehen poikkeukselliseen hautaukseen voivat olla hänen etninen alkuperänsä, mahdollisesti ortodoksinen uskontonsa tai ammattinsa, tai nämä kaikki. Joka tapauksessa miehen hautaus kertoo siitä, ettei kaikkia henkilöitä haudattu valitsevien käytänteiden mukaan, vaan joskus oli tarpeen poiketa kaavasta. (Artikkeli I.)

Tutkimuskirjallisuus kertoo erilaisista tavoista pukea vainaja. Riitta Pylkkäsen mukaan vainajat puettiin 1600-luvulla juhla-asuihin, mutta 1700-luvulla yksinkertaisiin asuihin, jotka olivat selkeästi erilaisia tavallisiin vaatteisiin verrattuna (Pylkkänen 1955: 36). Kansatieteilijä Ilmar Talve (1990: 170) kertoo vainajat haudatun parhaimpiinsa puettuna vielä 1700-luvun alussa. Teologi Olavi Rimpiläisen (1971: 27, 186) mukaan kirkkolaisissa oli jo 1600-luvun alussa kehoitettu käärimään ruumis

liinakankaaseen Kristuksen esikuvaa noudattaen, mutta vielä 1700-luvun alussa erityisesti mahtimiehiä haudattiin juhlavaatteissaan. Tämän kontekstissaan poikkeavan hautauksen taustalla voi siis olla vainajan ammatin, uskonnon tai etnisiteetin ohella, tai osittain niistä johtuen, henkilön korkea asema yhteisössään sekä hänen sukupuolensa. Vaikka naisten hautaukset sisältävät usein pääkoristeita, ei yhtään tämän aineiston naista ole haudattu tavallisissa vaatteissaan.

Vaikka Oulun poikkeavasti haudattu mies on erikoisuus omassa kontekstissaan, samalla tavoin tavallisiin vaatteisiin puettuja vainajia löytyy myös muista varhaismoderneista konteksteista niin Suomesta, Ruotsista kuin Yhdysvalloistakin. Pylkkänen tutkimissa Turun tuomiokirkon kuolinpuvuissa on poikkeuksia, joissa vainaja on haudattu tavallisissa tai juhlavaatteissaan (Pylkkänen 1955: 35). Linköpingistä on dokumentoitu vainajia, jotka on puettu tavallisiin vaatteisiin ja joiden hautauksista löytyy myös pieniä henkilökohtaisia esineitä. Linköpingin kirkkotarhaa tutkineen arkeologi Göran Tagessonin (2009) mukaan kyse on 1680-luvulla tapahtuneesta radikaalista muutoksesta hautaustavassa, sillä kyseisenlaiset hautaukset lisääntyivät juuri tuolloin. Samaan aikaan lisääntyivät erityisesti naisten ja lasten, mutta myös nuorten miesten haudoista löytyvät pää- ja hiuskoristeet (Tagesson 2009), joita on löytynyt runsaasti myös Oulun tuomiokirkon kirkkotarhasta (Palomaa 2012). Yhdysvalloissa pienelle Patuxent Pointin hautausmaalle haudatuista henkilöistä vain yksi on saanut poikkeavan hautauksen tavallisissa vaatteissa ja mukaansa liitupiipun. Koska hän on ollut nuori afrikkalaistaustainen mies, on poikkeavalla hautauksella tulkittu olleen yhteys hänen kulttuuriinsa tai etniseen alkuperäänsä. (DiPaolo Loren & Beaudry 2006: 262.)

Aiemmassa kansainvälisessä tutkimuksessa muutokset 1600-luvun hautauskäytännöissä on yhdistetty varhaismoderniin aikaan liittyvään muutokseen ruumiillisuuden ja yksilöllisyyden kokemisessä. Tietoisuus yksilöllisyydestä kasvoi ja muodostui vähitellen. Keskiajalla henkilökohtainen identiteetti oli muodostunut pitkälti yhteiskunnallisen aseman ja johonkin ryhmään kuulumisen kautta (Melkersson 1997: 78–79, Kallioinen 2000: 254–260, 266–267, Salminen 2006: 262–263). Varhaismodernilla ajalla ihmisten yksilöiminen lähti liikkeelle kruunun hallinnollisesta tarpeesta kerätä tietoa alamaisistaan (Ylimaunu 2007: 110). Ruotsin suurvalta-aikaa on kuvattu kurin ja järjestyksen aikakaudeksi, jolloin voimakkaalla valtiolla oli tiukka kontrolli sekä taloudestaan että kansalaisistaan (Ylikangas 2000: 283). Valtakunta pidettiin hallinnassa uudenlaisten dokumenttien, kuten kaupunkikarttojen ja perukirjojen avulla. Ihmisiä ja heidän omaisuuksiaan alettiin kirjata, minkä seurauksena muodostui käsitys ihmisestä yksilönä. (Ylimaunu 2007:

108–110, 2013: 29–30.) Ensimmäisen kerran termi yksilö esiintyy Ruotsissa virallisissa asiakirjoissa 1700-luvun lopulla (Melkersson 1997: 98). Vallinnut käsitys yksilöllisyydestä merkitsi tuolloin eri asiaa kuin nykyään. Siihen eivät liittyneet yksilöllisyyteen nykyisin yhdistämämme asiat, kuten yksilön oikeudet tai tasa-arvo, vaan yksittäinen ihminen alettiin vähitellen käsittää omaksi yksikökseen erotuksena muista. (Chartier 1989, Ylimaunu 2007: 110, 2013: 29–30, Ylimaunu ym. 2014: 13–14.)

Yksilöllisyyden lisääntyminen liittyy uudelle ajalle painottuvaan modernisaatioprosessiin, jossa länsimaiset yhteiskunnat muuttuivat keskiaikaistyypisistä nykyaikaisiksi. Kaupungistuminen sekä reguloinnin eli kaupunkien asemakaavojen säännönmukaistamisen seurauksena kehittyneet yksityiset tilat ovat yksi osa modernisaatiota. Yksilötasolla ihmisten erottaminen muista ilmeni esimerkiksi henkilökohtaisten ruokailuvälineiden ja paikkaetiketin käyttöönottona. (ks. esim. Leone & Shackel 1987, Ylimaunu 2007, Symonds 2010, Herva ym. 2011, Kallio-Seppä 2013, Ylimaunu ym. 2014.) Hautauksissa ihmistä ei enää nähty osana ylösnousemusta odottavaa suurempaa joukkoa, vaan yksilönä, jolla oli muista erottuvia ominaisuuksia (Tarlow 1999, Tagesson 2009).

Muutos hautauskäytännöissä liittyy osaksi uskonpuhdistuksen viiveellä mukanaan tuomaan muutokseen. Katolisen käsityksen mukaan kuollut oli tavallaan edelleen osa kristillistä yhteisöä. Hauta oli ainoastaan yksi välivaihe ennen seuraavaa välivaihetta eli kiirastulta, jonka pituus riippui paitsi kuolleen syntien määrästä myös esirukouksista. Reformoitu kirkko ei uskonut kiirastuleen, eikä kuollutta ajateltu enää voitavan esirukousten avulla auttaa. Kuolleiden ei enää ajateltu olevan osa yhteisöä, vaan heidän uskottiin siirtyvän suoraan Jumalan luo, jolloin siirtymä elämän ja kuoleman välillä muuttui aiempaa merkittävämmäksi. Yhteisön osallistuminen kuolemaan ja hautaamiseen liittyviin seremonioihin oli edelleen tärkeä, mutta reformoidussa kirkossa hautajaisten merkitys alkoi muuttua muistamistilaisuuden suuntaan. Haudasta tuli paikka, jossa omaiset saattoivat muistella kuollutta ja vainajan ruumis oli sananmukaisesti hänen henkilökohtaisen identiteettinsä ruumiillistuma. Huolimatta tietyistä olennaisista eroista katolisen ja reformoidun kirkon hautauskäytännön välillä muutokset hautaustavoissa eivät johtuneet ainoastaan kirkon vaikutuksesta, sillä vielä 1500- ja 1600-luvuilla reformoidun kirkon hautauskäytännöt noudattivat pitkälti katolista kaavaa. Sen sijaan muutokset johtuivat useista samanaikaisista tekijöistä, joista voimakkaimmin vaikuttivat muutokset uskonnollisessa ajattelussa ja yksilöllisyyskäsityksessä. (Rimpiläinen 1971, Tarlow 1999, 2002, 2003, Gilchrist 2003, Tagesson 2009.)

Muutos yksilöllisyyskäsityksessä oli voimakkainta 1700-luvulla, mutta ajattelutavan muutos alkoi jo 1600-luvulla. Vaikka mies haudassa numero 10 oli vuoden 1996 kaivauksissa dokumentoiduista vainajista ainoa oikeissa vaatteissa haudattu, alun perin tavallisissa vaatteissa haudattuja on voinut olla muitakin. Tätä päätelmää tukevat Oulun tuomiokirkon aineistoon sisältyvät napit (Taulukko 1). Koska nappeja on kuitenkin aineistossa vähän, montaa henkilöä ei ole haudattu tällä tavoin. Kenen vaatetukseen napit ovat kuuluneet, se voidaan sanoa varmuudella vain yhdestä hautauksesta²¹, jossa on myös kyseessä miehen hauta. Hänen haudastaan löytyneet kuusi nappia ovat löytöpaikkansa perusteella kuuluneet todennäköisesti housuihin (Kehusmaa & Sarkkinen 2002: 41, Mutka 2012: 73). Muutos yksilöllisyyskäsityksessä oli ehkä vasta saapumaisillaan Ouluun, minkä vuoksi ainoastaan jotkut henkilöt on haudattu tavallisissa vaatteissaan sekä mahdollisesti joidenkin henkilökohtaisten esineiden kera. Toiset noudattivat kirkkolain hengessä sukulaistensa verhoamista vain vaatimattomaan liinakankaaseen.

²¹ Hauta numero 62 vuosi 2002.

Taulukko 1. Oulun tuomiokirkon tontin vuosien 1996 ja 2002 kaivausten napit.

PPM- tai KM-numero	Hauta (jos tiedossa)	Materiaali	Yksityiskohdat	KPL	Halkaisija mm	Paino g
PPM12161:34	8	kupariseos	lenkillinen	1	27	3,9
KM2002067:41		tina-lyijy		1	21	3
KM2002067:408		pronssi	sileä puolipallo, lenkillinen, ilmareiällinen	1	12	1,6
KM2002067:761	läntisen kammiohaudan täytemaa	tina-lyijy	reunassa kohopallokoristelu, lenkillinen, valettu	1	21	3,2
KM2002067:762	läntisen kammiohaudan täytemaa	pronssi	kannallinen	1	17	3,6
KM2002067:763	läntisen kammiohaudan täytemaa	tina-lyijy	soikea, reunassa kohopallokoristelu, lenkki rikki, valettu	1	16/20	2,8
KM2002067:764	läntisen kammiohaudan täytemaa	pronssi	reunassa kohopallokoristelu, keskellä kukkakoriste, kannallinen	1	17	2,9
KM2002067:1041	62	kupariseos	pulleita, silmukallisia, toisessa tekstiilipäälylystettä	2	23	5 ja 5,4
KM2002067:1042	62	kupariseos	pulleita, silmukallisia, kahta nappia yhdistää nahkanauha, yhdessä nahkanauhajäämiä	4	16	
ei numeroa		kupariseos	kullattu, ankkurikuvioitu, lenkillinen, venäläistä tekstiä	1	22	6,9

PPM = Pohjois-Pohjanmaan museo, KM = Kansallismuseo

5.2 Pukeutuminen ja siihen liittyvät esineet osana sukupuoli-identiteettiä

Butlerin performansiteoriaa tulkiten pukeutuminen on osa sukupuoliperformanssia ja näin ollen myös sen kaikki osat, kuten pukujen kiinnittimet, ovat osa tätä toimintaa. Sukupuoli-identiteetin tuottaminen vaatetuksella ei ole ainoastaan vaatteiden käyttöä: kiinnittimiin liittyvää sukupuolittuneisuutta voidaan tulkita paitsi käytön, myös valmistuksen ja kaupan näkökulmasta (Artikkeli II).

5.2.1 Nappien käyttäjät, kauppiat ja valmistajat

Tutkimuskirjallisuudessa nappien suurimmaksi käyttäjäryhmäksi 1600–1700-luvuilla todetaan säätyläismiehet. Napit olivat miehen muotipuvun tärkein koriste. Napit koristivat ja kiinnittivät paitsi miehen takkia, myös liiviä, viittaa, paitaa ja housuja. Olennainen tekijä nappien käytön lisääntymisessä olivat 1700-luvun alun sodat, sillä sotilaiden puvuissa käytettiin runsaasti nappeja. Sotilaiden asuista nappien käyttö laajeni muihin virkapukuihin. Vuosisadan kuluessa napit levisivät naisten vaatetukseen, jossa niitä käytettiin yleisimmin paidoissa, mutta vuosisadan lopulla myös röijyissä. Lisäksi säätyläisnaisen vaatekaappiin saattoi kuulua miehen muotipukua jäljitellyt napeilla varustettu ratsastusasu. (Cunnington 1964, Epstein 1968: 27, Gripenberg 1969, Cunnington & Cunnington 1972, Pylkkänen 1970: 91, Pylkkänen 1984, Epstein & Safro 1991: 26, Helander 2003: 11, Lehtinen & Sihvo 2005.)

Vaikka kirjallisuudessa huomio nappien käyttäjien kohdalla keskittyy säätyläismiehiin, he eivät olleet nappien ainoita käyttäjiä. Tutkituissa perukirjoissa ensimmäinen nappimaininta on naisen perukirjasta. On mahdollista, ettei kauppiaan rouva Sofia Cohre ollut nappien käyttäjä, vaan ainoastaan omistaja, sillä perukirja kertoo mitä henkilö on omistanut, mikä ei ole aina sama asia kuin mitä hän on käyttänyt (Sofia Cohren os. Enbomin perukirja 2.1.1760. Ouka Ra Aie:8. OMA). Henkilön perukirjaan on voinut sisältyä myös puolison vaatteita ja asusteita. Koska nappien käyttö lisääntyi 1700-luvun kuluessa etenkin säätyläisnaisten vaatetuksessa, on toisaalta täysin mahdollista, että nappi on ollut rouvan itsensä käytössä.

Suurin osa tutkittujen perukirjojen nappimaininnoista on peräisin miesten perukirjoista, mutta on huomattava, että kaikki heistä eivät ole säätyläismiehiä. Hopeisia nappeja ovat omistaneet flanelinpainaja ja värjärin kisälli. Messinkinappeja ovat vaatteissaan käyttäneet porvari, kauppias ja teurastaja. Mutta myös työläisen liivi on kiinnitetty napeilla. Lisäksi nappeja on sisällynyt sekä kauppiaan ja hänen

vaimonsa että kruununvoudin ja hänen vaimonsa vaatetukseen. (Artikkeli IV.) Viimeksi mainituissa tapauksissa nappien käyttäjistä ei ole aina varmuutta. Jos napit eivät ole olleet kiinni takissa tai liivissä, vaan ne on mainittu pareittain tai kolmen napin ryhmänä, kuten kruununvoudin ja hänen vaimonsa perukirjassa, ne voivat olla peräisin myös naisen paidasta. Sen sijaan kauppiaan ja hänen vaimonsa perukirjassa mainitut kullatuilla napeilla varustettu takki ja tinaisilla napeilla varustettu frakki ovat todennäköisesti olleet kauppiaan vaatteita.

Vaikka varhaismodernissa Ruotsissa miehen puku kiinnitettiin naisen asua todennäköisemmin napeilla, nappien käyttö lisääntyi sekä miehillä että naisilla, niin säätyläisillä kuin rahvaalla (Artikkeli IV). Tätä ilmiötä naiset olivat mahdollistamassa muun muassa kaupustelemalla nappeja. Varhaismodernissa ruotsalaisissa kaupungeissa porvarisoikeuksien hankkiminen oli mahdollista vain miehelle, siis ainoastaan miehet tai heidän leskensä pystyivät toimimaan esimerkiksi kauppiaina tai räätäleinä. Naiset pystyivät työskentelemään aloilla, joiden ei laskettu kuuluvan porvarisammattien joukkoon, kuten kapakoitsijoina, ravintoloitsijoina tai pikkurihkaman, kuten nappien, neulojen ja pitsien kaupustelijoina. (Markkola 1997: 244–245, Vainio-Korhonen 2007: 126–127.) Historioitsija Kirsi Vainio-Korhosen (1998: 38–39, 44, 2007: 126–127) mukaan 1700-luvun Turussa naimattomat naiset ja lesket ansaitsivat elantoaan kaupustelulla, käsityöllä ja matkalaisten majoituksella (ks. myös Vainio-Korhonen 2009: 66). 1600–1700-luvuilla itsensä elättäneitä naisia oli 20–35 % ruotsalaiskaupunkien väestöstä. Itsensä elättäneiden naisten määrän lisääntyminen kaupungeissa oli yksi varhaismodernin ajan sosiaalisista muutoksista. Naiset eivät työskennelleet ainoastaan piikoina, vaan he ansaitsivat elantoaan muun muassa kättilöinä, hoitajina ja lautojen kantajina rakennuksilla. Useilla aloilla työssä toimimiseen vaadittiin kuitenkin taitoja ja pääomaa, jota ei kaikilla ollut. Lisäksi työmahdollisuuksiin vaikuttivat työntekijän fyysinen kunto ja hänen ikänsä. Kuten historioitsija Kekke Stadin on todennut, monelle kaupustelu oli ainoa vaihtoehto. (Stadin 1980.) Kruunu oli kaupustelulle suojea, sillä 1700-luvun puolivälissä se jopa ”suositteli naisia rihkamannyyjiksi” (Utrio 2005: 146).

Oulussa nappeja myivät 1600-luvun lopulla esimerkiksi rihkamakauppias Per Tolvan ja 1700-luvun alussa kauppias Peter Bondsdorff (Pylkkänen 1970: 91–92). 1700-luvun lopussa nappeja sai hankituksi ainakin kauppias Henrik Lundmanilta (Henrik Lundmanin perukirja 25.5.1792. Ouka Ra Aie:14. OMA). Mitä todennäköisimmin nämä miehet eivät olleet kaupungin ainoita nappikauppaa harjoittaneita henkilöitä. Näin voidaan päätellä Oulun väestörakenteesta. Kaupungissa oli runsaasti työväkeä, joka sekä tuotti että kulutti nurkkamestareiden eli ammattikuntiin

kuulumattomien palveluita. (Artikkeli IV.) Ammattikuntiin kuulumattomien käsityöläisten merkityksestä kaupungissa kertoo se, että Halila (1953: 382) mainitsee heidät yhtenä, vaikkakin epävirallisena käsityöläisryhmänä. Oulu oli väestörakenteellisesti naisten kaupunki ja väestöryhmiä vielä tarkemmin eritellen työläisnaisten kaupunki. Piikoja oli vuonna 1767 noin 28 prosenttia kaupunkilaisista (Halila 1953: 162). Kun huomioidaan, että virallisia kauppiaita oli ainoastaan kuusi prosenttia väestöstä, on luultavaa, että osa oululaisnaisista hankki toimeentulonsa tai osan siitä muilla heille sallituilla aloilla kuin piian pestissä, kuten harjoittamalla kaupustelua tai käsityöläisyyttä heille sallituissa puitteissa. Kaupustelu oli yleensä tietyin ehdoin sallittua kaikissa ruotsalaiskaupungeissa (Vainio-Korhonen 1998: 111). Oulun tilanteesta 1740-luvulla Halila (1953: 204) kertoo seuraavasti;

”Syvälle juurtunut tapa, joka oli lakiin perustumaton, oli kauppaan oikeudettomien käymä kauppa. --- Monet käsityöläiset, merimiehet, työmiehet, itselliset jne. koettivat käydä kaikenlaista kauppaa, etenkin silloin, kun jostakin tavarasta oli puutetta ja mahdollisuus saada korkeita hintoja.”

Nappeja voitiin valmistaa sekä valamalla että prässäämällä, ja tutkimusaineisto sisältää molemmilla tavoin valmistettuja esineitä. Mitä todennäköisimmin osa tutkituista napeista on paikallista tuotantoa. Ensimmäinen Oulusta löydetty nappien valamiseen käytetty valinkivi löydettiin Pikisaaren kaivauksilta vuonna 2011 (Hyttinen 2015). Kyseinen löytö vahvistaa aiempien tutkimusten perusteella tehtyä tulkintaa, että saareissa on valmistettu nappeja (Artikkeli IV, ks. myös Ylimaunu 2008). Nappien valantaa harjoitettiin joko kotona tai pienissä pajoissa. Nappien valaminen oli siis samantyyppistä epävirallista ammattikuntien ulkopuolista toimintaa kuin pienesineiden kaupustelu, joten on mielestäni mahdollista, että naiset pystyivät toimimaan nappien valmistuksessa juuri sen epävirallisuuden vuoksi. Jossain määrin naiset pystyivät toimimaan myös virallisen ammattikuntalaitoksen piirissä, koska käsityöläisten ja porvarien lesket saivat jatkaa miestensä ammattia. Tiedetään tapaus, jossa oululainen leskinainen sai toimia kuparinvalajana edesmenneen miehensä ammatissa (Halila 1953: 383). (Artikkelit II ja IV.) Mitä kuparinvalajana toimiminen käytännössä merkitsi, on tulkinnanvarainen asia. Porvarisnainen saattoi jatkaa miehensä aiemmin harjoittamaa toimintaa osallistumatta itse varsinaiseen esineiden valmistukseen. Vaikka naiset saivat leskinä oikeuden edesmenneen miehensä ammattiin, Vainio-Korhonen (2001: 193) pitää kuitenkin mahdottomana ajatusta ammattisalaisuuksien ja esineiden valmistamisen taidon siirtymisestä naisille.

Varhaismodernissa kaupunkiyhteisössä miehen ammatti kosketti ja määrätti koko perhettä (ks. esim. Parland-von Essen 2010: 99). Käytännössä tämä tarkoitti

porvarisvaimojen osallistumista miestensä töihin. Minkä verran ja millaisia työtehtäviä vaimot miestensä ammatteihin liittyen hoitivat, se vaihteli varmasti suuresti ammattitaitain ja perheittäin, mutta esimerkiksi kuparinvalajien vaimot toimivat usein avustavissa tehtävissä työstettävän materiaalin parissa (Stadin 2004: 250). Koska erot perheiden työskentelytavoissa olivat suuria, en pidä mahdollisena myöskään naisten osallistumista varsinaiseen esineiden valmistukseen. Se ei välttämättä ollut suotavaa eikä edes yleistä, mutta mitä pienemmistä pajoista oli kyse, sitä todennäköisempää.

5.2.2 Solkien käytöstä ja esinetutkimuksen haasteista

Koska osa varhaismoderneista solkityypeistä on ollut tyypillisesti miesten ja osa naisten käytössä, kertovat ne käyttäjiensä sukupuolesta (White 2005, 2009a), mikäli esineiden tunnistus on kohtuullisen varmaa. Koska solkityyppien tunnistus on Suomessa vähäisen olemassa olevan tutkimuksen vuoksi hyvin haastavaa, myös solkien käyttäjien sukupuolten tunnistaminen on hyvin haastavaa ja ainoastaan harvoissa tapauksissa mahdollista.

Tutkimusaineistossa esiintyvistä soljista yleensä miesten käytössä olleita solkityyppejä ovat polvihousun-, kannus- ja saapassoljet. Kengän- ja vaatesolkia käyttivät sekä naiset että miehet. (Artikkelit I–IV, Kuokkanen ym. 2012.) Aineistossa selkeimmin käyttäjän sukupuolta indikoivat kohtuullisen varmasti polvihousunsolkiksi tunnistetut esineet (Artikkelit I, III, IV). Samoin aineistooni sisältyvä kannussolki on hyvin todennäköisesti ollut miehen käyttämä, mikäli siis kyseessä on kannussolki (Artikkeli IV, Kuokkanen ym. 2012). Vaikka naisten ja miesten kengän- soljet voidaan erottaa toisistaan koon perusteella, käyttäjän sukupuolen tunnistus koon perusteella ei vähäisen vertailumateriaalin vuoksi onnistu. Varhaismodernien kengän- ja polvihousunsolkien arkeologinen tutkimus on ollut Suomessa varsin vähäistä, eikä Museoviraston kokoelmissa olevista varhaismoderneista soljista ole tiedossa käyttäjien sukupuolia. Ehkä kyseistä tietoa ei ole pidetty esineiden talteenottohetkellä merkityksellisenä tai sitä ei ole aina ollut saatavilla. Tutkimusaineistoon kuuluvista kengän- ja vaatesoljista ei näin ollen voida päätellä niiden käyttäjien sukupuolta. Käyttäjän sukupuolen päättelyminen muodostuu mahdolliseksi myös tapauksissa, joissa soljen tarkkaa käyttötarkoitusta ei voida päätellä. Kengän- tai polvihousunsolkijilla on molemmilla omat tunnistettavat piirteensä, mutta ne voivat myös muistuttaa toisiaan hyvin paljon (Artikkeli II, Kuokkanen 2012).

Toisaalta, vaikka soljen käyttötarkoitus olisi selvillä, osa soljista on ollut hyvin samantyyppisiä tai aivan samanlaisia sekä miehillä että naisilla. Näin on vyönsolkien kohdalla (Artikkelit I–IV). Vyönsoljet mainitaan osassa tutkimuskirjallisuutta miesten esineinä, koska miesten takit ja viitat kiinnitettiin vyöllä (Lehtinen & Sihvo 2005: 196–203) siinä missä naisten röijyt kiinnitettiin nauhoilla, hakasilla tai napeilla (Sirelius 1990/1915: 120, Kaukonen 1985: 55, Lehtinen & Sihvo 2005: 75). Myös miesten housuissa käytetyt villavyöt eli niin kutsutut suolivyöt voitiin kiinnittää soljella, jollainen on haudan numero 10 miehellä. Miesten vyönsolkien yleisyydestä huolimatta niitä käytettiin myös naisten vaatetuksessa. Housujen sijasta suolivyöllä voitiin kiinnittää hametta, tai vyötä saatettiin käyttää naisten turkkien kiinnitykseen (Sirelius 1990/1915: 148–150). Myös keskiaikaista perua ollut naisen juhla-asuun liittyvä hopealla koristettu vyö oli vielä 1700-luvulla jossain määrin käytössä (Lehtinen & Sihvo 2005: 61).

Samoin kuin nappien kohdalla, perukirjoissa soljet sisältyvät useammin miesten kuin naisten jäämistöihin (Artikkeli IV). Solkia on omistanut kaksi naista, joista toinen on ollut kirjansitojan, toinen kuparinvalajan rouva. Kuparinvalajan rouvan soljista kengänsolkiparit ovat voineet olla hänen omassa käytössään, mutta hänen omistamansa polvihousunsoljet ovat todennäköisesti kuuluneet hänen miehelleen. Koska kirjansitojan rouvan omistamasta solkiparista ei ole kerrottu käyttötarkoitusta, ei sen käyttäjästä voi olla täyttä varmuutta. Samoin kruununvoudin ja hänen vaimonsa omistama solkipari on voinut olla kumman tahansa, miehen tai vaimon käytössä. Miehistä solkia omistivat kauppias, värjärin kisälli, asianajaja ja maisteri. Olennaisempaa kuin sukupuoli on näiden esineiden kohdalla ollut luokka. Nämä maisteri Enckellin teräksisiä solkia lukuun ottamatta hopeiset soljet ovat olleet kauppiaan, virkamiesten ja käsityöläisten sekä heidän vaimojensa hankittavissa ja heidän on sopinut niitä käyttää.

Wacklinin tarinoissa soljet ja napit sisältyvät kolmen miehen asukuvaukseen. Pormestarin frakin napit olivat suuret ja kullatut ja hänen kengän- ja polvihousunsolkensa olivat hopeaa. Rikkaan talonpojan pojalla takkia koristivat pienet hopeiset kulkusmaiset napit. Hopeinen oli myös solki hänen takinkauluksen huivissaan. Sen sijaan koskenlaskijan juhlapuvun liivit oli kiinnitetty teräsnapein, samoin kuin hänen hattunsa solki oli terästä. (Wacklin 2005/1844–1845: 12, 25, 32.) Näistä herroista ainoastaan pormestari oli selkeästi säätyläinen, mitä hänen kiinnittimiensä materiaalivalinnat heijastivat. Arvokkaat hopeanapit ja hopeisen soljen on saanut pukuunsa tarinassa myös talonpojan poika, mikä kuvastaa säätyjen sisäisiä eroavaisuuksia. Osa talonpojista kuului säätyläistöön (Wirilander 1974: 19), mitä kuvattavat kiinnittimet voivat heijastaa. Toisaalta, hopeanapit ja soljet talonpojan pojalla

voivat kuvastaa myös rahvaan mahdollisuutta niiden hankintaan. Hopeisten kiinnittimien käytöstä rahvaan pukeutumisessa kertoo se, että Turussa vuosina 1796–1807 perunkirjoitetut 155 palkollista omistivat yhteensä 68 hopeasolkea ja kahdeksan hopeanappia ja -hakasta (ryhmään laskettu kuuluviksi itselliset, palkolliset ja muu työväki, ryhmäjaon perusteista ks. Vainio-Korhonen 1994: 135) (Vainio-Korhonen 1994: 152–153).

5.2.3 Neula – kenen käytössä, mihin tarkoitukseen

Neulojen käyttö yhdistetään usein naisiin, koska ompelu yhdistetään heihin. Tällaisessa olettamuksetjussa edetään alusta saakka sukupuolittuneiden käsitysten varjossa. Siinä yksinkertaistetaan asioita luokittelemalla kaikki naiset yhteen ryhmään samoin kuin kaikki miehet omaansa, vaikka todellisuudessa naisen sosiaalinen asema vaikutti siihen, miksi ja mitä hän ompeli. Säätyläisnaisen motivaatio ompeluun liittyi rahvaannaista todennäköisemmin sosiaalisten suhteiden ylläpitoon, kun taas rahvaannaistelle se saattoi olla keino pitää perhe hengissä. (Beaudry 2006: 1–9, 22–28.) Molemmissa tapauksissa neula esineenä liittyy sekä sukupuoleen että luokkaan.

Ompelun yhdistäminen vain naisiin ontuu myös sen vuoksi, että varhaismodernissa maailmassa ompelivat niin miehet kuin naiset. Räättälin tointa saattoivat räättälien leskiä lukuun ottamatta hoitaa vain miehet, mutta vaatteita ja asusteita valmistivat myös muun muassa ompelijat sekä myssyjen- ja hattujentekijät. Kansan käyttämistä vaatteista suuren osan naiset valmistivat kankaasta saakka kotona. (Virrankoski 1963, Kaukonen 1985, Pyllkkänen 1982, Lehtinen & Sihvo 2005, Vainio-Korhonen 2007.) Näin ollen ompelun yhdistäminen naisiin on jossain määrin ymmärrettävää, mutta sulkee pois miesten toimimisen käsitöiden parissa. Ehkä mies ja käsityö eivät helposti yhdisty samaan virkkeeseen, koska kuten Vainio-Korhonen (1998: 36–38) on todennut, miesten käsityöläisyyttä ei mielletty käsityöksi, vaan ammatiksi. Tällöin unohdetaan mitä esimerkiksi räättälin ammatti käytännössä tarkoitti ja millaiset esineet siihen liittyvät.

Jos ammatti mielletään toimeksi, josta saa ansioita, niin varhaismoderneissa ruotsalaiskaupungeissa rahvaan naiset toimivat yhä enenevässä määrin käsityöläisyyteen liittyvissä ammateissa. Ompelun lisäksi he kehräsivät, kutoivat ja myivät tuotteitaan. Turussa pellavakankaiden kudonta ja myynti olivat 1600-luvulla porvarien harjoittamaa toimintaa, eli kankaita kutoivat heidän vaimonsa ja piikansa (Ranta 1975: 424–425). Jo tuolloin vähävaraiset naiset sekä kehräsivät että kutoivat

kankaita (Virrankoski 1963: 53, Wuorinen 1966: 253–254). Seuraavalla vuosisadalla tilanne kääntyi niin päin, että suurin osa ammattikutojista oli niitä, joilla ei ollut porvarisoikeuksia. Heidän ammatillinen asemansa virallistettiin vuonna 1748, jolloin ruotsalaiset kaupunkilaisnaiset saivat oikeuden kutoa valkeita kilpi- ja palttinakankaita. Hienompien kangaslaatuja ja värikkäiden kankaiden kutominen oli heiltä kielletty. Samantyyppistä tilannetta Malmössa kuvanneen historioitsija Ernst Fisherin mukaan kaupungin ammattikutojat olivat yleensä alempisäätyisiä naisia. (Fisher 1959: 177–185, 191, 309–310, 314.)

Vainio-Korhosen mukaan Turun raakapellavan kasvanut tuonti, kankaiden kasvanut vienti sekä ammattikankurien määrän lasku kertovat kehrääjien ja kutojien määrän kasvusta kaupungissa. Käsityöläisyydestä elannon lähteenä kertovat myös perukirjoihin dokumentoidut kehruu- ja kudontavälineet, joita löytyy sekä säätyläistön että rahvaan perukirjoista. Eniten näitä esineitä löytyy työläisväestön perukirjoista. Kangaspuut kuuluivat useimmiten talouteen, jossa molemmat puoliset toivat tuloja. Rukin avulla ansioita hankkivat usein lesket ja naimattomat naiset. (Vainio-Korhonen 1998: 69–74.) Historioitsija Pentti Virrankoski (1963: 44–46) on 1800-luvun kotiteollisuutta käsittelevässä tutkimuksessaan huomoinut eron kutojien ja kehrääjien sosiaalisessa asemassa myös maaseudulla. Varakkaammat kutoivat ja köyhemmät kehräsivät. Lisätienestien hankinnasta käsityöläisyydellä kertovat myös oululaisten piikojen perukirjoihin 1700-luvulla luetteloidut rukit. Rukki sisältyy ainoastaan kuuteen perukirjaan 26:sta, mutta on toki huomattava, että piikat ovat vain yksi ryhmä mahdollisista kehruulla ansioita hankkineista oululaisista työläisnaisista (Kuokkanen 2014: 38).

Turkuun verrattuna varhaismodernin Oulun käsityöläisyydestä, erityisesti kehruusta ja kudonnasta, löytyy tutkimuskirjallisuudesta vain vähän tietoa. Tämä voi johtua osittain siitä, että Oulun kuvataan usein kärsineen käsityöläisten vähäisestä määrästä. Turku sen sijaan oli Porvoon ohella toinen suomalainen kankaankudonnan keskus (ks. esim. Virrankoski 1963). Toisaalta kyseessä voi olla Oulua koskeva tutkimusaukko. Tutkimuskirjallisuuden mukaan Oulussa oli jo 1600-luvulla pella-vankutojia, mutta 1700-luvun osalta heistä ei löydy tietoa. Oulun maistraatin vuonna 1783 laatiman käsityöläisluettelon mukaan kaupungissa toimi tuolloin yksi kutoja, jolle ei ollut riittävästi työtä (Halila 1953: 383). Kankureiden määrästä 1600-luvun Oulussa ei löydy tietoa, mistä voi päätellä, että heitä ei ollut tuolloin kaupungissa. Näin siksi, että 1600-luvun kaupunkihistoriassa on mainittu pellavan-kutojat (Virkkunen 1953: 160), joten oletettavasti myös kankurit olisi mainittu, mikäli heitä olisi ollut. Sen sijaan vuonna 1767 Oulussa toimi sekä verka- että pella-vakankuri, mutta vuodelta 1804 heistä ei enää löydy mainintaa (Halila 1953: 359).

1800-luvun puolimaissa kankurit on mainittu niiden ammattien joukossa, joiden harjoittajia ei Oulussa ollut lainkaan (Hautala 1975: 253).

Huolimatta siitä, että kaupunkiin virtasi kankaita myytäväksi niin lähiseuduilta, kaukokaupan seurauksena kuin Venäjältäkin (Virrankoski 1963: 77, Lehtinen & Sihvo 2005: 13), antoivat kankurien vähäinen määrä sekä vain yhden virallisen kutojan toimiminen kaupungissa todennäköisesti tilaa kotiteollisuudelle 1700-luvulla. Kotiteollisuuden tarpeellisuuteen vaikuttivat mitä todennäköisimmin lisäävästi myös kauppaa koskeneet rajoitukset ja tuontikiellot. Vuosina 1740–1770 ulkomaiset kankaat tuli aluksi leimata, mutta vuonna 1742 niiden käyttö kiellettiin kokonaan (Pylkkänen 1982: 29, 44, 60, Lehtinen & Sihvo 2005: 29).

Verratessa räätälien lukumääriä Oulussa 1600- ja 1800-luvuilla on todettavissa, että oululaisten vaatteet olivat yhä enenevässä määrin muiden kuin ammattikuntaan kuuluneiden räätälien valmistamia. Vuonna 1672 Oulussa oli työskennellyt useita räätäleitä samaan aikaan, mutta vuonna 1848 heitä oli kaupungissa vain viisi (Virkkunen 1953: 159, Hautala 1975: 252). Räätälien määrä ei näin ollen lisääntynyt samassa suhteessa kaupungin väkiluvun kanssa. Vuonna 1675 kaupungissa oli 783 asukasta (Virkkunen 1953: 152), parisensataa vuotta myöhemmin vuonna 1848 heitä oli 5069 henkilöä (Hautala 1975: 119).

Vaatteiden valmistuksen lisäksi neuloja käytettiin pukujen kiinnittiminä. Neuloilla kiinnitettiin sekä naisten että miesten kauluksia, peruukkeja, liinoja ja huiveja (ks. esim. Cunningham & Cunningham 1972: 76, 142, Kaukonen 1985: 78). Artikkelissa I käsitellyt Oulun tuomiokirkon vuoden 2002 kaivausaineiston neulat ovat peräisin niin naisten, miesten kuin lasten kuolinvaatteista, jotka kiinnitettiin samantyyppisillä neuloilla. Kuinka sukupuolittuneita esineitä neulat tässä asiayhteydessä ovat, riippuu siitä, kuinka kuolinpuku määritellään. Puhuttaessa pelkästään käärinliinamaisista vartalon peittäneistä vaatteista neulat eivät ole yhdistettävissä selkeämmin kumpaankaan sukupuoleen. Jos taas kuolinpukuun käsitetään kuuluneeksi myös päähineet tai pääkoristeet, neulat ovat kuuluneet miehiä useammin naisten ja lasten kuolinpukuun, sillä naisten ja lasten hautaukset voivat sisältää myös päähineitä tai pääkoristeita, jotka on kiinnitetty nuppineuloilla.

Toisaalta pääkoristeiden yhteydessä kyse ei ole välttämättä pelkästään sukupuolesta, vaan pääkoristeiden käyttö liittyy ainakin osittain ikään. Pää- ja hiuskoristeet hautauksissa yleistyivät 1600-luvun lopulla ja ne ovat useimmiten koristaneet tytön tai naimattoman naisen päätä (Tagesson 2009: 162–163). Arkeologi Jenny Nyberg on Linköpingin hauta-aineistoa tutkiessaan havainnut, ettei pääkoristeiden käyttö rajoitu ainoastaan tyttöjen ja naimattomien naisten hautauksiin,

vaan niitä on löydetty myös poikien ja nuorten miesten haudoista. Erona naispuolisten ja miespuolisten vainajien pääkoristeissa on niiden sijoittuminen haudassa. Naispuolisilla vainajilla koristeet on aseteltu päähän, miespuolisilla ruumiin päälle. (Nyberg 2010: 22.) Iän merkitystä hautauksessa korostaa myös se, että verrattaessa keskenään tutkimusaineiston lasten ja aikuisten kuolinpukuja on havaittavissa, että kaikenlainen koristelu on ollut yleisempää lasten kuin aikuisten puvuissa.

Neulojen tavoin myös hakaset yhdistetään usein naisiin, vaikka vaatteiden kiinnityksessä niitä käytettiin sekä naisten että miesten vaatteissa (White 2005: 73–76). Pikisaaren runsas vaatehakasaineisto voi siis olla peräisin kumman sukupuolen vaatteista tahansa (Artikkelit III & IV, Kuokkanen ym. 2012: 227). Ainoana erona sukupuolten välillä on Suomessa ollut liivien kiinnitys. Naisten liivit kiinnitettiin yleensä hakasilla siinä missä miesten liiveissä käytettiin nappeja (Sirelius 1990/1915: 108–109, 111, 118–120, 127–129, Vuorela 1975: 558, Kaukonen 1985: 54–55). Mielestäni tämän yhden vaatekappaleen kiinnitys ei ole kuitenkaan esineen sukupuolittuneisuuden kannalta merkittävä, sillä rahvaalle, eli suurimmalle osalle väestöstä liivit olivat juhlavaatteita, joita kaikki naiset eivät omistaneet (Kaukonen 1985: 54, Lehtinen ja Sihvo 2005: 65, ks. myös Kuokkanen 2014). Säätyläisnaisten käyttämät liivit olivat puolestaan muotipukuun kuuluneita alusvaatetyypisiä vaatteita (Cunnington & Cunnington 1972, 106–111, Pylkkänen 1982, 83–84, 87, 89, 91, Kuitunen 1998, 60, 66–67). Samanniminen vaatekappale tarkoitti eri asiaa eri säädyillä. Käytännössä tilanne oli kuitenkin monimutkaisempi. Säätyläis- ja rahvaanaiset pukeutuivat periaatteessa eri tavoin, mutta käytännössä ihmiset rikkoiivat säätyjen välistä jakoa (Artikkeli III). Kuten teki eräs piika, joka omisti säätyläistyypisen liivin. Tämä saattoi johtua siitä, että säätyläisemännät lahjoittivat vaatteita piioilleen, jolloin näidenkin vaatekaapeista löytyi mahdollisia muotipuvun osia. (Kuokkanen 2014.) Piian pukeutumiseen vaikutti siis palveluspaikan sääty. Emäntä tuskin olisi lahjoittanut liiviä huonomaineiselle piialle, joten vaatetukseen vaikutti myös piian henkilökohtainen status. Näin ollen sekä sääty että status vaikuttivat piian luokka-asemaan yhteisössään.

5.2.4 Yhteenvedo

Tässä luvussa olen keskittynyt vastaamaan erityisesti tutkimuskysymykseen, kuinka sukupuoli on mahdollista huomioida varhaismodernista suomalaisesta pukeutumiseen liittyvästä löytöaineistosta.

Tutkimuskirjallisuudessa nappien käyttäjinä 1600- ja 1700-luvuilla korostuvat usein säätyläismiehet. He käyttivät mahdollisesti eniten nappeja, mutta he eivät

kuitenkaan olleet nappien ainoita käyttäjiä, vaan sekä tutkittujen perukirjojen että tutkimuskirjallisuuden perustella nappeja käyttivät sekä naiset että miehet, niin säätyläistöstä kuin rahvaastakin. Nappien käyttö vaatetuksessa ei myöskään ole ainoa niihin liittyvä sukupuolittunut toiminto. Oulun kaupunkirakenteen, vallinneen lainsäädännön sekä sen perusteella, että rihkaman kaupustelu oli harvoja naisille sallittuja tapoja ansaita elantoa, ovat oululaisnaiset harjoittaneet nappien kaupustelua. Samoin he ovat todennäköisesti jossain määrin osallistuneet nappien valmistukseen.

Suomalaisessa arkeologiassa sukupuolen tavoittamisen pukeutumiseen liittyvistä kiinnittimistä mahdollistaakin käyttöä paremmin juuri valmistuksen ja kaupan tutkiminen. Näin on siksi, koska esineiden käyttäjien tunnistaminen on monessa tapauksessa hyvin haastavaa. Tässä tulee osittain apuun erilaisten aineistojen yhdistäminen. Vaikka perukirjoista ei voida aina päätellä esineiden käyttäjiä, niiden perusteella voidaan jäljittää esineiden omistajat ja usein päätellä myös käyttäjä.

Vaikka solkien käyttäjien sukupuolta on periaatteessa helpompi tutkia kuin nappien, niin käytännössä solkienkin sukupuolittuneisuuden tutkiminen käytön perusteella on Suomessa hankalaa. Myös solkien sukupuolittuneisuudesta voitaisiin saada tulevaisuudessa enemmän tietoa tutkimalla niiden valmistusta ja kauppaa.

Neulojen tutkimuksessa lähdetään usein liikkeelle monella tapaa sukupuolittuneesta ennako-oletuksesta. Neulat yhdistetään yleensä ompeluun, joka puolestaan yhdistetään naisiin. Tutkimuksen perusteella sekä miehet että naiset ompelivat, minkä lisäksi neuloja käytettiin vaatteiden kiinnittiminä sekä naisilla että miehillä.

5.3 Pukeutuminen ja siihen liittyvät esineet osana luokkaidentiteettiä

5.3.1 Pukeutumista koskeneet ylellisyysasetukset – niiden tulkinta ja käytännön todellisuus

Samoin kuin pukeutuminen on Butlerin performanssiteoriaa tulkiten osa sukupuoliperformanssia, se on myös osa luokkaperformanssia. Luokan yhtä osatekijää, säätyjärjestelmää, ylläpidettiin ja rakennettiin sekä materiaalisen kulttuurin, kuten pukeutumisen, että henkisen pääoman, kuten käytöstapojen avulla (Goodwin 1999: 114–115, Tagesson 2009, Parland-von-Essen 2010: 191, 198). Pukeutumista määritti lainsäädäntö, jossa kerrottiin, millaisiin vaatteisiin kunkin säädyn oli soveliaasta pukeutua. Laki määritti niin pukujen malleja, kankaita kuin värejäkin. (ks. esim.

Wirilander 1972, Pyllkänen 1982, Lehtinen ja Sihvo 2005.) Luokkaa siis rakennettiin pukeutumista määrittäneellä lainsäädännöllä.

Ensimmäiset ylellisyysasetukset annettiin Ruotsissa jo 1200-luvulla, mutta pukeutumiseen ne alkoivat keskittyä vasta 1600-luvulla. Tuolloin asetuksilla ei vielä säädelty kaiken kansan pukeutumista, vaan lait koskivat aatelistoa, papistoa ja porvaristoa. (Jahnsson 1904: 172, Pyllkänen 1970: 38–45.) Rahvaan pukeutumista alettiin kontrolloida vasta 1700-luvulla (Pyllkänen 1982, Lehtinen & Sihvo 2005: 7–10), koska kansa oli vaurastunut ja alkanut kuluttaa aiempaa enemmän (ks. esim. Weatherill 1988, Smith 2002, Styles & Vickery 2006, Ilmakunnas 2009, Nurmi 2011), mikä näkyi pukeutumisessa. Pukeutumista koskevassa lainsäädännössä pääajatuksena oli, ettei sosiaalisesti alempiarvoinen saanut käyttää ylempiarvoisen statukselle kuuluvaa vaatetta tai asustetta (ks. esim. Asetuksen [1720–1733] suomenos 1733).

Pukeutumiseen liittyvien ylellisyysasetusten voimistuminen 1600-luvulla liittyi kahteen toisiinsa kietoutuneeseen ilmiöön, merkantilistiseen talouspolitiikkaan sekä käsitykseen Jumalan luomasta säätyjärjestelmästä. Muodin vaihtelu koettiin vaaraksi maan taloudelle, minkä vuoksi kansalaisten puvustoon haluttiin saada pysyvyyttä. Vaatteiden ja asusteiden käyttöä koskeneiden asetusten lisäksi pukeutumiseen vaikuttivat myös valtakunnassa vallinneet tuontikiellot. Kuten merkantilistiseen ideologiaan kuului, kruunu halusi kasvattaa kotimaista teollisuutta tuontia säätelemällä. (Jahnsson 1904: 172–173, Ek 1959, ks. myös Nordin 2012.) Jo Kustaa Vaasan käynnistämässä uskonpuhdistuksessa kirkko oli menettänyt varallisuutensa ja asemansa valtiolle. Sama ilmiö voimistui 1600-luvulla, jolloin talouden ja valtion hallinnon tiukka kurinpito ulotettiin kansalaisten moraaliin. Kirkkokurin avulla kansa saatettiin kuuliaiseksi sekä kirkolle että valtiolle. (Ylikangas 2000: 283–287, Vahtola 2003: 140–143, Ylimaunu 2007: 74–76.) Kirkko osallistui ylellisyysasetusten valvontaan, koska niiden avulla noudatettiin säätyjärjestelmää, mikä käsitettiin kirkon piirissä vielä 1700-luvulla jumalallista alkuperää olevaksi ja näin ollen pysyväksi.

Jo aiemmassa tutkimuksessa on huomioitu ihmisten tottelemattomuus ylellisyysasetusten suhteen (ks. esim. Lönnqvist 1979: 32, Kaukonen 1985: 14–15, Ojala 2002). Myös tämän tutkimuksen aineisto kertoo maailmasta, jossa sääty määrittä pukeutumista, mutta jossa rajoja silti ylitettiin. Koska ylellisyysasetukset keskittyivät pukujen kankaisiin ja malleihin, pienillä yksityiskohdilla säätyjä erottelevaa normistoa pystyttiin vastustamaan. (Artikkelit III ja IV.) Lainsäädännöstä huolimatta rajat säätyjen välillä saattoivat näin olla liukuvia. Pukeutumisella ei ainoastaan ilmaistu kuulumista tiettyyn sosiaaliseen ryhmään, vaan vallitsevia normeja

oli mahdollista kyseenalaistaa. (Artikkeli III.) Samoin kuin luokan rakentaminen lainsäädännöllä voidaan nähdä osana performanssia, samoin lainsäädännön vastustus voidaan nähdä osana tuota performanssia. Luokkaa rakennettiin sekä henkilökohtaisella että yhteiskunnallisella tasolla, eivätkä niiden tavoitteet olleet aina yhdenmukaisia.

Kustaa III:n vuonna 1778 käyttöön ottama kansallinen puku nivoutui edelleen osaksi ylellisyysasetuksia ja säätyisidonnaista pukeutumista, vaikka historiallisesti katsottuna oltiin jo hyvin lähellä laissa määritellyn säädynmukaisen pukeutumisen loppua. Kyseessä oli säätyläistön pukeutumista koskeva uudistus, jonka ajatuksena oli, että kaikki ruotsalaiset rahvasta lukuun ottamatta pukeutuisivat yhdenmukaisesti. Kansallisen puvun leikkaus oli tarkkaan määrätty, kun taas puvun värin ja koristelun yhdistelmä kertoivat kantajansa sosiaalisesta statuksesta. Puvun käyttö oli pakollista ainoastaan hovissa, virkamiehillä ja sotilailta. Muilla se oli vapaaehtoista, koska kuningas ei omasta mielestään valistuneena hallitsijana halunnut pakkottaa puvun käyttöön, vaan toivoi alamaistensa seuraavan hovin esimerkkiä. Puku-uudistuksen taustalla oli kuninkaan ajatus kansallishengen kohotuksesta yhtenäisellä ruotsalaisella asulla, joka olisi myös valistuksen järkeä korostavan ajattelun mukaisesti materiaaliltaan ruotsalaiseen ilmastoon sopiva. ”*Yksi puku, yksi kansa*” -kiteytys kuvaa kuninkaan ajatusta kansallisesta puvusta kansallisen identiteetin vahvistajana. Käyttämällä asuun ainoastaan ruotsalaisia kankaita oli tarkoitus edistää kotimaista teollisuutta ja hillitä hovin harrastamaa ylellisyystuotteiden käyttöä. Edellä mainittujen tekijöiden lisäksi yhtenevä tavoite ylellisyysasetusten kanssa oli jatkuvasti vaihtelevan muodin ja sen seurauksena vaihtelevan vaatetuksen korvaaminen pysyvämmällä puvustolla. (Bergman 1938, Pylkkänen 1982: 33, Ragnström 2002, Lönnqvist 2008: 116–117.)

Kansallinen puku ei saavuttanut suurta suosiota niiden parissa, joiden käyttöön se oli suunniteltu. Hovi, virkamiehistö ja sotaväki käyttivät pukua, mutta arvostelivat sitä ja suhtautuivat siihen huvittuneen pilkallisesti. Pukua pidettiin sekä rumana että epäkäytännöllisenä. Sen sijaan ne, joille puku ei ollut alun perin suunnattu, ottivat sen käyttöönsä. (Bergman 1938: 57, 59, 75.) Kansallinen puku antoi vaikutteita talonpoikien pukeutumiseen ja säätyläiset lahjoittivat hylkäämiään pukuja rahvaan juhlapuvuiksi. Näistä säätyläisten hylkäämistä vaatteista sai alkunsa muun muassa Pohjanmaalla vielä 1900-luvulla käytössä ollut morsiuspuku. (Lönnqvist 2008: 116–119.) Sekä Lönnqvist että historioitsija Ole Gripenberg (1969:11–16) ovat havainneet ajatuksen yhtenevästi pukeutuvasta kansasta käytännössä vaikuttaneen sääty- ja luokkaeroja korostavasti. Mielestäni puku-uudistuksen

tulos on hyvin looginen, koska uudistus ei alun perinkään koskenut kaikkia ruotsalaisia (Artikkeli II).

Ylellisyysasetusten vaikutus pukeutumiseen ei ollut vain lainsäädännön määrittämää toimintaa, vaan se sisältää kaikki Spencer-Woodin teorian vallankäytön muodot. Ylellisyysasetusten säätäminen oli osa perinteistä ylhäältä alaspäin suuntautuvaa valtaa toisen yli. Ylellisyysasetusten vastustaminen oli osa alhaalta tulevaa valtaa, ja kaupunkilaisten toisiinsa kohdistama tarkkailu voidaan tulkita yhdessä harjoitetuksi vallaksi. Kaikilla näillä vallan muodoilla oli mahdollista muuttaa asioita. (Artikkeli II.)²² Kuninkaalta lähteneessä puku-uudistuksessa voidaan nähdä samoja vallankäytön muotoja; uudistus oli lähtökohdiltaan ylhäältä alaspäin suuntautuvaa valtaa toisen yli, kun taas rahvaan omaksuessa puvun omaan käyttöönsä oli kyseessä alhaalta päin tuleva valta. Vaikka usein ajatellaan muodin valuvan ylhäältä alaspäin (muodin määritelmästä ks. kpl 5.3.2), näin ei kuitenkaan ollut tässä(kään) tapauksessa. Siitä huolimatta, ettei kansallinen puku kelvannut säätyläisille, kelpasi se kuitenkin rahvaalle. Rahvas ei siis toiminut säätyläisten mallin mukaisesti.

Toisaalta voidaan pohtia, oliko lopulta kyse alhaalta tulevasta vallasta, oliko rahvaalla mahdollisuutta kieltäytyä arvokkaista puvuista? Koska rahvas oli laaja joukko ihmisiä, tilanne todennäköisesti riippui sekä henkilön luokasta että sosiaalisesta statuksesta. Koska kansallisesta puvusta periytynyt morsiuspuku oli tyypillinen juuri talonpoikaismorsiamilla, jotka mielestäni olisivat voineet halutessaan kieltäytyä puvusta, tai ainakin muokata sen ulkonäköä voimakkaammin alkuperäisestä poikkeavaksi, on kyseessä mielestäni alhaalta päin tuleva valta. Mielestäni tällaisen vallankäytön mahdollisuus enteili pukeutumisen säätyrajojen poistoa vuoden 1794 ylellisyysasetuksissa (Jahnsson 1904: 187).

Ylellisyysasetusten vastustus voidaan nähdä osana isonvihan jälkeistä puhdasoppisuuden murtumista, jolloin kristillisiä normeja ja näin ollen myöskään kirkon käsitystä soveliaasta pukeutumisesta ei enää noudatettu entisellä innokkuudella. Mielenkiintoinen ilmiö Oulun uskonnollisessa elämässä olivat kaupungissa 1600-luvun lopulta 1780-luvulle vaikuttaneet herätysliikkeet, joiden aktiivisin pietistinen vaihe eli niin kutsuttu pietistinen herätys eli voimakkainta kauttaan 1730-luvulta. Pietismi korosti henkilökohtaista uskoa.

²² Kaupunkirakenteeseen liittyvästä lainsäädännöstä, jonka toteutumisessa voidaan havaita samantyyppiset vallankäytön muodot ks. Ylimaunu 2007 ja Kallio-Seppä 2013.

”Samalla kollektiivinen uskonnollisuus murtui ja seurakuntalaiset jakautuivat ”autuudestaan huolehtiviin” ja ”suruttomiin”. Lähes kaikki noudattivat kuitenkin kirkollista tapaa ja pysyivät kirkon yhteydessä.” (Palola 2000: 75).

Oulun herännäisyys sai vaikutteita myös pietismistä alkunsa saaneesta herrnhutilaisuudesta, joka pietismin tavoin korosti henkilökohtaista uskoa. (Halila 1953: 563–571, Palola 2000: 75, 139–146.) Nybergin (2010: 24–25) mukaan Ruotsissa voimakkaasti vaikuttanut herrnhutilaisuus on yhdistettävissä erityisesti lasten ja nuorten naisten haudoissa lisääntyneisiin seppelemäisiin pääkoristeisiin, joita sisältyy runsaasti myös Oulun tuomiokirkon aineistoon (Palomaa 2012). Hääseppeeseen tai -kruunuun sonnustautuneella morsiamella päähine symboloi siveyttä ja puhtautta. Samoja asioita se symboloi myös hautauksissa; vainajien ajateltiin olevan nuoria, viattomia ja siirtymässä taivaalliseen liittoon Jeesuksen kanssa. Vaikka pääkoristeet olivat käytössä jo ennen herätysliikkeiden korostamaa henkilökohtaista uskoa (ks. esim. Sirelius 1990/1915: 28, Vuorela 1975: 542–544), niiden suosion lisääntyminen voidaan Nybergin mukaan yhdistää henkilökohtaisen uskon ja henkilökohtaiseen suhteeseen Jeesukseen. Nuori naispuolinen vainaja puettiin Kristuksen morsiameksi. Morsiuspäähineiden käyttö oli Suomessa tyypillisintä juuri Länsi-Suomessa, jossa morsiuskruunujen käyttö jatkui 1900-luvun alkuun saakka (Vuorela 1975: 541–544, Sirelius 1990/1915: 28–31, Lehtinen & Sihvo 2005: 108, Tagesson 2009: 163).

Kansatieteilijä Toivo Vuorelan (1975: 541) mukaan morsiuskruunua pidettiin Pohjanmaan herännäispiireissä maallisena koreiluna. Sen vuoksi on mahdollista, että heränneiden hautauksissa henkilökohtaista uskoa ilmaistiin juuri seppeleillä, ei kruunumaisilla pääkoristeilla. Toisaalta pääkoristeiden lisääntyneen käytön yhteys herännäisyyteen on mielestäni kyseenalaista, koska ainakin jossain määrin koreilua haluttiin välttää. Sen sijaan todennäköisempi tulkinta on, että vainajien yksilöllinen hautaaminen heijastaa koko maassa tapahtunutta asteittaista kirkkokurin höltymistä. Sekä persoonalliset hauta-asut että rahvaan ja porvariston haluttomuus noudattaa säätyjaon mukaista pukeutumista (ks. esim. Pylkkänen 1982, Ojala 2002, Lönnqvist 2008) voidaan mielestäni liittää modernisaatioon kuuluvaan yksilöllisyyden kasvuun. Vaikka sääty oli yhä merkittävä osa ihmisen identiteettiä, myös muut henkilökohtaisen identiteetin osa-alueet alkoivat vähitellen näkyä vaatetuksessa.

Ylellisyysasetusten sisältämät konkreettiset ja moraaliset tavoitteet voidaan mielestäni liittää osaksi laajempaa modernisaatiokehitystä. Kaupungistuminen, kartografian kehitys ja 1600-luvulla tapahtuneet kaupunkien reguloinnit on aiem-

massa tutkimuksessa käsitetty osaksi modernisaatioprosessia. Samalla tavoin voidaan mielestäni pukeutumisen säätely nähdä osana tätä samaa säännönmukaisuuksien aikakautta.

Toisaalta Kustaa III:n puku-uudistus, ylellisyysasetusten vastustaminen, sekä säätyrajojen ylittäminen kertovat vallinneesta ristiriitaisuuksien ajasta. Vaikka ruotsalainen merkantilismi liitetään yleisesti voimakkaammin 1600- kuin 1700-lukuun, vaikutti se voimakkaasti yhteiskuntaan myös 1700-luvulla. Pukeutumista koskevat ylellisyysasetukset olivat ironisesti tiukimmillaan juuri vapauden aikana. Kuningas soi alamaisilleen tiettyjä näennäisiä vapauksia, kun ei pakottanut heitä kansallisen puvun käyttöön. Silti ylellisyysasetuksista pidettiin yhä kiinni. Vaikka osa asetuksista kumottiin vuonna 1770, kankaiden ja asusteiden käyttöä koskevat lait jäivät edelleen voimaan. Asetuksia kuitenkin sekä vastustettiin että kritisoitiin. (Jahnsson 1904: 187, Pylkkänen 1982: 34–37, Pylkkänen 1984: 30.) Merkantilismin idea oli yhä läsnä, mutta valistuksen ajan aatteet olivat saapumaisillaan.

5.3.2 Napit ja soljet osana luokka- ja sukupuoliperformanssia

Nappien huomattavin käyttäjäryhmä olivat 1600-luvulla säätyläismiehet, sillä napit olivat tärkeä osa heidän muotipukuaan. Napit koristivat miehen muotipukua myös 1700-luvulla, mutta vuosisadan mittaan nappien käyttö laajeni heidän vaatetuksestaan koko kansan pariin. Nappien käytön lisääntyminen 1700-luvun kuluessa voidaan havaita tutkimusaineistossa, josta suurin osa on erilaisia kupariseosnappeja (Artikkelit III ja IV).

Kuparinappien runsas määrä ja monipuolinen kirjo sekä nappien koon pitäytyminen asetuksilla määräytyissä puitteissa kertovat ylellisyysasetusten noudattamisesta. Kuparinappien määrän lisääntyminen kertoo ylellisyysasetusten taustalla vaikuttaneen merkantilismin onnistumisesta, sillä lainsäädännöllä kannustettiin käyttämään kotimaisia, muita kuin jalometallisia nappeja. Tässä tulee ilmi ylellisyysasetuksiin sisällynyt valtion ja kirkon välinen ristiriita. Näihin jalometallisiin nappeihin oli varaa myös rahvaalla, jonka nappien käyttö lisääntyi 1700-luvun myötä. Näin siitä huolimatta, että kaikki metallinapit olivat kirkon mielestä rahvaalle kuulumatonta ylellisyyttä. Toisaalta kuparinappien käytön lisääntyminen kertoo siis ylellisyysasetusten vastustuksesta. (Artikkeli IV.)

Asetusten vastustuksesta kertovat myös tutkimusaineiston virallisesti kielletyt kullatut, hopeiset ja yksi hopeoitu nappi (Artikkeli IV). Kaivausaineistosta ei voida sanoa, kenelle esineet ovat kuuluneet, mutta perukirjojen hopeiset ja kullatut napit

ovat kuuluneet kauppiaille ja heidän vaimoilleen, flanellinpainajalle, värjärin kisälille ja virkamiesparille. Nämä ylelliset napit ovat siis olleet porvariston ja virkamiesparin käytössä. Porvariston vallan näkyminen oululaisen eliitin pukeutumisessa ei ole yllättävää, sillä ylimpiä säätyjä oli Oulussa todella vähän. Sen sijaan porvaristoa oli tähän puuttuvaan väestönosaan verrattuna runsaasti. (Artikkeli IV.) Vaikka aatelin puuttuminen Oulusta tekee kaupungin väestöpohjasta poikkeavan verrattuna varsin moneen aikalaiskaupunkiin, porvariston aseman nousu ei ollut valtakunnallisesti eikä eurooppalaisella tasolla tarkasteltuna poikkeava, vaan heijastelee laajempaa porvariston sosiaalisen aseman nousua. Porvaristo halusi näyttää kohonneen asemansa pukeutumisellaan, minkä vuoksi se kritisoi vallinneita ylellisyysasetuksia (Hunt 1996: 150–152). Kritiikki tuotti tulosta myös Ruotsissa, sillä 1700-luvulla porvaristolle myönnettiin oikeus käyttää muotipukua ylellisyysasetusten sallimissa rajoissa (Pylkkänen 1982: 26–33).

Mikä oli ylellistä ja missä määrin ylellisyys oli kenellekin sallittua, herätti keskustelua koko 1700-luvun ajan (Weatherill 1988, Goodwin 1999, Ilmakunnas 2009). Periaatteessa ylellisten nappien käyttö oli kielletty aivan kaikilta jo vuosisadan alun Ruotsissa, mutta tutkimuskirjallisuus ja museoesineet kertovat vapaaherrojen ja pastorin asetusten vastaisista napeista vuosisadan lopusta (Pylkkänen 1984: 54–55, Mutka 2012: 45, 85). Ylimpiin säätyihin kuuluneiden miesten oli ilmeisesti mahdollista toimia asetusten vastaisesti sanktioitta (Artikkeli IV). Tällainen käytäntö voi olla mielestäni jääne edellisen vuosisadan ja 1700-luvun alun ylellisyysasetuksista, jotka sallivat ylellisen pukeutumisen ylimmille säädyille (Ek 1959, Pylkkänen 1970: 40). Joka tapauksessa kyseinen käytäntö kertoo mielestäni sekä luokan että sukupuolen esittämisestä ja rakentamisesta pukeutumisen avulla.

Hopeisia nappeja, solkia ja hakasia valmistettiin ruotsalaisissa kaupungeissa runsaasti. Esimerkiksi vuosina 1760–1806 Turun kultasepät valmistivat 62670 hopeasolkea ja 3709 hopeanappia ja -hakasta. Vaasassa kultasepät valmistivat vuosina 1761–1806 3725 hopeasolkea ja 429 hopeanappia ja -hakasta. (Vainio-Korhonen 1994: 193–194, 318–319, 324–325.) Toisaalta ylellisten kiinnittimien käyttö ja kotimainen valmistus kertovat sekä ylellisyysasetusten vaikutusten heikentymisestä vuosisadan loppua kohden että samanaikaisesta merkantilismin vaikutuksen jatkumisesta.

Säädyllistä elämää ja siihen kuulunutta pukeutumista ja käytöstä valvoi valtion ja kirkon lisäksi koko yhteisö. Ihmiset valvoivat toisiaan, koska henkilökohtainen synty miellettiin yhteisölliseksi asiaksi (Aalto 1996: 140–141, 175, Vahtola 2003: 142, Ylimaunu 2007: 75–76). Kaupungeissa ylellisyysasetuksia valvoivat virka-

miesten ohella kaupunkilaiset. Heitä rohkaistiin toistensa valvontaan ja ilmiantoihin lupaamalla ilmiantajalle palkkioksi osa tuomitun maksamista sakkorahoista. Useimmiten ilmiantojen kohteeksi joutuivat 1700-luvun alussa rahvaan naiset ja heistä juuri piiat. (Jahnsson 1904: 187, Ojala 2002: 42–44, Lamberg 2006: 50–51, 57–58, Lönnqvist 2008: 130–131.) Toisaalta se, että ylellisyysrikoksista tuomittiin useimmiten piikoja, kertoo mielestäni heidän osallisuudestaan säätyjaon kyseenalaistajana.

Kunniallisten naisten tuli välttää liian näyttäviä asuja, koska ne miellettiin synniksi. Säätyläisnaisille ylellisyys oli kuitenkin, asetusten sallimissa rajoissa, heidän yhteiskunnallisen asemansa vuoksi sallittua. (Korhonen 2009, Parland-von Essen 2010: 191, 198.) Ylellisyysasetukset määrittivät sekä säädyn että sukupuolen mukaista pukeutumista. Lainsäätäjät määräisivät, millainen oli kulloinkin sovelias asu sekä rahvaan että säätyläistön miehille ja naisille. Asetusten mukaan valmistettiin säätyläisnaisen ja -miehen mallipuvut, joiden mukaan räätälit ja ompelijattaret puolestaan valmistivat asiakkaidensa puvut. Heitä valvottiin, jotta valmistuneet vaatteet olivat asetusten mukaisia. Myös useimmiten kotioiloissa valmistetuille rahvaan vaatteille oli määrätty, millainen oli naisen ja miehen lainmukainen asu. (ks. esim. Asetuksen [1720–1733] suomennos 1733, Modée 1746, Asetuksen [26.6.1766] suomennos 1766, ks. myös Ek 1959, Pylkkänen 1982.)

Butlerin performanssiteoriaa tulkiten ylellisyysasetukset, mutta myös niiden valvonta olivat osa varhaismodernia ruotsalaista sukupuoli- ja luokkajärjestelmää. Sukupuolta ja luokkaa rakennettiin sekä lainsäädännöllä että sen valvonnalla jokapäiväisessä sosiaalisessa kanssakäymisessä. Ylellisyysasetusten valvontaan ja säädylliseen käytökseen liittyy olennaisena osana kanssakaupunkilaisten katse, jonka avulla omaa identiteettiä rakennettiin. Hille Koskela (2003:301) on todennut urbaanin esiintymisen olevan osa sukupuolistunutta katsetta nykyään, ja niin oli myös varhaismodernissa kaupungissa (Hunt 1996: 70, ks. myös Ylimaunu ym. 2014). Identiteetin rakentamiseen sosiaalisissa tilanteissa tarvittiin väistämättä myös toinen henkilö, jolle itseä esitettiin (Korhonen 2009: 155). Sama huomio koskee mielestäni sukupuolen lisäksi myös luokkaidentiteetin muodostumista.

Historioitsija Karin Sennefelt on tutkinut visuaalisia ja materiaalisia käytänteitä osana kaupungin sosiaalista järjestystä varhaismodernissa Tukholmassa. Hänen tutkimuksensa keskiössä on pukeutumiseen kohdennetun katseen merkitys sosiaalisen järjestyksen luomisessa. Sennefeltin mukaan on vaikuttavaa, kuinka ihmiset huomioivat toistensa pukeutumisen pienimpiä yksityiskohtia myöden. Esimerkiksi piikaa varkauksista syyttänyt porvari osasi syytöksissään luetella tarkasti

ne piiän vaatetuksen osat, joiden alkuperä oli hänestä epäilyttävä. Luettelossa tulivat mainituiksi muun muassa vihreä röijy, kaksi kultasormusta sekä liivin hopeahakaset. Varkauteen liittyvän tutkinnan aiheutti epätasapaino syytetyn henkilön, hänen käyttämänsä vaatetuksen ja siihen liittyvän esineistön sekä henkilön sosiaalisen statuksen välillä. Katsomalla toista, hänen vaatetustaan ja siihen liittyviä esineitä, arvioitiin henkilön sosiaalista asemaa. Ihanteena oli yhteisö, jossa ihmiset oli ulko-asun perusteella helppoa sijoittaa sosiaalisiin ryhmiin. Käytännössä näin ei kuitenkaan ollut, vaan vallinneesta pukeutumishierarkiasta huolimatta pukeutumiskäytännöt olivat jonkin verran joustavia. (Sennefelt 2015.) Myös tämä kertoo sekä varhaismodernissa ruotsalaisissa kaupungeissa käydyistä luokka-asemaneuvottelusta että vaatetuksen, erityisesti sen pienten yksityiskohtien, merkityksestä tuossa neuvottelussa.

Spencer-Woodin yhdessä harjoitetuksi vallaksi nimeämä kaupunkilaisten toisiinsa kohdistama valta ei koskenut ainoastaan ylellisyysasetusten valvontaa ja pukeutumista vaan myös laajemmin ihmisten käytöstä ja moraalista. Yhdessä harjoitetun vallan avulla ylläpidetty sosiaalinen kontrolli on aiemmassa tutkimuksessa yhdistetty muutoksessa olleeseen kaupunkiympäristöön ja modernisaatioon. Kaupungit kasvoivat, kaupankäynti kasvoi ja näin ollen myös kaupunkien väestö muuttui yhä kirjavammaksi, mikä herätti turvattomuuden tunnetta. Turvallisuuden tunnetta haluttiin lisätä epävirallisella valvonnalla, kuten juorupeileillä. (Ylimaunu ym. 2014.) Juorupelien käyttö oli siinä mielessä puhtaammin horisontaalista kuin ylellisyysasetusten valvonta, ettei niiden alkuperä ollut lain ja asetuksin määrättyä, kuten olivat ylellisyysasetukset. Ylellisyysasetuksia valvottiin kuitenkin samalla lailla horisontaalisesti, mahdollisesti jopa juorupeilien välityksellä, mikäli ne todella olivat Ruotsissa käytössä jo 1700-luvulla.

Eri materiaaleista valmistetut napit ja soljet voidaan periaatteessa yhdistää eri säätyihin (Vainio-Korhonen 1994: 271, White 2005, 2009a), mutta käytännössä jako ei ole näin yksinkertainen, vaan rahvaan pukeutumisessa lisääntyneet messinkinapit kelpasivat myös porvaristolle. Edullisista materiaaleista valmistettuja nappeja päällystettiin ja koristeltiin, jolloin halvoillakin asusteilla voitiin luoda muodikasta vaikutelmaa. (Artikkelit III & IV.) Samoin pukeutumiseen liittyvät esineryhmät yhdistetään usein tiettyihin säätyihin, mutta tämäkään jako ei ole käytännössä selkeä. Esimerkiksi nuuskarasiat mielletään usein aatelisten statusesineiksi (Vainio-Korhonen 1994: 271, Ilmakunnas 2009: 208–211), mutta tutkimusaineisto kertoo oululaisen puusepän omistaneen kaksi tinasta valmistettua nuuskarasiaa (Artikkeli III) ja hopeisen nuuskarasian omistaminen on ollut mahdollista myös oululaiselle piialle (Kuokkanen 2014). Näin ollen jalometalliset esineet ovat olleet

jossain määrin palvelijoiden saatavilla. Samasta ilmiöstä kertovat oululaisten piikojen perukirjoihin luetteloidut hopeiset jalkanapit ja messinkiset kengänsoljet. Toisaalta piikojen perukirjoihin on dokumentoitu myös tinaisia jalkanappeja ja solkia (Kuokkanen 2014), eli muodikkuus ei ollut aina esineen materiaalista riippuvainen.

Erityisesti 1700-luvulla muodissa olleet kengän- ja polvihousunsoljet olivat sekä Amerikassa että osassa Eurooppaa pääasiallisesti säätyläisesineitä (Mann & DiPaolo Loren 2001: 298, White 2005, 2009a), mutta käytännössä pukeutumisessa oli alueellisia eroja. Vaikka solkimuoti saapui Ruotsiin säätyläisten hopeisten ja harvakseltaan kultaisten solkien välityksellä, esineet omaksuttiin huokeamman hintaisista materiaaleista valmistettuina laajasti koko kansan vaatetukseen (Sirelius 1990/1915: 183, Jäfvert 1938: 64–68, Hazelius-Berg 1952: 102, Kaukonen 1985: 91, Vainio-Korhonen 1994: 271, Lehtinen & Sihvo 2005: 263). Suurin osa tutkimusaineiston soljista on valmistettu kuparista, mutta aineisto sisältää myös raudasta sekä lyijyseoksesta valmistettuja solkia, joista osa on hienosti koristeltuja vaatesolkia. Perukirjat kertovat myös teräksisistä soljista. (Artikkelit I–IV, Kuokkanen 2010, Kuokkanen ym. 2012.) Edullisista materiaaleista valmistetut soljet saattoivat siis olla näyttäviä. Niin näyttäviä, että ne ovat päätyneet Wacklinin tarinoihin saakka. Koskenlaskija Pikkaraisen kesäjuhlapuvun liivissä oli teräsnapit ja hatussaan hänellä oli

”kirikkaaksi kiillotettu terässolki, joka välkkyi päivänäteissä”. (Wacklin 1989/1844–1845: 32.)

Vaikka muoti käsitettiin varhaismodernissa maailmassa säätyläisten yksinoikeudeksi (ks. esim. Lönnqvist 1978, Pylkkänen 1982, Kaukonen 1985, Hunt 1996, Goodwin 1999), siitä tihkui jatkuvasti yksityiskohtia rahvaan pukeutumiseen. Mistä tämä kertoo, mitä muoti oikeastaan tarkoittaa? Muodin lukuisista määritelmistä yksinkertaisin ja usein käytetty on kuvaus muodista dualistisena sosiaalisena prosessina, jossa ihmiset muodostava kaksi ryhmää, joista alempi haluaisi muun muassa pukeutumisensa avulla olla osa ylempää ryhmää (ks. esim. Simmel 1986, Lönnqvist 2008). Historioitsija Beverly Lemiren (1990) mukaan 1700-luvun pukeutuminen voidaan nähdä samanlaisena dualistisena mallina; ylemmillä sosiaalisilla ryhmillä oli rahaa hankkia uusia muodikkaita tuotteita siinä missä alemmat ryhmät joutuivat kierrättämään. Historioitsija John Styles (2007) on puolestaan 1700-luvun englantilaista pukeutumista käsittelevässä tutkimuksessaan kritisoinut sekä edellä esitettyä muodin määritelmää että Lemiren ajatusta siitä, millaiset pukeutumiseen liittyvät esineet olivat kenenkin saatavilla. Hänen mukaansa kaikki

muodikkaat tuotteet eivät olleet kalliita, vaan säästämällä ne olivat mahdollisia myös köyhille. Näin oli myös Oulussa (Artikkelit III & IV, Kuokkanen 2014).

Mielestäni voidaan pohtia, missä määrin eri materiaalit, tässä tapauksessa metallit, ovat lopulta säätyisidonnaisia. Sekä artikkeleissa III ja IV saatujen tulosten että aiemman tutkimuksen perusteella voidaan mielestäni todeta materiaalien säätyisidonnaisuuden olevan aiemmassa tutkimuksessa ylikorostunutta. Säädyn sijasta olennaisempaa oli luokka, johon henkilö pystyi statuksensa kautta vaikuttamaan. Luokkaan vaikuttivat säädyn lisäksi yhä enenevässä määrin sekä henkilökohtainen status että taloudellinen asema. Statuksen ja varallisuuden kasvaneesta merkityksestä varhaismodernissa kaupunkiyhteisöissä kertoo porvariston sosiaalisen aseman nousu (ks. esim. Karonen 2009: 23, Åström 2013: 8). Varallisuuden avulla oli mahdollista rikkoa säätyrajoja (Kaartinen 2006: 23). Ilmiötä kuvaa se, että 1800-luvun alun Viipurin kaupunkiyhteisöä tutkinut historioitsija Piia Einonen (2013) puhuu ”kauppiassäädystä”. Hän kuitenkin huomauttaa porvariston sisäisestä kerrostuneisuudesta. Porvaristo koostui useista niin taloudelliselta kuin sosiaaliselta asemaltaankin toisistaan poikkeavista ryhmistä, kuten käsityöläisistä sekä eri alojen kauppiaista. Näin oli myös Oulussa, jossa johtavan porvariston muodostivat 1700-luvulla Halilan mukaan suurkauppiat, tervaporvarit ja laivanvarustajat. Lisäksi kaupungissa toimi muun muassa kauppiaita sekä ruokatavara- ja rihkamauppiaita. Käsityöläiset jaettiin kahteen ryhmään: tavallisiin käsityöläisiin ja manufakturisteihin. Ensiksi mainittuun ryhmään kuuluivat muun muassa kuparisepät ja kuparinvalajat, jälkimmäiseen värjärit ja maalarit. (Halila 1953: 311–312, 382–383.)

Luokan käsitettä varhaismodernia yhdysvaltalaisia aineistoa käsitelleissä tutkimuksissa pohtineet arkeologit Laurie A. Wilkie, Kevin M. Bartoy ja Louann Wurst ovat todenneet luokassa olevan kyse henkilökohtaisista valinnoista ja itse-määrittelystä, eli kyseessä on muuttuva käsite, johon henkilö voi tietyissä määrin itse vaikuttaa (Wilkie & Bartoy 2000: 749, 754, Wurst 2006: 193–194). Nämä havainnot ovat mielestäni sovellettavissa tämän tutkimuksen aineistoon. Neuvotteluvaraman olemassaolo luokan muodostumisessa voidaan nähdä merkinä keskiluokan alkavasta muodostumisesta jo varhaismodernissa Oulussa. Verhojen avulla luotua mentaalista rajaa ja verhoja esineenä, samoin kuin muita sisustukseen liittyviä tekstiilejä, kuten pöytä- ja lautasliinoja, voidaan pitää merkinä kehittymässä olleesta keskiluokkaisesta identiteetistä (Ylimaunu ym. 2009, Herva ym. 2011). Samalla tavoin säätyrajojen rikkomisen esineiden avulla voidaan mielestäni nähdä osana keskiluokkaisen identiteetin kehittymistä. Materiaalisen kulttuurin avulla sekä luo-

tiin että rikottiin rajoja. Butlerin performanssiteoriaa tulkiten molemmissa tapauksissa oli kyse luokan rakentamisesta. Laajempaan ilmiönä keskiluokan nousu liittyy modernisaatioprosessiin, kurin ja järjestyksen aikakauden vaihtumiseen vapauden ajaksi. Vaikka vapauden aika ei ole koko vuosisataa erityisen hyvin kuvaava käsite, kuvaa se jossain määrin osuvasti vuosisadan mittaan tapahtunutta yhteiskunnan alamaisiinsa kohdistaman kontrollin laskua (ks. myös Ylimaunu ym. 2014: 15).

Styles (2007) on kritisoinut ihmisten jakamista ylä- ja alaluokkaan, koska tällaisessa jaottelussa unohdetaan säätyjen välimaastoon sijoittuneet ihmiset, joita oli käytännössä suurin osa väestöstä. Tällainen jaottelu johtaa myös ryhmien käsitteeseen homogeenisena kokonaisuutena, vaikka saman ryhmän sisällä voitiin pukeutua monella tapaa. Edellä esiteltyjen tutkimustulosten perusteella voidaan mielestäni jossain määrin kyseenalaistaa suomalaisessa varhaismodernia pukeutumista käsittelevässä tutkimuksessa vallitseva jako rahvaaseen ja säätyläisiin. Pienten esineiden tutkimuksessa on aiemmin jäänyt valtava määrä tietoa saavuttamatta, koska esineryhmiä on käsitelty liian suurina kokonaisuuksina. Sama ilmiö koskee ihmisryhmien käsittelyä liian suurina kokonaisuuksina.

Oulussa suurin osa asukkaista oli säätyläistöön kuulumatonta väestöä. Vaikka he eivät olleet säätyläisiä, kaupunkilaisväestön kutsuminen rahvaaksi arveluttaa, koska varhaismodernia suomalaista pukeutumista koskevassa tutkimuksessa rahvaalla tarkoitetaan usein maalaisrahvasta. Rahvas käsitteenä pitää sisällään suuren joukon ihmisiä, joiden luokka-asema erosi toisistaan merkittävästi. On myös mahdollista, että yksi identiteetin osatekijä, kaupunkilaisuus, näkyi pukeutumisessa yhdistäen rahvasta ja säätyläisiä. Kaupunkilaisrahvaan pukeutumisesta on olemassa vain vähän tietoa, minkä lisäksi esimerkiksi piit olivat statukseltaan selkeästi ryhmien välissä. Heidän asemaansa vaikutti heidän sukupuolensa lisäksi heidän syntyperänsä, ammattitaitonsa, palveluspaikkansa ja tehtävänsä siellä (Manninen 1984, Rahikainen 2006: 19–20, Vainio-Korhonen 2006: 112–113). Heidät koettiin kuuluviksi osaksi taloa jossa he työskentelivät, osittain myös talonväen säätyyn kuuluviksi.

Vaikka aiemmassakin tutkimuksessa on huomioitu, että säätyjen väliset raja-aidat madaltuivat 1700-luvun aikana, osin jo 1600-luvun lopulla (ks. esim. Carlsson 1962, Wirilander 1974, Karonen 2009, Granqvist & Gustafsson 2013), on mielestäni syytä keskustella lisää siitä, keitä kaikkia tuo raja-aitojen madaltuminen koski. Muodostumassa olleen keskiluokan on aiemmassa tutkimuksessa käsitelty

koostuvan lähinnä osasta aatelista²³ ja porvaristoa (Carlsson 1962, Kaartinen 2006, Karonen 2009, Koskinen 2012). Aiemmin esittämäni perusteella kohti keskiluokkaa kurkotti varhaismodernissa kaupungissa myös osa rahvaasta.

Pienillä yksityiskohdilla tehtyjen rajanylitysten lisäksi kuvaa jäykästä säätyjärjestelmästä horjuttaa pukeutumisen tilannesidonaisuus (Artikkeli III). Säätyläisten pukeutumista määrittä heidän oikeutensa käyttää muotipukua, mutta sekä säätyläisillä että hyvin toimeen tulleella rahvaalla oli erikseen asut arkeen ja juhlaan. Juhlalilaisuuksia ja muita näyttäytymisiä varten hankittujen muotipukujen lisäksi heidän vaatekaappinsa sisälsivät arkiasuja, jotka eivät välttämättä eronneet kovin paljoa tavallisen rahvaan käyttämistä vaatteista (Pylkkänen 1982, Kuokkanen 2014: 67–73). Rahvaan puvut jaettiin käyttötarkoituksen mukaan kirkko- eli yleisiin juhla-vaatteisiin, kotona käytettäviin pyhävaatteisiin sekä tavallisiin arkivaatteisiin, joita ei ollut tarkoitettu muille näytettäväksi (Lönngqvist 1978: 74–75, Kaukonen 1985: 14–18).

Kuvaa pukeutumisen tilannesidonaisuudesta varhaismodernissa Oulussa vahvistavat Sara Wacklinin muistelmat. 1700-luvun lopun ja 1800-luvun alun Oulusta kertovissa tarinoissa hienot pukukuvaukset liittyvät aina eritystilanteisiin, kuten vierailuihin, häihin tai hautajaisiin (Wacklin 1989/1844–1845). Samaa viestiä välittää Halilan (1953: 656) kuvaus kauppiaiden pukeutumisesta 1700-luvun Oulussa. Hänen mukaansa heillä oli tapana pukeutua arjessa yksinkertaisesti, ”*useasti kaiketi maakunnan tavallista vaatepartta*” noudattaen, mutta juhlissa kuin oikeat porvarit. Tilannesidonaisuuden lisäksi kuvauksessa tulee esiin ero kauppiaiden ja porvarien välillä.

Yhdysvaltalaisten arkeologien kuvaus vastaavasta ilmiöstä Amerikassa kertoo, että kyseessä oli laajalle levinnyt ilmiö. Rob Mannin ja Diana DiPaolo Lorenin esimerkkitapauksessa Ranskan siirtomaasta Madame de La Tour du Pin käytti jokapäiväisessä elämässään vaatimattomia, kyseiseen sosiaaliseen kontekstiin sopineita vaatteita. Mutta tietyissä tilanteissa, joissa oli tarpeen viestittää pukeutumisella kuulumista Ranskan eliittiin, hänen pukeutumisensa oli tilanteen mukaista. (Mann & Di PaoloLoren 2001: 295–298.)

²³ Osa aatelista tarkoittaa asemaltaan aateliston ja papiston välille sijoittuvaa säätyläistöä, jolla ei ollut aatelistarvoa, kuten lääkäreitä ja siviilivirkamiehiä.

5.3.3 Kaivaus- ja perukirja-aineistot kertovat erilaista tarinaa

Yksi tämän tutkimuksen lähtökohtaisista tavoitteista oli yhdistää työssä kahta erilaista esinetutkimuksen lähderyhmää Suomessa ennen hyödyntämättömällä tavalla. Esine- ja dokumentaarisen aineiston kanssa työskennellessäni havaitsin toisaalta sekä lähdeaineistojen yhdistämisen potentiaalin että toisaalta kahden aineistotyyppin käsittelyyn liittyvät rajoitukset. Tärkein perukirja- ja esinemateriaalin hyödyntämistä samassa tutkimuksessa koskeva havainto oli, kuinka arkeologinen ja historiallinen materiaali erikseen tulkittuina antavat tutkittavasta ilmiöstä erilaisen kuvan, kun taas yhdessä tulkittuina tarinasta muodostuu kokonaisempi (Artikkeli IV).

Kaivausmateriaalin ja perukirjojen tarjoamat tiedot täydentävät toisiaan. Artikkelissa IV käsitelty Pikisaaren esinemateriaali sisältää paljon kupariseoksisia nappoja sekä useita solkia, jotka on kaikki valmistettu kupariseoksesta. Nappoja löytyy jonkin verran myös Virastotalon, NMKY:n tontin ja Oulun tuomiokirkon kokonaisuuksista, eli ne eivät ole harvinaisia esineitä varhaismoderneissa kaivauskontesteissa. Perukirjoissa napit ja soljet sen sijaan ovat harvinaisia esineitä ja mikäli ne on dokumentoitu jäämistöön, ovat ne olleet yleisimmin hopeisia. Perukirjojen kiinnittimet ovat olleet omistajiensa arvokkaimpia esineitä, kun taas kaivauksilta peräisin olevat kiinnittimet kertovat ihmisten jokapäiväisestä vaateuksesta. Näiden kahden lähderyhmän yhdistävä tekijä ovat teurastajan, kauppiaan ja porvarin jäämistöihin luetteloidut messinkinapit. Kuparisekoitenapit olivat suosittuja, mutta sen verran edullisia, etteivät ne yleensä tulleet dokumentoiduiksi. Tähän on kaksi syytä: jalometalliset esineet dokumentoitiin arvokkuutensa vuoksi todennäköisimmin ja niitä omistivat henkilöt, joiden perunkirjoitus todennäköisimmin suoritettiin. Vaikka perunkirjoituksen toimittaminen oli tullut lakisääteiseksi vuonna 1734, perunkirjoitus suoritettiin edelleen sitä todennäköisemmin, mitä varakkaampi vainaja oli. Tästä huolimatta perunkirjoitusten määrä kasvoi kaikkien kaupunkilaisten keskuudessa. Näin tulivat dokumentoiduiksi myös edellä mainitut messinkinapit, mikä on monessa mielessä merkityksellinen havainto. Ne kertovat kaivausaineistosta peräisin olevien nappien ohella muiden kuin jalometallisten nappien käytön lisääntymisestä, mutta ennen kaikkea yhdistävät rahvaan lisääntyneen nappien käytön porvaristoon ja iduillaan olleeseen keskiluokan muodostumiseen.

Näiden messinkinappien löytyminen perukirjoista vaati alkuperäisten asiakirjojen tutkimista, minkä vuoksi on mielestäni aiheellista pohtia tässä yhteydessä alkuperäisen perukirja-aineiston hyödyntämistä historiallisen ajan arkeologiassa. Vaikka historiallisen ajan arkeologiaan perehtyneen tutkijan ei periaatteessa tarvitse hallita arkeologian metodien lisäksi myös historian tutkimuksen metodeita, on

sekä alkuperäisten lähteiden tutkiminen että tulkinta käytännössä mahdotonta ilman jonkinlaista perehtymistä historian tutkimuksen metodologiaan. Toki on huomattava, että havaintoni koskee ainoastaan pukututkimusta. Se, ettei perukirja-aineistoa ole suomalaisen arkeologian piirissä aiemmin hyödynnetty pukututkimuksessa, voi johtua osittain sen käyttöön liittyvistä haasteista. Missä määrin arkeologin on hallittava myös historiallista lähdeaineistoa ja sen metodologiaa, riippuu tutkimuksen aihepiiristä, mutta kahden lähderyhmän käytön haastavuus korostuu pukeutumisen tutkimuksessa. Käytännössä vaadettua ei voi tutkia jo julkaistuista perukirjoista, jolloin on välttämätöntä hakeutua alkuperäisten lähteiden äärelle. Sekä kaivausmateriaalin että alkuperäisen asiakirja-aineiston yhdistäminen samassa tutkimuksessa tuplaa tutkimusmateriaalin määrän ja näin ollen myös sen tutkimiseen käytetyn ajan.

Koska tämän tutkimuksen pääpaino on arkeologisessa esinemateriaalissa, jäi perukirja-aineiston hyödyntäminen työekonomisista syistä alkuperäistä suunnitelmaa pienempään osaan. Tutkimuskysymysten kannalta artikkelin IV otanta on riittävä, mutta perukirja-aineiston avulla pystyttäisiin vastaamaan myös lukuisiin muihin pukeutumista ja identiteettiä koskeviin kysymyksiin. Herääkin siis kysymys, onko yhden tutkijan hallittava kaksi lähdeaineistoa vai olisiko joissain tapauksissa kenties järkevämpi yhdistää voimavaroja kahden tieteenalan, tässä tapauksessa historian ja arkeologian välillä. Toisaalta aidosti monitieteinen tutkimus on eri asia kuin historiallisen ajan arkeologian tutkimus. Itse koen kahden lähdeaineiston parissa työskentelyn olleen haastavaa mutta samalla myös antoisaa avatessaan uusia näkökulmia historiallisen ajan pukututkimukseen. Varhaismodernia pukeutumista tutkivalle arkeologille kahden lähdeaineiston hallinta on siis suureksi hyödyksi, mutta varhaismodernin pukututkimuksen kentällä löytyy tilaa myös monitieteiselle tutkimukselle.

5.3.4 Yhteenveto

Tässä luvussa olen vastannut tutkimuskysymyksiin identiteetin esittämisestä ja tuottamisesta pukeutumisella, ruumiillisten käytänteiden merkityksestä identiteetin muodostumisessa sekä lainsäädännön, kirkon ja sosiaalisten normien vaikutuksesta pukeutumiseen. Vaikka luvun pääasiallinen tarkoitus on ollut pohtia pukeutumista osana luokkaidentiteettiä, kytkeytyvät luokka- ja sukupuoli-identiteetti niin voimakkaasti yhteen, että luvussa tulee esiin myös sukupuolen vaikutus pukeutumiseen.

Yksi tärkeimmistä tutkimustuloksista on havainto ihmisten mahdollisuudesta kyseenalaistaa säätyrajat. Vaikka tutkimusaineisto kertoo säätyrajojen olemassaolosta, kertoo se myös niiden ylittämisestä ja ihmisten mahdollisuudesta neuvotella omasta luokka-asemastaan. Pukeutumisessa rajoja oli mahdollisuus ylittää pukujen kiinnittimillä. Eri materiaaleista valmistetut napit ja soljet ovat periaatteessa hyvinkin säätysidonnaisia, mutta käytännössä asiat olivat toisin. Käytännössä samoista materiaaleista valmistettuja esineitä saattoivat käyttää sekä rahvas että säätyläiset. Avain pukeutumiseen ei ollut henkilön sääty, vaan hänen luokkansa, johon oli mahdollista statuksen kautta itse vaikuttaa. Merkittävässä asemassa raja-aitojen ylittämisessä olivat säätyjen välimaastoon sijoittuneet ihmiset, kuten palvelijat. Erityisesti jako säätyläisiin ja rahvaaseen, mutta myös jako aatelistoon, papistoon, porvaristoon ja talonpoikiin, homogenisoi kutakin ryhmää, sillä variaatiota oli paitsi ryhmien välillä myös niiden sisällä.

Ihmisten pukeutumista ohjattiin ylellisyysasetuksilla, joissa kerrottiin, millaisiin vaatteisiin ihmisten oli sukupuolensa ja asemansa perusteella pukeuduttava. Asetuksiin reagoiminen ei ollut vain ylhäältä päin tulevien määräysten noudattamista. Kuparinappien runsas määrä kertoo sekä ylellisyysasetusten noudattamisesta että vastustamisesta: Nappien määrän lisääntyminen kertoo merkantilistisen politiikan onnistumisesta, koska sillä kannustettiin tuottamaan ja käyttämään kotimaisia, muita kuin jalometallisia nappeja. Toisaalta nappien määrän lisääntyminen kertoo myös ylellisyysasetusten vastustuksesta: kirkon mielestä kaikki metallinapit olivat rahvaalle sopimattomia. Tässä pienessä vaatetuksen yksityiskohdassa tulee hyvin esiin vallinnut ristiriitaisuusien aika. Vaikka kruunu ja kirkko olivat samalla asialla valvomassa kansalaisten moraalialia, käytännössä niiden ohjeet pukeutumisen suhteen olivat osin ristiriitaiset. Ristiriitaista oli myös ylellisyysasetusten valvonta, jossa normit vaihtelivat henkilön sukupuolen ja aseman mukaan. Sukupuoli- ja luokkaidentiteettejä rakennettiin pukeutumisella ja niihin liittyvällä valvonnalla, johon koko yhteisö osallistui.

Arkeologinen ja historiallinen materiaali erikseen tulkittuina antoivat tutkittavasta ilmiöstä toisistaan poikkeavan kuvan, kun taas yhdessä tulkittuina tarinasta on muodostunut kokonainen. Jotta oli mahdollista saavuttaa tieto siitä, kuka esineitä on käyttänyt, oli välttämätöntä tutkia sekä arkeologista että historiallista materiaalia. Arkeologista materiaalia oli tutkimuksessani paljon, kun taas perukirjoista merkintöjä kiinnittimistä löytyi vain vähän. Erityisesti esineiden käyttäjiä tutkittaessa historiallinen materiaali yhdessä tutkimuskirjallisuuden kanssa avasi arkeologisen materiaalin kohdalla mahdollisuuden pohtia käyttäjien luokkaa ja sukupuolta.

Toki se oli ollut mahdollista myös pelkän arkeologisen aineiston perusteella, mutta huomattavasti suppeammassa mittakaavassa.

6 Johtopäätökset

Artikkeleissa saatujen tutkimustulosten ja tämän yhteenveto-osan pohdintojen järjestäminen luvuiksi ja kappaleiksi on ollut haastavaa. Pääasiallisesti on kuitenkin ollut kyse positiivisesta ongelmasta; vastaukset tutkimuskysymyksiin kietoutuvat tiiviisti toisiinsa. Ainoa jossain määrin erillinen kokonaisuus on metodologinen kysymys: Kuinka sukupuolta on mahdollista tutkia varhaismodernista suomalaisesta löytöaineistosta? Tässä tutkimuksessa liikkeelle lähdettiin esineiden käytöstä, nimenomaan siitä, kuka esineitä on käyttänyt. Tärkein havainto oli, että kiinnittimien käyttöä tutkimalla on suuressa osassa tapauksista lähes mahdotonta selvittää, onko esine ollut naisen vai miehen käytössä. Esineiden sukupuolittuneisuus ei ole kuitenkaan ainoastaan niiden käyttöä, vaan esineen elinkaareen liittyy useita vaiheita sen valmistuksesta alkaen. Jo tässä tutkimuksessa on pohdittu esineiden sukupuolittuneisuutta sekä niiden käytön että myös niiden valmistuksen ja kaupan kannalta, mutta tulevassa tutkimuksessa antoisa ja vielä paljolti tutkimaton näkökulma arkeologian alalla on juuri sukupuoleen liittyvien kysymysten yhdistäminen valmistukseen ja kauppaan.

Selvitettäessä esineiden käyttäjiin liittyviä kysymyksiä apuun tulevat historialliset lähteet. Esineiden ja asiakirjalähteiden yhdistäminen samassa tutkimuksessa tuo eteen lukuisia haasteita, mutta tarjoaa sitäkin enemmän mahdollisuuksia. Eriksen tutkittuina kaivausaineistot ja perukirjat antavat hyvin erilaisen kuvan kiinnittimien käytöstä varhaismodernissa Oulussa, mutta yhdessä tulkittuina ilmiö näyttää laajemmassa kehyksessä. Näin saadaan mukaan sekä arjessa eniten käytetyt kaivauksilta esiin tulevat esineet että hinnaltaan arvokkaimmat perukirjoihin huolellisimmin dokumentoidut esineet. Alkuperäisiä asiakirjoja käytettäessä päästään kiinni lähderyhmiä yhdistäviin esineisiin eli arvoltaan jalometallisia kiinnittimiä vaatimattomampiin esineisiin. Vaikka esineiden käyttäjien tutkiminen on kaivausaineistojen perusteella haastavaa, antaa kirjallisten lähteiden ja konkreettisen esinemateriaalin yhdistäminen laajemman mahdollisuuden pohtia sukupuolisuuteen ja luokkaan liittyviä kysymyksiä myös kaivausaineistojen kohdalla. Suuntaamalla katse pieniin pukeutumiseen liittyviin esineisiin voidaan peilata laajempien ilmiöiden vaikutusta ihmisiin henkilökohtaisella tasolla.

Kuinka pukeutumisella esitettiin ja tuotettiin identiteettiä 1600–1800-lukujen Oulussa? Erityisen tarkastelun kohteena tässä tutkimuksessa ovat sukupuoli- ja luokkaidentiteetti. Kuinka ihmiset ilmensivät itseään ja statustaan pukeutumisellaan ja siihen liittyvällä esineistöllä? Millainen oli ruumiillisten käytänteiden kuten

pukeutumisen merkitys luokkaidentiteetin muodostumisessa? Oliko säätyjärjestelmän vallitessa mahdollista neuvotella paikastaan yhteisössä? Edellä luetellut kysymykset kietoutuvat tiiviisti yhteen pukeutumiseen liittyvään lainsäädäntöön, kirkkoon ja sosiaalisiin normeihin pureutuneiden kysymysten kanssa. Vallinneesta lainsäädännöstä huolimatta ihmisten mahdollisuus ilmaista itseään pukeutumisellaan ei ollut sidoksissa ainoastaan henkilön säätyyn ja sukupuoleen, vaan luokka-asemaan vaikuttivat myös taloudellinen asema, ikä ja ammatti. Vaikka säätyrajat olivat olemassa ja ovat näkyvillä tutkimusaineistossa, aineisto kertoo myös säätyrajojen ylityksistä ja mahdollisuudesta neuvotella omasta luokka-asemasta yhteisössä. Neuvottelua käytiin ja rajanylityksiä tehtiin juuri pienillä pukeutumiseen liittyvillä esineillä sekä tilannesidonnaisuudella. Yksi tapa luokitella väestöä varhaismodernissa Ruotsissa on jakaa se säätyläisiin ja rahvaaseen. Rajanylitykset kertovat kuitenkin tuon jaon alkavasta murtumisesta. Oulu oli kauppakaupunki, jonka väestö muodostui suurelta osin työläisistä, joista osa kuului orastavaan keskiluokkaan. Heterogeeninen työläisjoukko murtaa käsitystä yhtenäisestä rahvaasta. Ei rahvas eikä mikään muukaan väestöryhmä ollut yhdenmukainen. Avainasemassa säätyjen välisten raja-aitojen ylittämässä olivat säätyjen väliin jäävät ihmiset.

Vallinneesta lainsäädännöstä tärkeimmäksi tarkasteltavaksi ilmiöksi ovat tässä tutkimuksessa valikoituneet ylellisyysasetukset, koska niiden vaikutus pukeutumiseen oli merkittävä. Vaikutus ei ollut pelkästään lainsäädännön määrittämää toimintaa, vaan ylellisyysasetusten ja pukeutumisen suhde sisältää useita vallankäytön muotoja. Tutkimusaineisto kertoo sekä ylellisyysasetusten noudattamisesta että vastustamisesta. Elämä varhaismodernissa maailmassa oli monella tapaa säädelyä sekä kruunun että kirkon toimesta. Ylellisyysasetukset olivat lähtöisin kruunun harjoittamasta merkantilismista, mutta koska niiden rikkominen miellettiin synniksi, valvoivat niiden toteutumista niin kirkko, kruunu kuin koko yhteisö. Jo asetukset itsessään, mutta myös niiden valvonta oli sekä sukupuoli- että luokkasidonnaista.

Ylellisyysasetukset ja ihmisten suhtautuminen niihin kertovat muutoksesta 1700-luvun maailmankuvassa. Kruunu ja kirkko olivat suhtautuneet aiemmin samalla tavoin siihen, millainen oli soveliaista pukeutumista, mutta 1700-luvulla niiden näkemys ei ollut enää täysin yhdenmukainen. Merkantilistisessa innossaan kruunu sekä asetti ylellisyysasetuksia että toisaalla kauppaan liittyvällä lainsäädännöllä sääti lakeja, joiden käytännön vaikutus oli ylellisyysasetusten vastainen. Kirkon näkemys soveliaasta pukeutumisesta ei muuttunut kruunun häilyvyydestä huolimatta. Kuitenkin myös kirkon piirissä tapahtui muutoksia. 1700-luvulla käsitys säätyjärjestelmän pysyvyydestä horjui ja 1600-luvun voimakkaana vallinnut puh-

dasoppisuuden aika oli jäämässä taakse. Yksi valistuksen ajatuksia oli kirkkoa vastaan kohdistunut kritiikki. Kritisoitiin ajatusta kaiken pysyvyydestä ja muuttumattomuudesta. Ihminen alettiin käsittää omaksi yksilökseen, mikä liittyi käynnissä olleeseen modernisaatioprosessiin.

Lähderyhmänä historiallisia dokumentteja käytetään edelleen kohtalaisen vähän suomalaisessa arkeologisessa tutkimuksessa, erityisesti vaatetuksen tutkimuksessa. Kirjallisista lähteistä perukirjoja on mahdollista hyödyntää pukeutumista tutkittaessa useilla ennen hyödyntämättömillä tavoilla. Yksi näistä mahdollisuuksista on käyttää perukirjoja lähteenä tekstiilien tutkimuksessa, jolloin varhaismoderniin vaatetukseen avautuu kokonaan uusi katsantokanta. Tutkimista riittää myös pienissä pukeutumiseen liittyvissä esineissä. Solkien, neulojen ja hakasten osalta tarvitaan lisää aivan perustutkimusta. Laajemmin tarvitaan mielestäni lisää keskustelua siitä, miten kaivaustyypit vaikuttaa löydettyyn esineistöön ja millaisia tutkimuskysymyksiä sille on näin ollen mahdollista esittää.

Lähteet ja kirjallisuus

Arkistolähteet

OULUN MAAKUNTA-ARKISTO (OMA), Oulu

Oulun kaupungin raastuvanoikeuden arkisto, Perukirjat 1760–1780 ja 1792.

Painamattomat lähteet

- Alatarvas K, Arminen K, Lipponen S (2003) Oulun Pikisaaren pikiruukki: teollisuusarkeologinen koekaivaus. Kaivausraportti. Oulu, Oulun yliopisto.
- Herva V-P (2006) Oulu, Pikisaari, Historiallisen ajan kaivaustutkimus 15.–26.5.2006. Kaivausraportti. Oulu, Oulun yliopisto.
- Hyttinen M (2006) Oulu, Pokkisentörmä. Kunnallisteknisten töiden arkeologinen valvonta Pokkisentörmällä sekä Linnankadulla 15.5.–25.8.2006 ja 18.–20.9.2006. Museovirasto, Rakennushistorian osasto, Valvontaraportti.
- Hyttinen M & Oikarinen T (2008) Oulu, virastotalo 1/7/4 (VIRTA-07). Kaupunkiarkeologinen seuranta ja hirsikehikon R19 pelastuskaivaus 9.8.–12.9.2007. Museovirasto, Rakennushistorian osasto, Kaivausraportti.
- Hyttinen M (2012) Oulu Pikisaari, Pikisaarentie 12, tontit 7–11. Teollisuusarkeologinen kaivaus 12.9.–4.11.2011 ja arkeologinen valvonta 18.6.–29.6.2012. Tutkimusraportti. Helsinki, Museovirasto.
- Ikonen T & Mökkönen (2002) Oulu-Uleåborg. Kaupunkiarkeologinen inventointi 2002. Vaasa- ja suurvalta-ajan kaupunkiarkeologinen inventointiprojekti. Museovirasto, Rakennushistorian osasto, Inventointiraportti.
- Kallio T (2004) Oulu, Byströmin talo. Museovirasto, Rakennushistorian osasto, Kaivausraportti.
- Kallio T (2005) Oulu, Oulun kadut. Oikokatu, Kajaaninkatu, Torikatu, Ojakatu, Saaristonkatu, Franzenin puisto. Katutöiden arkeologinen valvonta. Museovirasto, Rakennushistorian osasto, Valvontaraportti.
- Kallio T (2007) Oulu, Virastotalo. Kaupunkiarkeologinen pelastuskaivaus 3.7.–28.7.2006. Museovirasto, Rakennushistorian osasto, Kaivausraportti.
- Kallio-Seppä T (2007) Oulu, Lyseo, 1/11/1, Kaupunkiarkeologinen koekaivaus 27.4.–21.5.2007. Museovirasto, Rakennushistorian osasto, Kaivausraportti.
- Kehusmaa A (1997) Oulun Tuomiokirkon kaivaukset 1996. Museovirasto, Rakennushistorian osasto, Kaivauskertomus.
- Lipponen S (2004) Oulu, Virastotalo. Kaupunkiarkeologinen koekaivaus 28.6.–9.7.2004. Museovirasto, Rakennushistorian osasto, Kaivausraportti.
- Maijanen H (2003) Oulu, Franzenin puisto. Kaupunkiarkeologiset koekaivaukset. Museovirasto, Rakennushistorian osasto, Kaivausraportti. Museovirasto, Rakennushistorian osasto, Kaivausraportti.

- Mäkivuoti M & Mäkivuoti K (1990) Oulu, NMKY:n tontin kaivaus, kortteli N:O 24 1986–1987 (OMP-86, INS-87). Kaupunkiarkeologinen tutkimus. Museoviraston rakennushistorian toimisto, Pohjois-Pohjanmaan museo & Oulun yliopiston historian laitos. Kaivauskertomus.
- Oikarinen T (2008) Oulu, virastotalo 1/7/4 (VIRTA-07). Kaupunkiarkeologinen pelastuskaivaus 12.4.–25.5.2007. Museovirasto, Rakennushistorian osasto, Kaivausraportti.
- Sarkkinen M & Kehusmaa A (2002) Oulun tuomiokirkon kirkkotarhasta. Arkeologinen tutkimuskertomus vuodelta 2002. Oulun ev.lut.seurakuntayhtymä ja Museoviraston rakennushistorian osasto, raportti.
- Ylimaunu T (2008) Oulun Pikisaaren kaivaustutkimukset vuonna 2007. Kaivausraportti. Oulu, Oulun yliopisto.

Painetut lähteet

- Acerbi G (1802) Travels through Sweden, Finland, and Lapland to the North Cape in the years 1798 and 1799. Vol I. London, Joseph Mawman.
- Clarke ED (1838) Travels in various countries of Scandinavia; including Denmark, Sweden, Norway, Lapland and Finland. Vol I. London, Cadell T & Davies W.
- Modée RG (1742) Utdrag utur alle ifrån den 7. Decemb. 1718 utkomne publique handlingar, placater, förordningar, resolutioner och publicationer, som riksens styrsel samt inwärtens hushållning och författningar i gemen, jämwål ock Stockholms stad i synnerhet angå; med nödige citationer af alle paralel-stellen Del 1 til år 1730. Stockholm, Griefing.
- Modée RG (1746) Utdrag utur alle ifrån 1729 års slut utkomne publique handlingar, placater, förordningar, resolutioner och publicationer, som riksens styrsel samt inwärtens hushållning och författningar i gemen, jämwål ock Stockholms stad i synnerhet angå; med nödige citationer af alle paralel-ställen. Andra delen til år 1740. Stockholm, Griefing.
- Modée RG (1761) Utdrag utur alle ifrån 1754 års slut utkomne publique handlingar, placater, förordningar, resolutioner och publicationer, som riksens styrsel samt inwärtens hushållning ock författningar igemen, jämwål ock Stockholms stad i synnerhet angå ; med et fullkomligt orda-register öfwer dez innehåll [...] sjette delen, til 1758 års slut. Stockholm, Griefing.
- Modée RG (1774) Utdrag utur alle ifrån 1764 års slut utkomne publique handlingar, placater, förordningar, resolutioner och publicationer, som riksens styrsel samt inwärtens hushållning och författningar i gemen, jämwål och Stockholms stad i synnerhet angå; med ett fullkomligt ordregister öfwer des innehåll [...] åttonde delen, til 1767 års slut. Stockholm, Griefing.
- Utdrag utur alle ifrån 1749 års slut utkomne publique handlingar, placater, förordningar, resolutioner och publicationer, som riksens styrsel samt inwärtens hushållning och författningar i gemen, jämwål ock Stockholms stad i synnerhet angå ; med nödige citationer af alle parallelstellen, som utwisa, hwad ändringar tid efter annan i ett eller annat mål kunnat wara gjorde [...] tredie delen til 1747 års slut. Stockholm, Griefing.

- Wacklin S (1989/1844–1845) Sata muistelmaa Pohjanmaalta. Ruotsinkielinen alkuperäis-teos Hundra minnen från Österbotten. Käännös Ingman-Palola K. 2. painos. Acta Societatis Historica Ouluensis. Scripta Historica XV. Oulu, Oulun historiaseura ry.
- Wacklin S (2005/1844–1845) Sata muistelmaa Pohjanmaalta. Ruotsinkielinen alkuperäis-teos Hundra minnen från Österbotten. Käännös Ingman-Palola K. 4. painos. Acta Societatis Historica Ouluensis. Scripta Historica XV. Oulu, Oulun historiaseura ry.

Sähköiset lähteet

- Asetuksen [1720–1733] suomennos 1733. STOCKHOLMISA, Prändätty Cun. Kirj. Pränt. HENR. C. MERCKELLIN Leskeldä. [As1733e-1]. Osoitteessa: <http://kaino.kotus.fi/korpus/vks/teksti/lait/as1700.xml>. Luettu 26.10.2012.
- Asetuksen [26.6.1766] suomennos 1766. Kuning:sen Maj:tin Armollinen Selitys, Hekuman ja Ylönpaldisuden estämiseksi sinä 26.p. wijmeisesä Kesä-Kuusa ulosannetun Asetuxen muutamajn osajn päälle. [As 1766cc-1a]. Osoitteessa: <http://kaino.kotus.fi/korpus/vks/teksti/lait/as1700.xml>. Luettu 26.10.2012.

Tutkimuskirjallisuus

- Aalto S (1996) Kirkko ja kruunu siveellisyden vartijoina. Seksuaalirikollisuus, esivalta ja yhteisö Porvoon kihlakunnassa 1621–1700. Bibliotheca historica 12. Helsinki, Suomen historiallinen seura.
- Ahonen V (1988) Jälleenrakennuksen politiikka ja talous. Kaupunkien toipuminen isostavi-hasta noin vuoteen 1740. Historiallisia tutkimuksia 146. Helsinki, Suomen historialli-nen seura.
- Andersson E (2006) Kläderna och människan i medeltidens Sverige och Norge. Avhand-lingar från Historiska institutionen i Göteborg 47. Göteborg, Göteborgs Universitet.
- Aneer C (2009) Skrädderi för kungligt bruk. Tillverkning av kläder vid det svenska hovet ca 1600–1635. Acta Universitatis Upsaliensis, Studia Textilia 2. Uppsala, Uppsala Uni-versitet.
- Appadurai A (1986) Introduction: Commodities and The Politics of Value. Teoksessa Ap-padurai A (toim) The Social Life of Things: Commodities in Cultural Perspective. Cam-bridge, Cambridge University Press: 3–63.
- Bailey G (2004) Buttons and fasteners 500BC–AD1840. Witham, Greenlight Publishing.
- Barad K (2003) Posthumanist Performativity. Toward an Understanding of How Matter Comes to Matter. Signs 28(3): 801–831.
- Barad K (2007) Meeting the Universe Halfway. Quantum Physics and the Entanglement of Matter and Meaning. Durham, NC & London, Duke University Press.
- Beaudry MC (1988) (toim) Documentary archaeology in the New World. Cambridge, Cam-bridge University Press.
- Beaudry MC (2006) Findings. The Material Culture of Needlework and Sewing. New Haven & London, Yale University Press.

- Bergman E (1938) Nationella dräkten. En studie kring Gustaf III:s dräktreform 1778. Nordiska Museets Handlingar 8. Stockholm.
- Brumfiel EM (2006) Methods in Feminist and Gender Archaeology: A Feeling for Difference and Likeness. Teoksessa Nelson SM (toim) Handbook of Gender in Archaeology. Oxford, AltaMira Press: 31–58.
- Butler J (1990) Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity. New York, Routledge.
- Butler J (1993) Bodies That Matter. On the Discursive Limits of “Sex”. New York & London, Routledge.
- Butler J (2004) Undoing gender. London & New York, Routledge.
- Carlsson S (1962) Bonde – präst – ämbetsman. Stockholm, Bokförlaget Prisma.
- Chartier R (1989) Introduction. Teoksessa Ariés P & Duby GA (toim) History of Private Life 3. Passions of the Renaissance. Käännös Goldhammer R. Cambridge, Harvard University Press: 15–19.
- Cochran MD & Beaudry MC (2006) Material Culture Studies and Historical Archaeology. Teoksessa Hicks D & Beaudry MC (toim) The Cambridge companion to historical archaeology. Cambridge, Cambridge University Press: 191–204.
- Conkey MW & Spector JD (1984) Archaeology and the Study of Gender. Teoksessa Schiffer MB (toim) Advances in Archaeological Method and Theory 7. New York, Academic Press Inc: 1–38.
- Conkey MW & Spector JD (1998) Archaeology and the Study of Gender. Teoksessa Hays-Gilpin K & Whitley DS (toim) Reader in Gender Archaeology. London, Routledge.
- Cunnington CW & Cunnington P (1972) Handbook of English Costume in the Eighteenth Century. London, Faber and Faber Limited.
- Cunnington P (1964) Costume in pictures. London, Studio Vista Limited.
- Deetz J (1977) In Small Things Forgotten. The archaeology of early American Life. New York, An Anchor Press Book.
- Diaz-Andrew M & Lucy S (2005) Introduction. Teoksessa Diaz-Andrew M, Lucy S, Staša B & Edwards DN The Archaeology of Identity. Approaches to gender, age, status, ethnicity and religion. London & New York, Routledge: 1–12.
- DiPaolo Loren D & Beaudry MC (2006) Becoming American: Small Things Remembered. Teoksessa Hall M & Silliman SW (toim) Historical Archaeology. Oxford, Blackwell Publishing: 251–271.
- DiPaolo Loren D (2009) Material manipulations: Beads and Cloth in the French Colonies. Teoksessa White CL (toim) The Materiality of Individuality. Archaeological Studies of Individual Lives. New York, Springer: 109–124.
- DiPaolo Loren D (2010) Archaeology of Clothing and Bodily Adornment in Colonial America. Gainesville, University Press of Florida.
- Egan G & Pritchard F (2002) Dress Accessories 1150–1450. Woodbridge, The Boydell Press.
- Einonen P (2013) Myyttinen Viipuri ja monikielinen todellisuus – etnisen alkuperän ja kielten merkitys 1800-luvun alun kaupunkiyhteisössä. Historiallinen aikakauskirja 2013(1): 3–16.
- Ek SB (1959) Dräktförordningarnas samhälleliga bakgrund. RIG årgång 42 häfte 42: 92–118.

- Elias N (1982) *The History of Manners*. Saksankielinen alkuperäisteos *Über den Prozess der Zivilisation*. Käännös Jephcott E. New York, Pantheon Books.
- Epstein D (1968) *Buttons*. London, Studio vista.
- Epstein D (1990) *A Collector's Guide to Buttons*. New York, Walker Publishing Company, Inc.
- Epstein D & Safro M (1991) *Buttons*. New York, Harry N. Abrams Inc. Publishers.
- Fisher E (1959) *Linvävarvämbetet I Malmö och det skånska linneväveriet*. Nordiska Museets Handlingar 52. Stockholm.
- Fisher G & DiPaolo Loren D (2003) *Embodying identity in archaeology: Introduction*. Cambridge Archaeological Journal 13(2): 225–230.
- Foucault M (1977) *Discipline and Punish: the Birth of the Prison*. Ranskankielinen alkuperäisteos *Surveiller et punir*. Käännös Sheridan A. London, Penguin Books.
- Garfinkel H (1967) *Studies in Ethnomethodology*. Cambridge, Polity Press.
- Granqvist J-M & Gustafsson S (2013) *Aatelismies porvarina*. Amiraali Carl Tersmeden ja hänen afäärinsä. Historiallinen aikakauskirja 2013(2): 154–163.
- Gripenberg O (1969) *Civiluniformer I Finland*. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirja 70. Helsinki, Suomen Muinaismuistoyhdistys.
- Gilchrist R (1999) *Gender and archaeology: Contesting the past*. London, Routledge.
- Gilchrist R (2003) *Dust to dust: Revealing the reformation dead*. Teoksessa Gaimster D & Gilchrist R (toim) *The Archaeology of Reformation 1480–1580*. Leeds, Maney Publishing: 399–414.
- Goodwin L.B.R. (1999) *An archaeology of manners: The polite world of the merchant elite in colonial Massachusetts*. New York, Kluwer Academic/ Plenum Publishers.
- Halila A (1953) *Oulun kaupungin historia 2, 1721–1809*. Oulu, Oulun kaupunki.
- Hall M (2000) *Archaeology and the Modern World: Colonial Transcripts in south Africa and the Chesapeake*. London, Routledge.
- Hall S (1999) *Identiteetti*. Käännös Lehtonen M & Herckman J. Tampere, Vastapaino.
- Hamilton P (2007) *Haberdashery for use in dress 1550–1800*. Julkaisematon väitöskirja. University of Wolverhampton.
- Harjula J (2008) *Before the Heels. Footwear and Shoemaking in Turku in the Middle Ages and at the Beginning of the Early Modern Period*. Turku, Suomen keskiajan arkeologien seura.
- Harjula J & Jokela S (2003) *Linkoja, kenkiä ja muita kahden kaivauksen nahkalöytöjä*. Teoksessa Seppänen L (toim) *Kaupunkia pintaa syvemältä: arkeologisia näkökulmia Turun historiaan*. Archaeologia Medii Aevi Finlandiae IX. Turku, Suomen keskiajan arkeologien seura: 255–266.
- Hautala K (1975) *Oulun kaupungin historia 3, 1809–1856*. Oulu, Oulun kaupunki.
- Hautala K (1976) *Oulun kaupungin historia 4, 1856–1918*. Oulu, Oulun kaupunki.
- Hazelius-Berg G (1952). *Dräktsmycken*. Teoksessa Brynolf H (toim) *Smycken I svensk ägo*. Stockholm, Nordiska museet.
- Heikkilä H (2011) *Oulun kaupungistumisen ympäristövaikutukset mikrofossiilianalyysin valossa*. Julkaisematon pro gradu -tutkielma. Oulun yliopisto, arkeologia.
- Helander O (2003) *Något om knappens historia*. Stockholm, Kista Snabbtryck.

- Herva V-P, Ylimaunu T, Kallio-Seppä T, Kuokkanen T & Nurmi R (2011) Urban boundaries. Teoksessa Lamberg M, Hakanen M & Haikari J (toim) *Physical and Cultural Space in Pre-industrial Europe. Methodological Approaches to Spatiality*. Lund, Nordic Academic Press: 319–334.
- Hodder I (1992) *Theory and Practice in Archaeology*. London, Routledge.
- Hollimon SE (2006) The Archaeology of Nonbinary Genders in Native North American Societies. Teoksessa Nelson SM (toim) *Handbook of Gender in Archaeology*. Oxford, AltaMira Press: 435–450.
- Holtorf C (2012) No farewell to interpretation. *Current Swedish Archaeology* 2012(20): 57–60.
- Hunt A (1996) *Governance of the Consuming Passion: A History of Sumptuary Law*. Hampshire, St. Martin's Press.
- Hurcombe L (2000) Introduction. Teoksessa Hurcombe L & Donald M (toim) *Gender and Material Culture in Archaeological Perspective*. London, Macmillan Press Ltd: xix–xxiv.
- Hyttinen M (2014) Oulun Pikisaaren pikiruukki – historiallisen arkeologian tutkimus esiteollisen tuotantolaitoksen yhteisön arjesta ja maailmankuvan muutoksesta 1600-luvun puolesta välistä 1800-luvun puoleen väliin materiaalisen kulttuurin perusteella. Julkaisematon väitöskirjan tutkimussuunnitelma. Oulun yliopisto, arkeologia.
- Hänninen E (2008) Oulun Virastotalon tontin vuoden 2007 kaivausten yksikön BSY 25/ 35 eläinluulöydöt. Julkaisematon pro gradu -tutkielma. Oulun yliopisto, arkeologia.
- Ikonen T (2008) Oululainen kellari 1600-luvulta 1800-luvun alkuun: Rakennepiirteitä ja kehityslinjoja. Julkaisematon pro gradu -tutkielma. Oulun yliopisto, arkeologia.
- Immonen V (2006) Turun tuomiokirkon sormukset – hautalöytöryhmä muistona sääty-yhteiskunnasta. *Suomen Museo* 112: 65–77.
- Immonen V (2009) *Golden Moments: Artefacts of Precious Metals as Products of Luxury Consumption in Finland c. 1200–1600*. 2 vols. *Archaeologia Medii Aevii Finlandiae* XVI. Turku, Suomen keskiajan arkeologinen seura.
- Immonen V (2012) Keskiaikainen Kristus-sormuksen kanta Espoosta. *Suomen Museo* 119: 158–160.
- Immonen V (2014) Esineiden houkutus. Aineellinen käänne myöhäiskeskiajan ja uuden ajan alun sukupuolihistoriassa. *Sukupuolentutkimus* 2004(1): 8–18.
- Irni S (2013) Kun jälkistrukturalismi kohtaa luonnontieteistä inspiroituneen uusmaterialismin. *Herkän luennan harjoitus*. *Naistutkimus* 2013(4): 5–16.
- Jahnsson Y (1904) Ylellisyysasetukset Ruotsissa vapauden ajalla. *Historiallinen aikakauskirja* 2: 171–188.
- Joyce RA (2005) Archaeology of the body. *The Annual Review of Anthropology* 34: 139–158.
- Jäfvart E (1938) Skomod och skotillverkning från medeltiden till våra dagar. *Nordiska Museets Handlingar* 10. Stockholm.
- Kaartinen M (2006) Arjesta ihmeisiin. Eliitin kulttuurihistoriaa 1500–1800-luvun Euroopassa. Helsinki, Tammi.

- Kallio-Seppä T (2013) Kosteutta, puuta ja vallankäyttöä – arkeologinen näkökulma Oulun kaupungin julkisen tilan kehittämiseen 1600-luvulta 1820-luvulle. *Studia Archaeologica Septentrionalia* 6. Oulu, Pohjois-Suomen Historiallinen Yhdistys.
- Kallio T & Lipponen S (toim) (2005) Historiaa kaupungin alla – Kaupunkiarkeologisia tutkimuksia Oulussa. Pohjois-Pohjanmaan museon julkaisuja 16. Oulu.
- Kallioinen M (2000) Kauppias, kaupunki, kruunu. Turun porvariyhteisö ja talouden organisaatio varhaiskeskiajalta 1570-luvulle. *Bibliotheca historica* 59. Helsinki, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Karonen P (2009) Introduction. Teoksessa Karonen P (toim) *Hopes and fears for the future in early modern Sweden, 1500–1800*. Helsinki, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: 10–32.
- Kaukonen T-I (1985) Suomalaiset kansanpuvut ja kansallispuvut. Porvoo, WSOY.
- Kirjavainen H (2003) Keskiaikaiset tekstiilityövälineelöydöt: käsityön jälkiä Åbo akademintontilla. Teoksessa Seppänen L (toim) *Kaupunkia pintaa syvemältä: arkeologisia näkökulmia Turun historiaan*. *Archaeologia Medii Aevi Finlandiae* Turku, Suomen keskiajan arkeologinen seura: 267–280.
- Kirjavainen H (2007) Local Cloth Production in Medieval Turku, Finland. Teoksessa Gillis C & Nosch M-LB (toim) *Ancient Textiles – Production, Crafts and Society*. Proceedings of the First International Conference on Ancient Textiles held at Lund Sweden and Copenhagen Denmark, on March 19–23, 2003. Oxford, Oxbow Books: 93–96.
- Kivioja L (2010) Tunnistusta ja tulkintaa. Liitupiiput Pikisaaren vuoden 2006 ja 2007 tutkimusalueiden ajoittajina. Julkaisematon kandidaatintutkielma. Oulun yliopisto, arkeologia.
- Korhonen A (2009) To see and to be seen: Beauty in the early modern London street. Teoksessa Laitinen R & Cohen TV (toim) *Cultural History of Early Modern European Streets*. Leiden, Brill: 141–166.
- Korhonen T (2002) Yhteiskunnan kerroksellisuus – muutosten avain. Teoksessa Knapas R & Forsgård NE *Suomen kulttuurihistoria 2. Tunne ja tieto*. Helsinki, Tammi: 140–144.
- Korpi H-K (2008) Rakennusjäännös Byströmin tontin pihalta. Julkaisematon kandidaatintutkielma. Oulun yliopisto, arkeologia.
- Koskela H (2003) Cam era – the contemporary urban panopticon. *Surveillance and society* 1(3): 292–313.
- Koskinen R (2012) Kartanot ja virkatalot Turun kaupunginarkkitehti Christian Friedrich Schröderin tuotannossa. Turun yliopiston julkaisuja. Sarja C, osa 336, *Scripta lingua fennica* edita. Turku, Turun yliopisto.
- Kuitunen A-L (1998) Länsimaisen muodin historia antiikista nykyaikaan. Mynämäki, Lounais-Suomen käsi- ja taideteollisuusoppilaitos.
- Kumpula T (2005) Oulun kaupunkiarkeologisissa kenttätutkimuksissa dokumentoidut nahkalöydöt. Kandidaatintutkielma. Oulun yliopisto, arkeologia.
- Kuokkanen T (2006) Suomalaisten arkeologien suhtautuminen sukupuolisuuteen vuodesta 1980 lähtien. Onko sukupuoliarkeologia löytänyt tiensä meille asti? Julkaisematon pro gradu -tutkielma. Oulun yliopisto, arkeologia.

- Kuokkanen T, Kallio-Seppä T, Nurmi R & Ylimaunu T (2009) Knappologian alkeet: napit 1600–1700 lukujen suomalaisessa pukeutumisessa. Teoksessa Ikäheimo J & Lipponen S (toim) *Ei kiveäkään kääntämättä: juhlaKirja Pentti Koivuselle*. Oulu, Pentti Koivusen juhlaKirjatoimikunta: 293–299.
- Kuokkanen T & Lipkin S (2011) Hauta-asut elämän kuvaajina: Oulun tuomiokirkon kuolinpuvuista. Teoksessa Ikäheimo J, Nurmi R & Satokangas R (toim) *Harmaata näkyvissä: Kirsti Paavolan juhlaKirja*. Oulu, Kirsti Paavolan juhlaKirjatoimikunta: 149–163.
- Kuokkanen T, Kallio-Seppä T, Tranberg A & Ylimaunu T (2012). *Pikisaaren soljet – osanen varhaismodernia oululaista pukeutumiskulttuuria*. Teoksessa Kuusela J-M, Niinimäki S & Okkonen J (toim) *Stones, Bones & Thoughts. Festschrift in honour of Milton Nunéz.* Oulu, Milton Nunézin juhlaKirjatoimikunta: 112–121.
- Kuokkanen T (2014) Vaatetus identiteetin ilmentäjänä – Piikojen pukeutuminen 1700-luvun Oulussa. Julkaisematon pro gradu -tutkielma. Oulun yliopisto, historiatieteet.
- Lamberg M (2006) Piikojen selviytyminen Tukholmassa 1450–1650. Teoksessa Rahikainen M & Vainio-Korhonen K (toim) *Työteliäs ja uskollinen. Naiset piikoina ja palvelijoina keskiajalta nykypäivään*. Helsinki, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: 50–72.
- Lehtinen I (1994) Korujen sanomat. Ovatko korut ylellisyys vai välttämättömyys? Suomen Museo 101: 109–116.
- Lehtinen I & Sihvo P (2005) *Rahwaan puku: näkökulmia Suomen kansallismuseon kansanpukukokoelmiin*. Kolmas, uudistettu ja laajennettu painos. Helsinki, Museovirasto.
- Lemire B (1990) *The Theft of Clothes and Popular Consumerism in Early Modern England*. *Journal of Social History* 24(2): 255–276.
- Lemire B (2009) *Draping the body and dressing the home. The material culture of textiles and clothes in the Atlantic world, c. 1500–1800*. Teoksessa Harvey K (toim) *History and Material Culture. A student's guide to approaching alternative sources*. London & New York, Routledge.
- Lemire B & Riello G (2008) *East and west: textiles and fashion in early modern Europe*. *Journal of Social History* 41(4): 887–916.
- Leone MP & Shackel (1987) *PA Forks, Clocks, and Power*. Teoksessa Ingersoll DW Jr & Bronitsky (toim) *Mirron and Metaphor. Material and Social Constructions of Reality*. London, Univeristy Press of America: 45–61.
- Liljeström M (2004) *Feministinen metodologia – mitä se on*. Teoksessa Liljeström M (toim) *Feministinen tietäminen: Keskustelua metodologiasta*. Tampere, Vastapaino: 9–21.
- Lipkin S (2012) *Textile-Making in Central Tyrrhenian Italy from the Final Bronze Age to the Republican Period*. *British Archaeological Reports* S2369. Oxford.
- Luostarinen MR (2006) *Valkosavikeramiikan tunnistaminen ja tyyppittely: Pohjois-Suomen löydöt*. Julkaisematon pro gradu -tutkielma. Oulun yliopisto, arkeologia.
- Lönnqvist B (1979) *Kansanpuku ja kansallispuke*. Helsinki, Otava.
- Lönnqvist B (2008) *Vaatteiden valtapeli. Näkymätön kulttuuriantomia*. Helsinki, Schildts.
- Makkonen M (1991) *Pohjois-Suomen kaivausmateriaalien savipiippujen ajoittaminen ja tyyppittely*. Julkaisematon pro gradu -tutkielma. Oulun yliopisto, historia.

- Mann R & DiPaolo Loren D (2001) Keeping Up Appearances: Dress, Architecture, Furniture, and Status at Franch Azilum. *International Journal of Historical Archaeology* 5(4): 281–307.
- Manninen M (1984) Pigornads levnadslopp i Uleåborg på 1700-talet. *Historisk Tidskrift för Finland* 1984 (3): 207–231.
- Markkanen E (1988) Perukirja tutkimuslähteenä. *Studia Historica Jyväskylänseisä* 37. Jyväskylä, Jyväskylän yliopisto.
- Markkola P (1997) Naisten pohjola. Teoksessa Nissen HS (toim) Pohjoismaiden historia 1397–1997. 10 esseetä. Helsinki & Kööpenhamina, Yle & Pohjoismaiden ministerineuvosto: 235–264.
- McNeil P & Riello G (2005) The Art and Science of Walking: Gender, Space and the Fashionable Body in the Long Eighteenth Century. *Fashion Theory* 9(2): 175–204.
- Meredith A & Meredith G (2010) Buckles. Oxford, Shire Library.
- Melkersson M (1997) Staten, ordningen och friheten. En studie av den styrande elitens syn på statens roll mellan stormaktstiden och 1800-talet. Uppsala, Uppsala University.
- Meskell L (1996) The somatization of archaeology: institutions, discourses, corporeality. *Norwegian Archaeological Review* 29(1): 1–16.
- Meskell L (1999) *Archaeologies of Social Life: Age, Sex, Class Etcetera in Ancient Egypt*. Oxford, Blackwell.
- Meskell L (2007) *Archaeologies of Identity*. Teoksessa Insoll T (toim) *The Archaeology of Identities: A Reader*. London & New York, Routledge: 23–43.
- Miller D (1987) *Material Culture and Mass Consumption*. Oxford, Blackwell.
- Miller D & Tilley C (1984) Ideology, power and prehistory: An introduction. Teoksessa Miller D & Tilley C (toim) *Ideology, Power, and Prehistory*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Miller D & Tilley C (1996) Editorial. *Journal of Material Culture* 1(1): 5–14.
- Mrozowski SA (2006) *The Urban of Class in Urban Archaeology*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Mutka K (2012) Napit vastakkain: metallinapit ja sosiaalinen kontrolli varhaismodernin kauden Torniossa, Oulussa ja Pietarsaareissa. Julkaisematon pro gradu -tutkielma. Oulun yliopisto, arkeologia.
- Mutka K & Riutankoski M (2011) Rahvaan muoti – kukkakuvioiset kansanpuvun napit Hailuodon kirkon kaivausaineistossa. Teoksessa Ikäheimo J, Nurmi R & Satokangas R (toim) *Harmaata näkyvissä: Kirsti Paavolan juhlakirja*. Oulu, Kirsti Paavolan juhlakirja-toimikunta: 137–148.
- Mytum H (2004) *Mortuary Monuments and Burial Grounds of the Historic Period. Manuals in Archaeological Method, Theory and Technique*. New York, Kluwer Academic/ Plenum Publishers.
- Mäkivuoti M (1991) Oulun NMKY:n korttelin kaupunkiarkeologinen tutkimus. *Faravid* 14: 23–44.
- Mäkivuoti M (2005) NMKY:n tontin pelastuskaivaukset. Teoksessa Kallio T & Lipponen S (toim) *Historiaa kaupungin alla: kaupunkiarkeologisia tutkimuksia Oulussa*. Pohjois-Pohjanmaan museon julkaisuja 16, Oulu: 151–156.

- Nelson SM (1997) *Gender in archaeology: Analyzing power and prestige*. Walnut Creek, AltaMira Press.
- Noël Hume I (1969) *A Guide to Artifacts of Colonial America*. Philadelphia, University of Pennsylvania Press.
- Nordin JM (2012) Embodied colonialism: the cultural meaning of silver in a Swedish colonial context in the 17th century. *Post-Medieval Archaeology* 46(1): 143–165.
- Nurmi R (2011) *Development of the urban mind – an object biographical approach. The case study of the town Tornio, northern Finland*. Julkaisematon väitöskirja. Oulun yliopisto, arkeologia.
- Nyberg J (2010) *A Peaceful Sleep and Heavenly Celebration for the Pure and Innocent. The Sensory Experience of Death during the Long Eighteenth Century*. Teoksessa Fahlander F & Kjellström A (toim) *Making Sense of Things. Archaeologies of Sensory Perception*. Stockholm, Stockholms Universitet: 15–33.
- Oikarinen T (2015) *Arkeologia digitaalisen aikakauden kynnyksellä*. Acta Universitatis Ouluensis. Series B, Humaniora 132. Oulun yliopisto, Oulu.
- Ojala K (2002) *Patriarkaalin kaupunkiyhteisö ja palvelusväki. Turun piirat ja rengit 1722–1740*. Julkaisematon pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto, historia.
- Olsen B (2003) *Material Culture after Text: Re-Membering Things*. *Norwegian Archaeological Review* 36(2): 87–104.
- Olsen B (2012) *After interpretation: Remembering archaeology*. *Current Swedish Archaeology* 20(1): 11–34.
- Olsen SJ (1963) *Dating Early Plain Buttons by Their Form*. *American Antiquity* 28(4): 551–554.
- Paavola K, Ikäheimo J & Vilkkama R (2012) *Keminmaan Valmarinniemen kaksi keskiaikaista Kristus-sormusta*. *Suomen Museo* 119: 45–68.
- Palola AP (2000) *Kirkko keskellä kaupunkia. Oulun kirkkohistoria 1 vuoteen 1870*. Oulu, Oulun evankelis-luterilainen seurakuntayhtymä.
- Palola AP (2005) *Oulu 1700-luvulla, kaupan vapautumisen vuosisadalla*. Teoksessa Sato-kangas R (toim) *Oulun vuosisadat 1605–2005*. *Studia Historica Septentrionalia* 46. Oulu, Pohjois-Suomen Historiallinen yhdistys ja Oulun yliopiston historian laitos: 44–59.
- Palomaa M (2012) *Pääasiaa oululaisista: Päähine- ja hiuskoristelöydöt Oulun tuomiokirkon kirkkotarhasta*. Julkaisematon pro gradu -tutkielma. Oulun yliopisto, arkeologia.
- Parland-von Essen J (2010) *Ammatti, avioliitto ja arvostus: helsinkiläinen eliitti 1740–1820*. Helsinki, Schildts & Söderströms.
- Perry EM & Joyce RA (2001) *Providing a Past for "Bodies That Matter": Judith Butlers Impact on the Archaeology of Gender*. *International Journal of Sexuality and Gender Studies* 6 (1-2): 63–76.
- Puputti A-K (2010) *Living with animals: a zooarchaeological study of urban human-animal relationships in early modern Tornio 1621–1800*. Oxford, Archaeopress.
- Pylkkänen A (2006) *Naispalvelijoiden oikeudellinen asema 1664–1922*. Teoksessa Rahikainen M & Vainio-Korhonen K (toim) *Työteläs ja uskollinen. Naiset piikoina ja palvelijoina keskiajalta nykypäivään*. Helsinki, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: 73–94.

- Pykkänen R (1955) 1600-luvun kuolinpukuja Turun tuomiokirkkomuseossa. Turku, Turun kaupungin historiallinen museo.
- Pykkänen R (1970) Barokin muotipuku Suomessa 1620–1720. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirja 71. Helsinki, Suomen Muinaismuistoyhdistys.
- Pykkänen R (1982) Säätyläisnaisten pukeutuminen Suomessa 1700-luvulla. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirja 84. Helsinki, Suomen Muinaismuistoyhdistys.
- Pykkänen R (1984) Kaksi pukuhistoriallista tutkielmaa. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirja 85. Helsinki, Suomen Muinaismuistoyhdistys.
- Ragnström L (2002) Gustaf III:s svenska dräktprojekt – en nationell reform i tiden. Teoksessa Karlsson Å & Lindberg B (toim) Nationalism och nationell identitet i 1700-talets Sverige. *Opuscula Historica Upsaliensia* 27. Uppsala, Historiska institutionen vid Uppsala Universitet.
- Rahikainen M (2006) Kadonneen työn jäljillä. Teoksessa Rahikainen M & Vainio-Korhonen K (toim) Työteliäs ja uskollinen. Naiset piikoina ja palvelijoina keskiajalta nykypäivään. Helsinki, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: 7–31.
- Ranta R (1975) Turun kaupungin historia 1600–1721. Turku, Turun kaupunki.
- Read B (2010) Metal buttons c. 900 – c. AD 1700. Second edition. Somerset, Portcullis Publishing.
- Revel J (1989) The uses of civility. Teoksessa Ariés P & Duby G (toim) A History of Private Life 3. Passions of the Renaissance. Ranskankielinen alkuperäisteos *Histoire de la vie Privée*, vol. 3. De la renaissance aux Lumières. Käännös Goldhammer A. Cambridge, Harvard University Press: 167–205.
- Ringgaard M (2008) Cut, Stich and Fabrics: Female Dress in the Past 200 Years. Teoksessa Gleba M, Munkholt C & Nosch M-L (toim) Dressing the Past. Ancient textiles series vol. 3. Oxford, Oxbow books: 134–157.
- Rimpiläinen O (1971) Läntisen perinteen mukainen hautauskäytäntö Suomessa ennen isoavihaa. Helsinki, Suomen kirkkohistoriallinen seura.
- Riutankoski M (2010) Jalkineet ja niihin liittyvät esinelöydöt Isokatu 11:n alueella sekä nahkakäsityöläisyys Oulussa 1600–1700-luvuilla. Julkaisematon pro gradu -tutkielma. Oulun yliopisto, arkeologia.
- Rossi A (2005) Pikisaaren pikiruukki. Teoksessa Kallio T & Lipponen S (toim) Historiaa kaupungin alla: kaupunkiarkeologisia tutkimuksia Oulussa. Oulu, Pohjois-Pohjanmaan museo: 197–200.
- Rotman DL (2005) Newlyweds, Young Families and Spinsters: A Consideration of Developmental Cycle in Historical Archaeologies of Gender. *International Journal of Historical Archaeology* 9(1): 1–36.
- Rotman D (2009) *Historical Archaeology of Gendered Lives*. New York, Springer.
- Sala S (2007) Torus palatinus – suulakivallin esiintyminen Oulun tuomiokirkon 1600–1700-lukujen hautalöydöissä. Julkaisematon pro gradu -tutkielma. Oulun yliopisto, arkeologia.
- Salminen T (2006) Hallinnon arki. Teoksessa Mäkinen A, Strandberg J & Forslund J (toim) Suomalaisen arjen historia 1. Savupirttien Suomi. Helsinki, WSOY: 253–271.

- Sarkkinen M (1998) Pohjanmaan ja Lapin kansanomaiset valinkivet. Julkaisematon pro gradu -tutkielma. Oulun yliopisto, arkeologia.
- Sarkkinen M (2005) Oulun tuomiokirkon kaivaukset. Teoksessa Kallio T & Lipponen S (toim) Historiaa kaupungin alla: Kaupunkiarkeologisia tutkimuksia Oulussa. Pohjois-Pohjanmaan museon julkaisuja 16. Oulu, Pohjois-Pohjanmaan museo: 151–155.
- Satokangas R (1987) Oulu ja meri (1721–1809). Teoksessa Julku K (toim) Valkean kaupungin vaiheet. Rovaniemi, Pohjois-Suomen historiallinen yhdistys: 101–121.
- Schmidt RA & Voss BL (2000) (toim) *Archaeologies of sexuality*. London: Routledge.
- Scott EM (1991) A Feminist Approach to Historical Archaeology: Eighteenth-Century Fur Trade Society at Michilimackinac. *International Journal of Historical Archaeology* 25(4): 42–53.
- Seifert DJ (1994) Mrs. Starr's Profession. Teoksessa Scott EM (toim) *Those of Little Note*. Tuscon & London, The University of Arizona Press: 149–173.
- Sennefelt K (2015) A Discerning Eye. Visual culture and social distinction in early modern Stockholm. *Cultural and Social History* 12(2): 179–195.
- Simmel G (1986) Muodin filosofia. Saksankielinen alkuperäisteos *Der Mode*. Käännös Noro K. Helsinki, Odessa.
- Sirelius UT (1990/1915) Suomen kansanpukujen historia. Helsinki, Suomalais-ugrilainen seura.
- Smith WD (2002) Consumption and the making of respectability 1600–1800. New York, Routledge.
- Snellmann J (2000/1737) Oulun kaupungista. Latinankielinen alkuperäisteos *De Urbe Uloa*. Käännös Kivistö S & Kirri A. Oulu, Oulu-seura, Oulun kaupunki & Oulun historiaseura.
- South S (1964) Analysis of the Buttons from Brunswick Town and Fort Fisher. *The Florida Anthropologist* 17(2): 113–133.
- South S (1977) *Method and Theory in Historical Archaeology*. New York, Academic Press.
- Spencer-Wood SM (2010) A Feminist Framework for Analyzing Powerd Cultural Landscapes in Historical Archaeology. *International Journal of Historical Archaeology* 14(4): 498–526.
- Stadin K (1980) Den gömda och glömda arbetskraften. Stadskvinnor i produktionen under 1600- och 1700-talen. *Historisk tidskrift* 1980(2): 298–319.
- Stadin K (2004) *Stånd och genus I stormaktstidens Sverige*. Lund, Nordic Academic Press.
- Styles J (2007) *The Dress of the People. Everyday fashion in eighteenth-century England*. New Haven & London, Yale University Press.
- Styles J & Vickery A (2006) Introduction. Teoksessa Styles J & Vickery A (toim) *Gender, Taste, and Material Culture in Britain and North America, 1700–1830*. *Studies in British Art* 17. New Haven & London, The Yale Center for British Art & The Paul Mellon Centre for Studies in British Art: 1–33.
- Symonds J (2010) Introduction. Teoksessa Symonds J (toim) *Table settings. The Material Culture and Social Context of Dining AD 1700–1900*. Oxford, Oxbow books: 1–5.
- Sørensen MLS (2000) *Gender archaeology*. Cambridge, Polity Press.

- Tagesson G (2009) Body, identity and material culture. Linköping Cathedral churchyard in the Early Modern Period. Teoksessa Danielsson Back I-A (toim) *Döda personers sällskap: gravmaterialens identiteter och kulturella uttryckt. On the threshold: burial archaeology in the twenty-first century.* Stockholm, Stockholms Universitet: 153–172.
- Talve I (1990) Suomen kansankulttuuri. Kolmas, tarkistettu ja täydennetty painos. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 514. Helsinki, Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Tarlow S (1999) Wormie clay and blessed sleep. Death and disgust in later historic Britain. Teoksessa West S & Tarlow S (toim) *The familiar past? Archaeologies of later historical Britain.* London, Routledge: 183–198.
- Tarlow S (2002) The aesthetic corpse in nineteenth-century Britain. Teoksessa Hamilakis Y, Pluciennik M & Tarlow S (toim) *Thinking through the body. Archaeologies of Corporeality.* New York, Kluwer Academic/ Plenum Publishers: 85–97.
- Tarlow S (2003) Reformation and Transformation: What Happened to Catholic Things in a Protestant World? Teoksessa Gaimster D & Gilchrist R (toim) *The Archaeology of Reformation 1480–1580.* Leeds, Maney Publishing: 108–121.
- Utrio K (2005) Suomen naisen vuosisadat I. Piikasesta maisteriksi. Helsinki, Tammi.
- Vahtola J (1987) Oulun historia kaupungin perustamisesta isoonvihaan. Teoksessa Julku K (toim) *Valkean kaupungin vaiheet.* Rovaniemi, Pohjois-Suomen historiallinen yhdistys: 79–99.
- Vahtola J (2003) Suomen historia. Jääkaudesta Euroopan unioniin. Helsinki, Otava.
- Vainio-Korhonen K (1994) Kultaa ja hopeaa mestarien työkirjoissa. Suomen kultasepäntyo Ruotsin ajan lopulla valtakunnallista taustaa vasten. Historiallisia tutkimuksia 182. Helsinki, Suomen historiallinen seura.
- Vainio-Korhonen K (1998) Käsien tehty – miehelle ammatti, naiselle ansioiden lähde: Käsi-työtuotannon rakenteet ja strategiat esiteollisessa Turussa Ruotsin ajan lopulla. Historiallisia tutkimuksia 200. Helsinki, Suomen historiallinen seura.
- Vainio-Korhonen K (2001) Nainen – vanhemman kaupunkihistorian tutkimaton sukupuoli. Teoksessa Lahtinen A (toim) *Tanssiva mies, pakinoiva nainen. Sukupuolten historiaa.* Turku, Turun historiallinen yhdistys ry: 184–199.
- Vainio-Korhonen K (2006) Kaupunkilaispiikojen elämää 1700-luvun Turussa. Teoksessa Rahikainen M & Vainio-Korhonen K (toim) *Työteliäs ja uskollinen. Naiset piikoina ja palvelijoina keskiajalta nykypäivään.* Helsinki, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: 112–133.
- Vainio-Korhonen K (2007) Käsiyöläiset, pienkauppiat ja ammattikuntalaitos. Teoksessa Mäkinen A, Strandberg J & Forslund J (toim) *Suomalaisen arjen historia 2. Säätäjien Suomi.* Helsinki, WSOY: 122–127.
- Vainio-Korhonen K (2009) Suomen herttuattaren arvoitus. Suomalaisia naiskohtaloita 1700-luvulta. Helsinki, Edita.
- Vestergaard Pedersen K (2008) Spotlight on Medieval Scandinavian Dress: Sources and Interpretations. Teoksessa Gleba M, Munkholt C & Nosch M-L (toim) *Dressing the Past. Ancient textiles series vol. 3.* Oxford, Oxbow books: 86–97.

- Virkkunen AH (1953) Oulun kaupungin historia 1. 1610–1721. Toinen painos. Oulu, Oulun kaupunki.
- Virrankoski P (1963) Myyntiä varten harjoitettu kotiteollisuus Suomessa autonomian ajan alkupuolella (1809–noin 1865). *Historiallisia tutkimuksia* 64. Helsinki, Suomen historiallinen seura.
- Voss BL (2005) *Sexual Subjects. Identity and Taxonomy in Archaeological Research*. Teoksessa Conclin Casella E & Fowler C (toim) *The Archaeology of Plural and Changing Identities. Beyond Identification*. New York, Kluwer Academic/ Plenum Publishers: 55–77.
- Vuorela T (1975) *Suomalainen kansankulttuuri*. Porvoo, WSOY.
- Weatherill L (1988) *Consumer behaviour & material culture in Britain 1660–1760*. Second edition. London, Routledge.
- Weber M (1978) *Economy and Society. And Outline of Interpretive Sociology*. Berkeley, California University Press.
- West C & Zimmerman DH (2002) *Doing gender*. Teoksessa Jackson S & Scott S (toim) *Gender. A sociological reader*. London, Routledge: 42–47.
- White CL (2005) *American Artifacts of Personal Adornment, 1680–1820. A guide to Identification and Interpretation*. Lanham, AltaMira Press.
- White CL (2009a) Knee, garter, girdle, hat, stock, and spur buckles from seven sites in Portsmouth, New Hampshire. *International Journal of Historical Archaeology* 13(2): 239–253.
- White CL (2009b) *Single shoes and Individual Lives: The Mill Creek Shoe Project*. Teoksessa White CL (toim) *The Materiality of Individuality. Archaeological Studies of Individual Lives*. New York, Springer: 141–159.
- White CL (2013) *Trans-Atlantic Perspectives on Eighteenth-Century Clothing*. Teoksessa Symonds J, Badcock A & Oliver J (toim) *Historical Archaeologies of Cognition. Explorations into Faith, Hope and Charity*. Sheffield and Bristol, Equinox Publishing Ltd.: 57–71.
- White CL & Beaudry MC (2009) *Artifacts and Personal Identity*. Teoksessa Majewski T & Gaimster D (toim) *International handbook of historical archaeology*. New York, Springer: 209–225.
- Whitehead R (2003) *Buckles 1250–1800*. Greenlight publishing, Witham.
- Wilkie LA & Bartoy KM (2000) *A Critical Archaeology Revisited*. *Current Anthropology* 41: 747–777.
- Wilkie LA (2006) *Documentary archaeology*. Teoksessa Hicks D & Beaudry MC (toim) *The Cambridge companion to historical archaeology*. Cambridge, Cambridge University Press: 13–33.
- Wirilander K (1974) *Herrasväkeä. Suomen säätyläistö 1721–1870*. *Historiallisia tutkimuksia* 93. Helsinki, Suomen historiallinen seura.
- Witmore C (2014) *Archaeology and the New Materialisms* 1(2): 203–246.
- Wright EO (1985) *Classes*. London, Verso.
- Wright EO (1993) *Class analysis, History and Emancipation*. *New Left Review* 202: 15–35.

- Wuorinen A (1966) Turku kauppakaupunkina Ruotsin vallan loppukautena II. Ulko- ja kotimaankauppa. Historiallisia tutkimuksia L,2. Helsinki, Suomen historiallinen seura.
- Wurst L (2006) *A Class All Its Own: Explorations of Class Formation and Conflict*. Teoksessa Hall M & Silliman SW (toim) *Historical Archaeology*. Oxford, Blackwell Publishing: 190–206.
- Yentsch AE (1994) *A Chesapeake Family and their Slaves: A Study in Historical Archaeology*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Ylikangas H (2000) Aikansa rikos – historiallisen kehityksen valaisijana. Helsinki, WSOY.
- Ylimaunu T (2007) Aittakylästä kaupungiksi. Arkeologinen tutkimus Tornion kaupungistumisesta 18. vuosisadan loppuun mennessä. *Studia Archaeologica Septentrionalia* 4. Rovaniemi, Pohjois-Suomen Historiallinen Yhdistys.
- Ylimaunu T (2013) *Discipline, Church and Landscape: The Material Culture of Social Hierarchy in Northern Finland from Seventeenth to the Eighteenth Centuries*. Teoksessa Symonds J, Badcock A & Oliver J (toim) *Historical Archaeologies of Cognition. Explorations into Faith, Hope and Charity*. Sheffield and Bristol, Equinox Publishing Ltd.: 28–42.
- Ylimaunu T, Kallio-Seppä T, Kuokkanen T & Nurmi R (2009) Pöytäliinat, servietit ja ikkunaverhot – rajapintoja Torniossa 1700-luvulla. Teoksessa Ikäheimo J & Lipponen S (toim) *Ei kiveäkään kääntämättä: juhlaKirja Pentti Koivuselle*. Oulu, Pentti Koivusen juhlaKirjatoimikunta: 285–292.
- Ylimaunu T, Symonds J, Mullins PR, Salmi A-K, Nurmi R, Kallio-Seppä T, Kuokkanen T & Tranberg T (2014) Street mirrors, surveillance, and urban communities in early modern Finland. *Journal of Material Culture* 19(2): 145–167.
- Åström A-M (2013) Porvarillinen kulttuuri tutkimuskohteena. Teoksessa Johnson S & Kauppi S-M (toim) *Pohjanmaan porvariston vuosisata 1750–1850. Asuminen ja elämänmuoto*. K.H. Renlundin museo – Keski-Pohjanmaan maakuntamuseon julkaisuja 5. Kokkola, K.H. Renlundin museo – Keski-Pohjanmaan maakuntamuseo: 7–15.

Sähköinen tutkimuskirjallisuus

- Ilmakunnas J (2009) Kuluttaminen ja ylhäisaatelin elämäntapa 1700-luvun Ruotsissa. Väitöskirja, Helsingin yliopisto. Osoitteessa: <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/19451/kuluttam.pdf?sequence=1>. Luettu 31.8.2015.
- Kuokkanen T (2012) An object in focus: a knee or shoe buckle from early modern Oulu. Fashioning the early modern, creativity and innovation in Europe 1500–1800 -sivusto. Osoitteessa: <http://www.fashioningtheearlymodern.ac.uk/object-in-focus/early-modern-buckle/>. Luettu 29.4.2015.
- Nussbaum M (1999) The Professor of Parody. *New Republic* 220 (8): 37–45. Osoitteessa: <http://faculty.georgetown.edu/irvinem/theory/Nussbaum-Butler-Critique-NR-2-99.pdf>. Luettu 6.8.2015.

Ruotsin valtakunnan vuoden 1734 laki. Ruotzin Waldacunnan Laki Hyväxi luettu ja vastaan otettu Herrain Päiwillä Wuonna 1734. Pränttijn annettu GEORG SALONIUXelda/Cuning. Howrätin Actuariuxelda omalla culutuxella, wuonna 1759. Turusa, Prändätty Direktorildäjä Cuningalliselda KirjaPräntäjälä Suuren-Ruhtinanmaassa Suomessa, JACOB MERCKELLildä. Osoitteessa: <http://agricola.utu.fi/julkaisut/julkaisusarja/kktk/lait/1734/>. Luettu 23.7.2015.

Henkilökohtaiset tiedonannot

Hyttinen M (2015) Tiedonanto koskien Pikisaaresta 2011 löytynyttä valinkiveä. Suullinen tiedonanto 19.5.2015.

Esitelmät

Kinnunen T (2015) Sara Wacklin menneisyyden tulkitsijana: historiankirjoitus, sukupuoli ja historianharrastajat. Esitelmä Sara Wacklin -seminaarissa Oulun kaupunginkirjastolla 25.5.2015. Seminaarin järjestäjinä Oulun Kamut ja Oulun Historiaseura.

Osajulkaisut

- I Lipkin S & Kuokkanen T (2014) Man buried in his everyday clothes – dress and social status in the early modern Oulu. Teoksessa Lipkin S & Vajanto K (toim) Focus on Archaeological Textiles: Multidisciplinary Approaches. Monographs of the Archaeological Society of Finland 3: 40–53. Osoitteessa: http://www.sarks.fi/masf/masf_3/masf_3.html
- II Kuokkanen T, Kallio-Seppä T, Nurmi R & Ylimaunu T (2015) An approach to personal adornments in the early modern gender performance. *Interarchaeologia* 4: 29–44 (painossa).
- III Salmi A-K & Kuokkanen T (2014) Bones, buttons and buckles: Negotiating class and bodily practices in early modern Oulu. *Post-Medieval Archaeology* 48(1): 182–206.
- IV Kuokkanen T, Mutka K & Ylimaunu T (2015) Nappeja, solkia ja asetuksia: Lainsäädännön vaikutus pukeutumiseen varhaismodernissa Oulussa. *Artefactum* 5. Helsinki, Artefacta, 2.2.2015. Osoitteessa: <http://www.artefacta.fi/artefactum>

Uudelleen julkaistu Suomen arkeologisen seuran (I), Department of Archaeology of the University of Tartu (II), The Society for Post-Medieval Archaeology (III) ja Artefactan (IV) luvalla.

Alkuperäisartikkelit eivät sisälly elektroniseen versioon.

121. Kangasvuo, Jenny (2014) Suomalainen biseksuaalisuus : käsitteen ja kokemuksen kulttuuriset ehdot
122. Harjuniemi, Jenna (2014) Kön, språk och kognition : semantiska och begreppsliga strukturer hos svenska femininavledningar och deras finska och tyska ekvivalenter
123. Jylhä, Eva-Jo (2014) The creation of the Small New England Town in Alice Hoffman's Massachusetts novels : a cultural imagological study
124. Mäkinen, Leena (2014) Narrative language in typically developing children, children with specific language impairment and children with autism spectrum disorder
125. Anttila, Tero (2014) The power of antiquity : the Hyperborean research tradition in early modern Swedish research on national antiquity
126. Ylipulli, Johanna (2015) Smart futures meet northern realities: anthropological perspectives on the design and adoption of urban computing
127. Saviniemi, Maija (2015) On noloa, jos ammattilaiset tekevät tökeröitä kielioppivirheitä : toimitushenkilökunnan kielenhuoltotiedot, -käytännöt ja -diskurssit
128. Uusitalo, Ari (2015) Hyvästit, potkut vaiko lobbauksen hedelmä? : Yhdysvaltain suhtautuminen Filippiinien itsenäisyyskysymykseen ja sen ratkaisuun 1929–1934
129. Korpua, Jyrki (2015) Constructive Mythopoetics in J. R. R. Tolkien's *Legendarium*
130. Virtaluoto, Jenni (2015) Technical communication as an activity system: a practitioner's perspective
131. Hyöty, Helena (2015) "Toiset rakastavat, toiset vihaavat." : Ilmari Kiannon tuotannon julkinen reseptio Suomessa
132. Oikarinen, Teija (2015) Arkeologia digitaalisen aikakauden kynnyksellä
133. Hirvonen, Noora (2015) Health information matters : everyday health information literacy and behaviour in relation to health behaviour and physical health among young men
134. Nahkiaisola, Tarja (2016) Saamelaisten maat ja vedet kruunun uudistiloiksi : asutus ja maankäyttö Inarissa ja Utsjoella vuosina 1749–1925
135. Luukkanen, Tarja-Liisa (2016) Axel Adolf Laurell ja Oikean teologian myytti
136. Nissilä, Hanna-Leena (2016) "Sanassa maahanmuuttaja on vähän kitkerä jälkimaku" : Kirjallisen elämän yllirajaistuminen 2000-luvun alun Suomessa

Book orders:

Granum: Virtual book store

<http://granum.uta.fi/granum/>

S E R I E S E D I T O R S

A
SCIENTIAE RERUM NATURALIUM

Professor Esa Hohtola

B
HUMANIORA

University Lecturer Santeri Palviainen

C
TECHNICA

Postdoctoral research fellow Sanna Taskila

D
MEDICA

Professor Olli Vuolteenaho

E
SCIENTIAE RERUM SOCIALIUM

University Lecturer Veli-Matti Ulvinen

E
SCRIPTA ACADEMICA

Director Sinikka Eskelinen

G
OECONOMICA

Professor Jari Juga

H
ARCHITECTONICA

University Lecturer Anu Soikkeli

EDITOR IN CHIEF

Professor Olli Vuolteenaho

PUBLICATIONS EDITOR

Publications Editor Kirsti Nurkkala

